

ERDÉLYORSZÁG'
TÖRTÉNETEI' TÁRA.

ERDÉLYORSZÁG'

TÖRTÉNETEI' TÁRA

EGYKORU 'S MAGYAR NYELVEN KÉSZÍTETT TÖRTÉNET-IRATOK-, LEVELEK-, ORSZÁGGYÜLÉSI VÉGZÉSEK-ÉS TÖRVÉNYCZIKKELYEKBŐL.

KIADJÁK

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF

ÉS

NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

ELSŐ KÖTET.

1540—1600.

KOLOZSVÁRTT

BARRA GÁBOR' TULAJDONA.

1 8 3 7.

Nyomatott az ev. ref. Collegium' betüivel.

ELŐSZAVAK.

Erdély' szülöttei 's polgárai levén mind a' ketten: történeteivel bővebben foglalatoskodni, mint akármellyik más országéival, szent kötelességünknek ismertük. Foglalatoskodásink közben tudni vágyásunk mind nagyobbra növekedett, 's midőn történetiróink' kinyomtatva levő hézagos munkáikban kielégítést nem leltünk, kéziratbeli adatok' gyüjtésében és olvasásában fáradoztunk. Évek haladtak így el, és majd sok ezerre láttuk felszaporodni számát az adatoknak, mellyéket eredetileg vagy másolatban sajátinkká tehettünk, 's számtalanra azokénak, mellyeket megismerhettünk. Fel feltünt emlékezetünkben ezek' tartalma; öszve hasonlítgattuk kinyomtatott historiáink' foglalatjával, 's bámulva tapasztaltuk: mi

roppant nagyságuak a' hézagok, tetemesek a' hibák hazánk' történeteinek eddigi leirásában; mi temérdek annak tömege, mit hazánk' fiainak, sőt leányainak is tudniok nem csak igen érdekes hanem szükséges is volna, 's mi előttök csupán azért nincs tudva, mert különböző helyeken ismeretlenül hever és senyved. Egy szép, de merész ohajtás kezdett ekkor melegen fakadozni szivünkben: ismert nyomtatás- és kéziratbeli történetadatink' foglalatját egy egész alakba önthetni 's benne Erdélyországnak pragmatica historiáját adhatni! De ohajtásunk' legforróbb hevében sem felejtettük el körülményinket minden felől megfontolni, 's minél hűltebb vérrel történt fontolgatásunk, annál szilárdabb lett meggyőződésünk: hogy e' hon' igazi pragmatica historiáját jelen korunkban adni — lehetetlen!

Ezen lehetetlenség' egyik oka: historiai adatinknak szerteszét kéziratban léte. Azokból tehát némelly nevezetesb darabokat nyomtatásban közre bocsátani, 's általok részint a' pragmaticai dolgozást előmozdítani, részint pedig hazánk' történeteit, viszontagságait, sorsát, állapotját mennyire lehetséges ismertetni: néhány évre czélul tűztük magunk elébe; minek következésében legelőbb azt kellett meghatároznunk:

minemü történetadatok' és darabok' kiadását kisértsük meg.

A' közelebbről elmult század' utólsó tizedében gróf Bánffi György', erdélyi kormányzó' javaslatából és pártfogása alatt társaság állott volt össze hazai ki nem nyomtatott vagy nyomtatásban immár megritkult történetirataink' kiadására. Esztendőkig tartott előkészület után végre cselekvőleg lépett fel a' töretlen és izasztó pályán. 1797-ben kinyomatta egy kötetben Schesaeus Keresztely' latin verseit Pannonia' romlásairól (Ruinae pannonicae); 1800-ban más kötetben Somogyi Ambrus' Magyar — és Erdélyországról irt historiájának (Histor. rerum ungaric. et transsilvanic.) egy részét, 's ezt azon jelentéssel, hogy a' társaság' részéről mindenek úgy elvannak intézve, mi szerént minden esztendőben — legalább — egy kötet történetirat kiadassék.

Erdély' historiája' barátinak szebb remény soha sem mosolyga mint akkor. Azonban, mint szappanbuborék akkor pattan szét, mikor leggyönyörübb színekkel kezd ragyogni az örülő gyermek' elébe, úgy foszlék szét ama' csillogó remény is. A' társaság 1800 után egyetlen egy darabot sem adott ki, sőt Somogyi' historiáját is csonkán hagyta olvasói' kezei közt.

Mi ez elenyészett társaság' félbeszakadt munkálódásait tovább folytatni, 's historiai darabokat sajtó alá éppen azon rendszerrel készíteni, mellyel Éder Károly József Schesaeus' és Somogyi' munkájit készítette: hajlandók valánk; de szebeni hazánkfiainak intő példájok folytatáshoz fognunk tilta.

Kinek nem volna még eleven emlékezetében, miként buzogtak 1830-ban Nagy Szebenben Benigni József és Neugeboren Károly urak is különböző nyelveken dolgozott történetiratainkat kiadó társaságot alakítani? Mihelyt — írák a' felszólító lapon — 50 tag egyesűlend ezen czélra, 's a' munkák' nyomtatásának megkezdésére legfeljebb 18 pengő forintot mindenik lefizetend, miért a' közre bocsátandó darabokat mind megkapandja: a' társaság töstént elfogja kezdeni munkálódásait. Azonban e' társaságot létre jöttnek látni nem lőn szerencsénk, 's kétségen kivül azért nem, mert a' kivánt 50 hazafi tag nem találtaték fel a' hazában.

Ennek elgondolása bennünket olly hiedelemre vezérelt, hogy azon munkákat, mellyek 1830-ban sikeretlenül ajánltattak, 1837-ben is még foganat nélkül ajánlanók.

Az időszakban, mellyben Erdélyben történetirataink' világ' elébejuttatása viszont elakadott: a' nagyobb testvérhonban meglepő bőséggel jelenének meg más nemü történetadatok. Fejér György úr, ez a' sok érdemeiért tiszteletünkre méltó agg koru prépost, 1829-ben kezdé kiadni Magyarország' oklevélkönyvét (Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis), mellyben Erdélyt tárgyazó levelek is nem kevés számmal találtatnak, 's 1835-ben már 30 kötetre szaporítá fel nagy nyolczad rétben; és ámbár az utolsóval bévégzettnek nyilatkoztatá munkáját, mindazáltal magának a' nagy diplomaticusnak levele után örömmel jelentjük: hogy kiadott 30 köteteit, még 4-el szándékozik nevelni.

Erdélynek nincs saját oklevélkönyve; de lennie kellene. Mi talán adhatánk vala. Nem ugyan tökéletest; hanem igen nagy hézagokat pótolandót; sok hibákat megigazitandót; feledés' homálya lepte nem kevés számu történeteket ismét fényre hozandót, 's foglalatjával nem csak 1400-ig — mint Magyarország' codexe, hanem a' 11-dik századtól fogva egészen a' 19-ikig terjedendőt. De szemünk előtt tartottuk a' testvér hon' oklevélkönyve' sorsát; áttekintettük azok' névlaistromát, kik azt Erdélybe aláí-

rás utján eleitől fogva végig hozatták, 's csupán 3 erdélyi névre találtunk.

Ezért a' jövendő aligha élesen meg nem fog róni bennünket; említjük tehát némi mentségül, mi szerént könyvárosok által több példányok is hozattak hazánkba, mint mennyit a' névlaistromban láthatni; mindazáltal úgy is sokkal kevesebb, mintsem abban ne győződtünk volna meg: hogy Erdély' diplomaticus codexét sükerrel adni akarni, még igen korán van.

Midőn e'képpen sem történetiróink' több nyelven készített munkáik', sem főképpen latinul irt okleveleink' közre bocsátásához kezdeni tanácsosnak nem itéltük, nagyon korlátolva találtuk ugyan magunkat, és elzárva még sem attól, hogy házánknak éppen legérdekesb időszakaszából a' legérdekesb adatokat közölhessük.

Erdély' legnagyobb érdekü korszaka historiai tekintetben a' 16 — és 17-dik századok. Ezek' folytában saját külön fejedelmei alatt önállásu ország volt, vagy legalább — annak tartatott. Innen történetei, viszontagságai nem csak megsokasultak, hanem gyakran az öszvebonyolodásig egymásra tolultak és tornyosultak:

köz örömet a' benne lakókra ritkán hozván, de igen gyakorta teméntelen keservet és gyászt. Meg megrendült ezeknek közepette bánattal csordultig meg tőlt szive a' hazafinak, enyh után epedtében kiömleni vágyott, 's maga vagy hazája' viszontagságait, eseteit bús érzelmében és helyzetében egyik életirásban, másik kronikában, harmadik historiában irta le; ennél fogva azok mind meg annyi becses historiai darabok.

Azok a' fejedelmek, és más mindenféle rangu férfiak által irt számtalan sokaságu magános és hivatalos levelek is, mellyek rendszerént azt foglalják magokban: mi történék közelebbről; mi foly a' jelenben 's minek kellene valamelly kiadott parancs', megbizatás' vagy feltett czél' következésében megtörténnie. De azok mindenek felett az országgyülések által alkotott végzések és törvényczikkelyek.

Már 1544-ben — Erdélynek Magyarországtól elválta után tehát csak hamar — meghatároztatott a' thordai közönséges országos gyülésben, hogy minden esztendőben hasonló gyülések tartassanak. E' határozat fejdelmeink' uralkodása' századiban sokszor túlon túl is teljesíttetett, mert némelly évben nem csak egyszer, hanem két-, három-, négy-,

öt-, hat-, sőt hétszer is voltak országos gyülések, és az ország' Rendei azokban nem csak úgy álltak elő, mint csupa törvény-alkotók, hanem úgy is mint történet elbeszélők. Elmondták hazájok' főbb változásait, viszontagságait; elősorolták szükségeit, sérelmeit, panaszait, könyörgéseit; lerajzolták helyzetét, sorsát, állapotját, 's ezeknél fogva végzéseik', törvényeik' tömegét historiánk' leggazdagabb, de egyszersmind legbiztosb 's érdekesb tartalmu darabjaivá is tették, 's mind ezek ma még is olly kevesek előtt ismeretesek; ám de nem is ok nélkül.

Őseink fejedelmeik' idejében 1610-ig irt törvényeiket mind nyomtatatlan hagyták; azutániak sem bocsátattak mind sajtó alá, 's a' ki nyomattak is ma már annyira ritkák, mi szerént még a' történetbuvárnak is különös szerencséje közé kell számlálnia, ha néhány országgyülési végzéseket és törvényeket nyomtatásban láthat. Innen némelly első rendü tudósaink sem voltak eddig elé tisztában csak az iránt is: melly nyelven vannak azok készítve, 's ollyan állításokat terjesztgettek, mintha mind magyarul irattak volna; mi nem való.

Kétféle tudniillik a' nyelv, mellyen szerkeztettek Erdély' törvényei a' 16 — és

17-dik századokban; elsőbben csak latin, majd többnyire latin ugyan, de néha magyar, végre mindég magyar nyelven. 1556-dik év az, mellyben törvényeink — tudtunk szerént — legelőször magyarul írattak. Ezek a' Petrovics Péter által Szász Sebesbe hirdetett közönséges országos gyülésben alkottattak, holott a' Rendek II. János választott királyt anyjával együtt Lengyelországból e' hazába vissza hívatni 's hozatni meghatározták. De ugyan azon 1556-dik esztendőből még négy gyűlés' végzései 's törvényei ismeretesek, és mind latin nyelven, noha egyik gyülésben — az Új-vár alatti táborbeliben — csak magyarok és székelyek voltak jelen. 1562-ben Segesváratt tartatott ismét egy országos gyűlés, mellynek végzései — a' székelyekről — magyarul szerkeztettek és már rég is kiadattak — hibáson. — Ezek után viszont latinul hangzó törvények következnek 1565-ig. Ezen évben a' januarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett országgyülés — mint Tárunk' jelen kötetének II. részében 1. szám alatt láthatni — magyarul írta a' törvényeket; folyvást úgy azután a' többbi is, le egészen 1714-ig.

'S ha vannak már historiai adatok, darabok, mellyek hazánk' fiai előtt birnak valamelly érdekkel; ha vannak ollyanok, mely-

lyeket sükerrel ajánlhatni nékiek, 's mellyek' kiadatását megkisérteni itt az idő: azok véleményünk szerént az említett életiratok, kronikák, historiák, szóval történetiratok; továbbá a' levelek; főleg pedig az országos végzések és törvények. Azért azt határoztuk el: hogy mind ezekből bocsássunk közre időszakonként kiadandó néhány kötetben egy gyüjteményt, Tár czím alatt. 'S mivel amaz adatok 's darabok nem mind magyar, hanem latin és német nyelven is írattak; mi pedig magyar hazánk' történeteit 's állapotját magyar édes anyanyelvünkön ohajtjuk ismertetni; határzatunkká lett ez is: egy latin, 's egy német historiai darabot, vagy adatot se iktatni ezen Tárunkba; ellenben évrend szerént szerkeztetve közre bocsátani benne legnevezetesbjeit és érdekesbjeit mindazoknak az egykoruak által eredetileg magyarul készített történetiratoknak, leveleknek, országos végzéseknek és törvényeknek, mellyeket a' 16- és 17-dik századokból — 's a' 18-dikból is — eddig elé már megszerezhettünk; ezután is sem fáradtságot sem kőltséget nem kimélve — megszerezhetendünk. 'S ím, így jöve létre „Erdélyország' történetei' Tára."

Ennek jelen első kötetében az 1540-től fogva 1600-ig lefolyt időszakból IV részben 4 darab történetiratot, 15 levelet és

15 rendbeli országos gyűlés által alkotott minden végzéseket és törvényeket — legkisebb czikkelyt sem hagyva el belőlök — közlünk, mellyek eredetileg mind magyar nyelven írattak, még is eddig elé magyarul és egészen közölve nem voltak.

Legelől mindenik részben történetiratok állanak, az általunk némi világositás- és kiegészítésül készitett historiai bévezetésekkel. Mind kis terjedelmüek ugy an, de ha egyebet nem veszünk is tekintetbe, csak a' tőlünk távol ősi kort, mellyből valók, 's a' nem érdektelen tartalmat, melly bennök szük terjedelmökhöz képest elég bő 's az elsőben főként olly gyönyörüen is adatik elő, mellyel megmérkezhető előadást bajoson mutathatni fel amaz időszakból: méltók hogy örömmel fogadtassanak. 16-ik századbeli nyomtatatlan történeteink többnyire latinul vannak dolgozva; magyarul nagyon kevesen; egy része a' magyar dolgozatoknak sem érdemel sajtót — tartalom' hitványsága, hibássága miatt. Válogatnunk tehát nem igen lehetett.

Levelet egyet sem vettünk fel, mellyet valamelly tekintetben nevezetesnek nem itéltünk; azonban mit tartunk mindenikben nevezetességnek, elő nem sorolhatjuk, sorolni szükségesnek nem is látjuk; de igen megemlí-

teni azt, mi szerént ohajtjuk, hogy leveleink' érdeme ne csupán azon egyes factumok' minéműségiből itéltessék meg, melylyek bennök foglaltatnak, hanem egyszersmind amá' következményekből is, mellyek a' factumokból tanuságunkra kifejthetők. Egy rövid levél áll - például - Tárunk' ime' kötete' III. részében 17. szám alatt; a' factumok, mellyek foglalatját teszik - magokban véve - csekélységek' osztályába láttatnak tartozni, de a' belőlök folyó következés az: hogy Báthori István lengyelországi király korában is fejedelme volt Erdélynek, fejedelmi hatalommal parancsolt, rendelkezett Lengyelországból hazánkban, egyszersmind pedig mit nem e' hatalmi köré-be tartozónak látott, annak eligazítását önként oda - az országra - bizta, hova kellett. 'S ez a' tanuság több mintsem csekélységnek neveztethetnék.

De az országgyülési végzések' és törvényczikkelyek' historiai becse is sokkal több és nagyobb, hogy sem Előszavak' szűk korláti közt illőleg előterjesztethetnék. Szeretnők is azt inkább ön magokból kitüntetni, mint mi magunk elmondani, mellyet később talán meg tehetünk. Ezért arról jelenleg nem szólunk, hanem röviden azt érintjük: miképpen törekvénk e' végzéseket és törvényeket a' lehető legnagyobb hitelességgel adhatni.

Ha azoknak eredeti példányaik teljes eredeti épségökben maradtak volna fenn egész jelen korunkig, 's lapjaikon minden szavakat, sorokat tisztán, elhibázhatatlanul lehetne látni 's olvasni; úgy szinte elegendőnek tartanók csak annyit említeni, hogy példányaink, mellyek után a' nyomtatást tétettük, öszveolvastattak azon eredeti példányokkal, mellyek a' báró Bruckenthal Sámuel, mult századbeli erdélyi kormányzó által Nagy Szebenben felállított könyvtárban találtatnak, 's azok szerént igazíttattak; de az idő' törlő 's dúló hatalma néhol kétességet, hiányt okozott az eredeti példányokban is, 's azokat másolatokból kénytelenítettünk pótolni; azonban ezekben sok helyen különbözéseket — variantes lectiones — találtunk 's e' körülmények közt nem tehettünk egyebet, mint a' leghelyesebbeknek látszókat fogadnunk el. Ha minden fáradozásink, iparkodásink mellett is néhol hibát ejtettünk, azoknak, kik megigazítandják, örömmel jelentendjük hála köszönetünket. De figyelmeztetünk mindenkit: hibásnak valamit ne valamelly másolat'- legyen bár úgy nevezett hiteles másolat — megtekintése, hanem több eredeti példányok' gondos összevetegetése után nyilatkoztasson; különben igen könnyen csalatkozhatik, 's midőn a' mi bukásunkat vé-

li mutogatni 's igazítni, ön maga fog bukni.

Az eddig mondottakból eléggé világos, hogy Tárunkban egyes historiai darabok közöltetnek; de nem egybefüggés nélküliek, hanem foglalatjokra nézve szoros kapcsolatban levők: mint egymásnak pótlói, kiegészítői, világosítói; mit olvasóink magok is által fognak látni, főként ha a' történetiratokba általunk iktatott 1. 2. 3 's a' t. arab számok' előfordultakor mindjárt olvasandják azon leveleket vagy országos végzéseket, törvényczikkelyeket is, mellyek ugyan azon részben hátrább hasonló számok alatt állanak. Minél fogva arab számainkkal csak adataink' öszvefüggését akarjuk jelentetni, nem pedig azt, hogy a' levelek és országos végzések a' történetiratok' tóldalékjainak tekintessenek.

A' zárjelek ( ) közti szavak is általunk tétettek világosítás okáért. Szokás' útmutatása szerént a' rendoszlopok alá kell vala azokat raknunk, de czélszerübbnek találtuk oda helyezni, hova éppen illenek.

Eltaláltuk-e mind ezzel, mind egyéb, Tárunk iránti tettünkkel hazánkfiai' kedvét; megnyertük-e tetszését: a' jövendő fogja megmutatni. Mi megtettünk mindent,

mit megtehettünk, vagy tenni jónak láttunk, 's ennek érzete olly mély alapu, olly nyugtató csendet önt el keblünkben, mellyet csupán az lenne képes megrendíteni, ha — mit nem hiszünk — tapasztalnunk kellene, hogy hazánkfiai olly könyv iránt is, melly hazánk' legérdekesb történetadatait és darabjait, legérdekesb anyanyelvünkön nyujtja nekik, hidegek tudnának lenni.

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF
és
NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

F O G L A L A T.

I. R É S Z.

MINDSZENTHI GÁBOR'
N A P L Ó J A
I. J Á N O S K I R Á L Y' É L E T E'
VÉGSZAKASZÁRÓL.
1 5 4 0.

Lap.

Historiai bévezetés - - - - - - - - 3
Mindszenthi Gábor' Naplója. - - - - 7

II. R É S Z.

M Á S O D I K J Á N O S
MAGYARORSZÁG' VÁLASZTOTT KIRÁLYÁNAK
M Á S O D I K S Z U L E J M A N
TÖRÖK CSÁSZÁRHOZ MENETELE' RENDJE ÉS MÓDJA
Í R T A Á L L I T Ó L A G
BÁNFFI GERGELY.
1565. 1566.

Historiai bévezetés - - - - - - - - 23
Bornemisza Pál erdélyi püspöknek 1556-ban martius' 15-dik napján Gyalu' várából Cseffei Jánoshoz irt levele - - - - - - - - - 24
Második János Magyarország' választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele' rendje és módja - - - - - - 33

Lap.

1. 1565-ben januarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett 's ottan tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei - - 50
2. 1566-ban majus' 28-ikára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei 59

III. RÉSZ.

GÁLFI JÁNOSNAK BÁTHORI KRISTÓF ÉS ZSIGMOND' URALKODÁSOK ALATT ORSZÁG' TANÁCSOSÁNAK RABSÁGÁBAN KÉSZITETT ÖNÉLETIRATA.

Historiai bévezetés - - - - - - - - - 71
Gálfi Jánosnak rabságában készített önéletirata - - - - - - - - - 77
1. 1567-ben september' 8-dikára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei 82
2. 1571-ben aprilis' 1-ső napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései - - - - - - - - - - 93
3. Thamásfalvi Lászlónak 1571-ben aprilis' 5-dikén Fejérvárról Thamásfalvi Déneshez irt levele - - - 96
4. 1571-ben majus' 24-dikén Fejérváratt tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - - - - 99
5. Berekszói Hagymás Kristófnak 1571-ben majus' 27-dikéről Gyulafejérvárról veszprémi püspök és

Lap.

magyarországi cancellarius Liszth Jánoshoz irt levele - - - - - - 106

6. Békes Gáspárnak 1573-ban januarius' 27-dikéről Fogarasból Apaffi Györgyhöz irt levele - - - 111

7. Békes Gáspárnak 1575-ban majus' 3-dik napján Prágából Radák Lászlóhoz irt levele - - - 113

8. Földvári István kornyáthi Békes Gáspárnak II. Maximiliannál lévő ügyvivője 1573-ban september' 9-dik napjáról Bécsből Békes Gáspárhoz - - - - - - - - 121

9. 1573-ban october' 15-dikén Medgyesre hirdetett országos gyülés' törvényczikkelyei - - - - - - 131

10. Békes Gáspár 1574-ben februarius' 14-dikén Bécsből Musztafa basához, a' budai beglerbéghez - - - 135

11. Békes Gáspár 1575-ben majus' 14-dikén Prágából Radák Lászlóhoz - - - - - - - - - - - - 140

12. 1575-ben julius' 25-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyülés' törvényczikkelyei - - - - 142

13. 1576-ban januarius' 28-ikára Medgyesre hirdetett országos gyülés' törvényczikkelyei - - - - - - - 150

14. Báthori Kristóf vajdának 1576-ban majus' 18-ikán Szék mezővárosban Nagy Mátéhoz, a' török Portánál lévő ügyvivőjéhez irt levele - - - - - - - - - - - - 155

Lap.

15. 1581-ben majus' 1-sö napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyülés' törvényczikkelyei - - - - - - 157
16. Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augustus' 18-ikán Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rácz Péternek - - - 164
17. Báthori István Lengyelország' királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben september' 30-ról Grodnovárából Kendi Sándor-, Kovácsóczi Farkas- és Zsombori Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez - - - - - - - - - - - - 166
18. Gálfi János 1593-beli könyörgö levele huszti rabságából Báthori Zsigmond fejedelemhez - - 168

IV. RÉSZ.

CSIK SZENT KIRÁLYI

BORS JÁNOS KRONIKÁJA.

1595 — 1619.

Historiai bévezetés - - - - - - - - - - 173
Ladmoczi Horvát Jánosnak ruszkai Kornis Gáspárhoz, Báthori Zsigmond fejedelem' tanácsosához, váradi és huszti föhapitányhoz, Bihar és Máramaros vármegyék' föispányához 's a' t. 1595-ben aprilis' 29-ik napján Somlyón irt levele - - - 173
Bors János' kronikája - - - - - - - 179

Lap.

1. 1595-ben december' 13-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - - - 183
2. 1596-ban aprilis' 21-ik napján Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - - - 191
3. 1598-ban martius' 23-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 201
4. 1599-ben martius' 21-ik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - - 209
5. Mihály vajda' levele 1599-ből november' 4-ikéről Gyulafejérvárról ráthóti Gyulafi Lászlóhoz, Közép Szólnok vármegye' főispányához - - - - - - - - - - 231
6. Mihály vajda 1599-ben november' 13-dikán Gyulafejérvárról Gyulafi Lászlóhoz - - - - - - - - - - 233
7. 1599-ben november' 20-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 234
8. 1600-ban october' 25-ikére Léczfalvára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - - 245

I. RÉSZ.

MINDSZENTHI GÁBOR'

NAPLÓJA

I. JÁNOS KIRÁLY' ÉLETE'

VÉGSZAKASZÁRÓL.

1540.

Historiai bévezetés.

II. Lajos magyar király 1526-ik esztendőben Mohács' mezején II. Szulejman török császár által meggyőzetvén, 's az miatti futtában elhalván; némelly magyarok Zápolya János erdélyi vajdát, Zápolya István volt nádor' fiát, mások Ferdinand austriai uralkodó főherczeget és cseh királyt, 's Annának II. Lajos' testvérnénjének férjét választották, koronázták Magyarország' királyává. A' két ellenkirály között háboru támadott, 's I. Ferdinand I. Jánoson diadalmaskodván, ez utóbbi Lengyelországba vonult. Azonban küldöttje által segítséget kért Szulejmantól; nyert is. A' mohácsi győzedelmes 1529-ben nagy haddal ismét Magyarországra jött; Jánost Buda' várába, királyságába vissza helyheztette 's Bécs' városát néhány napig sikeretlenül ostromoltatván, haza tért Konstántinápolyba.

Eltávozása után Ferdinand és János királyok ismét sokáig ellenségeskedtek egymással. 1538-ban Nagy Váradon megbékéltek, V. Károly római császárnak és spanyol királynak — Ferdinand' testvérbátyjának — közbejárultával. A' váradi béke' főbb pontjai ezekből állották: Ferdinand és János Magyarország' királyának ismerjék egymást; szövetségeseik, barátjaik, ellenségeik közösök legyenek; Magyaror-

ság' és az alatta levő tartományok' azon részét, mellyet a' békekötéskor tettlegesen birt; királyi teljes hatalommal birja tovább is mind a' kettő; Tót-, Horvát- és Dalmátország Ferdinand' hatalmában maradjon, Erdély a' Jánosében. Ennek halála után egész Magyarország és minden hozzája tartozó, alatta levő országok, tartományok, kétségkivül tehát Erdély is, Ferdinandra, 's az ő törvényes örököseire szálljanak; ha János elhalálozásakor fiat hagyand maga után, az „szepesi herczeg" czimmel atyjának minden ösi, szerzett és szerzendő birtokait, jovait örökölje; a' zálagositottakat pedig, azoknak kiváltatásokig birja 's nöt magának Ferdinand' leányai közül kapjon.

Mikor e' békepontok — Szulejman' híre 's tudta nélkül - megállítattak, János király még nötelen volt; de 1539-ben nejévé tette I. Zsigmond lengyel király' Izabella nevü leányát, ki azon évben februarius' 16-kán Székesfejérváratt meg is koronáztatott.

A' meg nyert békesség és nö szebb jövendövel kecsegteték János királyt; de áldásit a' békességnek, örömeit a' nös életnek nem sokáig éldelheté. 1540-ben Mayláth István és Balassa Imre erdélyi vajdák pártot ütöttek ellene; kiknek megzabolázása végett — már terhes nejétöl búcsut vévén — Budáról Erdélybe jött, 's itt mielött a' zendülést egészen lecsendesithette volna, 53-ik esztendös korában megholt; haldoklása közben országát, nejét és csecsemö fiát körülte aggódó tanácsosainak: Verböczi István cancellariusnak, Török Bálintnak, Petrovics Péternek, Eszek János pécsi püspöknek, 's kiváltképpen Martinuzzi György váradi püspök-

nek, kit rendszerént „frater Györgynek“ és „György barátnak“ híttak — szívhatólag ajánlgatván.

Életének Budáról Erdélybe készülése- 's elindulásától kezdve elhalásáig folyt szakaszáról Mindszenthi Gábor, ki mint kedvelt 's meghitt embere az ö udvarában élt 's végnapjaiban is körülötte volt, egy Naplót (Diariumot) irt, mellyet mint nagyon érdekest, 's e' korig még is ismeretlent Tárunk' jelen kötetének I. részében közlünk.

Hazánk' nagy szorgalmu történetbuvára 's irója, közép ajtai Benkö József is álmadozott volt mult században e' Napló' kiadatásáról, de szép álmadozását nem láthatá teljesülve.

Hosszas buvárkodása után jól látta ő, mi sok tisztítani, tökéletesbíteni való találtatik historiánkban, 's a' tisztítást, tökéletesbítést, mellyért élte' legbúsabb szakában is mindég melegen dobogott szive, úgy gondolta legfoganatosabban eszközölhetni, ha történetiróink' ki nem nyomatott munkáik kiadatnak. „Az illyeneknek elöre való kiadása által“ — írá 1782-ben orvos doctor és professor Pataki Sámuelnek — „készítetik út arra, hogy az erdélyi historia sok szennyeiből kitisztuljon és tökéletesebb légyen.“ E' gondolattól indítatva történetiratokból egész gyüjteményt szándékozott sajtó által világ' elébe juttatni mint látszik „Erdélyi historiás szekrény“ czím alatt. Azon csalékony reménynyel kecsegtette magát, hogy minden esztendőben kiadhat egy kötetet. 1782-ben az első már készen is állott censura alá (Nemzeti Társalkodó, 1834 II-dik félesztendö. Kolozsváron 21. l.) Kétségen kivül ama' szekrényben akarta volt Mindszenthi' Nap-

lóját is kinyomatni; de nem tehette. Sorsa' zordonsága miatt kénytelenítetett kéziratban hagyni mind azokat a' historiai darabokat, mellyeket hihetetlen sok gond- és bajjal össze gyüjtögetett, 's következésképpen Mindszenthi' Naplóját is. Vele ezen Napló 1769-ben gróf Teleki Lajos által közöltetett egy kötet gyüjteményből, mellyben régi, erdélyi országgyülési törvényczikkelyek foglaltattak. Mi itt Benkö' másolata után adjuk; miből ő lemásolta, az-mint jegyzetben hagyta- Mindszenthi' tulajdon keze' irása volt.

Mindszenthi Gábor' Naplója.

1540-ben megértette volt még Budán való létiben mü kegyelmes urunk János király ő felsége, hogy Erdélyországban való vajdáji Mayláth István és Balassa Imre uraim ő kegyelmek ingadoznának hüségekben, és hogy Ferdinandus német király ő felsége, emberei által és főképpen szász uraimék által őket mü kegyelmes urunktól elcsábitani igyekeznék. Hívatá is tüstént Verbőcz uramot ő kegyelmét mü urunk ő felsége; mondaná: mi bizonyos hír lönne felőle. Cancellarius (Verbőczi) uram ő kegyelme tüstént megjöve urunkhoz, tanácskozának is együtt délestig; azután egybe híván a' többi urakat, megjöve az bizonyos hir Erdélyből, hogy vajda uramék csúfoson elpártoltak volna urunktól, megadván hütöket Ferdinándus német királynak; volt is nagy zúgás az udvarban, mert bizony nagy dolog meghütt királyát, urát elhagyni.

Más nap, vasárnap urunk ő felsége Izabella asszonynyal szent misét hallgatván az nagy templomban, ahétatoson imádkoztak vala; de asszonyunk, királynénk Jaksith Ilona asszonyommal ő kegyelmével elébb mene ki az templomból, nagyon lévén már akkor viselős, és tovább az térdeplést, imádko-

zást ki nem állván. Kisérte vala ki asszonyunkat, királynénkat cancellarius Verböcz uram és Eszek uram, kik midőn kimennének az templomból, és az sok nép látná királyné asszonyunkat jöni, nagy örömhang lön és kiáltás, mondván: „Adja isten, hogy legyen magyar hazánknak magyar királyfia; ne szoruljunk más nemzetre, és ne haljon ki magyar vér!“ Igy méne haza az Mátyás király' palotájába vissza királyné asszonyunk ö felsége; jobban is lön nem sokára. János király urunk ő felsége ámbár nyavalyás lenne már, de kihallgatta végig az templomban az szent misét; történt vala akkor illy dolog pedig, hogy midőn az pap, budai prépost uram elvégezné szent áldozatját, és király urunk ö felsége már ki akarna indulni maga is az templomból, a' gyortyák csak egyszerre magoktól kialuvának a'nélkül, hogy valami szél fútt volna, vagy pedig valaki hozzá járult volna; ezt magam is láttam — nagy csuda dolgot, de mü kegyelmes urunk ő felsége nem láthatta, miért hogy már az ajtó felé fordult vala; nem is mondottuk neki soha ez dolgot, mert már erösen elbúsult vala az erdélyi hírek miatt, és nyavalyás is vala már, mert akkor is szinte szédülve mene ki; mü is nem kevéssé megháborodánk ez nagy csuda dolgon; hallám is vala hátam megett mondani: bizony vége nekünk. De a' sok nép szemeit az királyra függesztvén, nem látja vala az oltáron történt csudát, mert szeretik vala nagyok, kicsinyek mind az királyt, urunk ö felségét, és sajnálják vala nyavalyás voltát.

Ezeknek utána haza menyünk vala az királylyal ö felségével, és egybegyülének az urak az királyi palotában; lön is akkor hosszas tanácskozás az dolgok felöl, legelébb beszélgetvén az Váradon tett kötésröl; ez sok beszédnek is ada akkor okot,

miért hogy bizony ez dolog az országnak eleibe még ekkedig nem bocsátatott; Ferdinandus német király pedig ezen kötést megzavarta azzal, hogy vajda uramékat, kik Erdélyben valának sok szép erős várak' és jószágok' birtokában, elcsábította urunk ő felsége' hütétől. Valának is sokan, kik királynak ő felségének szemire hányták, hogy olly semmi, sohuni oláh embernek, mint Mayláth uramnak ő kegyelmének annyi hütöt, jószágot, méltóságot adott; bizony más ember inkább megérdemlette volna ez tisztet. Látván penig az urak, mi veszedelemben lennének a' dolgok, mivel ez hazának szép erős várai és végbástyái: Almás, Léta, Diód, Fogaras, Déva és mások az hiteszegett emberek' markában valának, és miért hogy szász urámék ő kegyelmek inkább húzódnának Ferdinandushoz elcitől fogva, az király urunk ő felsége', mü kegyelmes urunk' egyezéséből elhatározák: hogy Török Bálint uram és Petrovics Péter uram tüstént jó válogatott hadakkal, népekkel induljanak meg az vajda uramék ellen Erdélybe. Azonközben meghozák mind török császár' mind pedig franczia király' leveleit, mellyekben nagy igéretek tétettek királyunknak ő felségének; segítséget is igértenek vala néki, melly dolog nagy örömet is okoza az udvarban. Meghozák akkor azon hirt is, hogy Mayláth uram Fogaras' várát megerősítette volna, és oda akarná magát húznia, sokat bizván ezen várnak falaiban, és a' szász uramék' igéretiben. Eljöve is szinte ez órában Andrási Menyhárd uram Gyulafejérvárról, és elé beszélé nekünk amaz agyafurt Mayláth uramnak sokféle practicáit, és hogy már német népeket is várna bé Erdélybe. Jöve pedig ezközben parancsolat török császártól, hogy király ő felsége, mü kegyelmes urunk Péter (moldvai) vajdát, ki

Csicsó' várában tartózkodik vala, küldené vissza császárhoz.

Miért pedig ez dolgok mind ollyanok valának, mi miatt János királynak sietni kell vala Erdélybe, mü azért isten' segítségével neki készülénk ez nagy utnak; volt is sok búsulás az udvarban, mert királyné asszonyunk' betegsége, és királyunk urunk ö felsége' nyavalyás volta sok gondot okoza szegény fejünknek; nem is volt éppen beteg János király urunk, mert nagyon jár vala dolgában, de ereiböl kezd vala már kifogyni; keveset is jár vala ki palotájából, gyakran panaszolkodván, hogy szédülne néha, és nehéz volna az mellye. Egyszer megkivánta vala szegény az asztalán ebéd közben az veres budai bort, mellyet eddig soha sem ivott vala, és monda nékem: „Lám Kegyelmed! iszszuk már az veres bort is, mert majd kikopunk borból, ha Erdélynek indúlunk, az hol Mayláth uram kipusztított várainkból és bizonnyal pinczéinkhez is nyult, mert szereti ö kegyelme a' jó bort; tudja meg te Kegyelmed: hogy az oláh az mig szegény, addig csak az korcsmában iszik bort, ha van miböl, de ha nagy úr lesz, akkor asztalán tartja drága pinczéjét." Sok tréfát is üz vala az király urunk ö felsége az napon, és midön kérdeztetnék, minö szablyáját parancsolná ö felsége utra elvinni, ezt felelé: „Bizony látja isten lelkünket, hogy kivánnók, hogy mint keresztény király szablya nélkül mehetnénk Erdélybe, de vajda uramék szablyával várnak reánk, azért mü is üres oldallal neki nem indulhatunk; de kössétek te Kegyelmetek azon szablyámat fel, kivel paraszt Dózsa uram ellen hajdon hadakoztunk, mert nem érdemel ennél többet Mayláth uram' hitván feje."

Itt lévén már az nagy bőjt, és az útat sem halaszthatván tovább, minekutána az királyné asszonyunkkal ő felsége mindenekről bövségesen szólott volna, oktatta volna is mit tégyen, ha ne talám az alatt valami véletlen történnék, egy öreg csomó irást adott által ő felsége, mü kegyelmes urunk asszonyunknak; mondják, testamentuma lett volna, de azt mü nem hiszszük; hiszem csak Szász Sebesen tette meg ezt későbbre az mint tudjuk; de mondák az többiek, hogy ezen csomóban lett volna az váradi tractáról szóló irások és levelek. Tudom azt is, hogy elindulásunk elött való pénteken pecsételte meg cancellarius uram és György frater barát (váradi püspök) ez csomót, és midőn az palotába bémentem volna, mondá nékem ő felsége: „No Gábor uram, gondoskodtunk mindenekről, te Kegyelmedről is; kit, ha isten után megérkeztünk Erdélybe, vissza küldünk asszonyunkhoz; ha meghalunk, lesz asszonyunknak gondja te Kegyelmedre.“ Az mü kegyelmes királyunk' ez beszédére midőn sirásra szinte fokadnánk, monda: „Ne féljen te Kegyelmed, mert halálunk előtt még sok igazitanunk való vagyon, és isten ő kegyelme még napjainkat meg nem szakasztotta; érzünk még annyi erőt mü magunkban, hogy jámbor szolgáinkat megjutalmazhassuk, és gonosz szolgáinkat megbüntethessük; nem is kivánunk azon túl élni, légyen az ő szent akaratja.“ Ezt mondván, mint egy elfáradtan leül vala ő felsége az öreg székre, és hosszason nem szól vala; akkor láttuk leg szembetünőleg ő felsége' gyengülését, és midőn karját a' székről lebocsátaná, szinte el veszté öreg arany gyürüjét, kit György barát fel fogván és vissza adván, mondá néki ő felsége: „Drága ez az gyürü mü nékünk és országunknak, de ennél még drágább kin-

csel bizzuk meg majd te Kegyelmedet"; és ezzel elbocsáta mü bennünket ő felsége, de jobban lön, mert délután lóhátán jårá meg az várat, és igen nyájason beszél vala az sok néppel, ki körül vévé ő felségét, hogy jámbor királyát elutazása előtt még megláthassa.

Másnap elindulának Budáról az király társzekerei és hátas lovai sok néppel; akkor történék az, hogy Geszthi uramat elkapván az ló, szinte az Dunába ugra, és szinte oda vesze; az mit ő felsége megtudván, mondá az ifiu úr Losonczi uramnak: „Lám te Kegyelmed! Geszthi uramnak igen sok az tüze, azért itatta meg isten ő felsége vélle az vizet; vigyázzon te Kegyelmed is, ne hogy az nagy tüz miatt Dunára kellessék te Kegyelmedet küldenünk." Jól is mondta ő felsége, mert Losonczi uram igen is házsártos, az mi miatt ez előtt Egernél szinte oda vesze feje.

Ezközben sok beszédek lőnek az udvarban, és az népek között, sokan erősítvén, hogy ő felsége bizony Budára többé vissza nem jőne, mert látható vala már gyengülése, de ez akkor onnan lehetett, hogy ő felsége ez napokon szörnyü kevesett alutt, gondoskodván szorgalmatoson az ország' minden dolgairól, és nyughatatlan lévén az jövendőről.

Más nap el nem indulhattunk vala még, ámbár ő felsége akarta volna, mert bizonyos hírek jőnek vala Lengyelországból, hogy franczus király' embere maholnap megjőne Budára; meg is jön vala az nap estve felé franczus ember Lekró uram, kivel ő felsége későn estvig titkon tractál vala; ez beszéli vala Károly császár' nagy betegségét, és az római szent pápa' udvarának ez iránti nagy örömét, miért hogy az kárdinaloknak nagyobb része nem

szereti vala Károly császárt, Ferdinandusnak bátyját; azt is beszéli vala mint bizonyost, hogy Ferdinandus német király alkudozik már az törökkel az békesség iránt, és hogy Ferdinandus ezen békességbe az velenczéseket is belé akarná húzni, az mire az török kevés kedvet mutatna, és hogy Károly császár is azon törekednék, hogy az velenczések ebből kimaradjanak, nekiek igérvén alattomban Kremont és Geradát.

Másnap utoljára egybe gyülének az urak urunk ö felségénél, és határozának szükségesnek lenni az franczus királyhoz egy különös követet elküldeni, és ezen tisztet cancellarius uramra akarák bizni; meg is lön az egyezés, de soha sem tudom miben mult ez dolog, mert cancellarius uram el nem mene Franczországba, hanem Statilius János uram (erdélyi püspök) küldeték ez küldöttségre, ki nagy tisztes, jámbor úr lévén, mondják, királyné asszonyunk' kérésére nagy nehezen azután nem sokára felvállalá magára ez küldést; lön is akkor nem is kicsin harag György frater barátra, miért hogy gondolták vala, hogy ö fordította volna el királyunk ö felsége' elméjét cancellarius uramtól; nem is szeretik vala az király cselédi az barátot, miért hogy már az előtt nem sokkal sok dolgokba mártotta vala az barát kalánját. Ezen embert is porból emelé ki királyunk ö felsége; adja isten, meg ne csalatkozzék benne ö felsége, mert bizony eddiglen sokan csalták vala meg jámbor istenfélö urunkat ö felségét.

Jövének penig ez alatt újabb hírek az vajdák felöl; azért nem sokára megindúla velünk az király ö felsége, harmad nap búcsut vévén asszonyunktól, ki nehezen viselé vala ez megválást; a' sok nép pedig kiséré vala ö felségét szinte Szeged feléig, de

ott ő felsége elbucsúzván sok magyar uraktól, kik ötet kiséréh vala, haza bocsátá őket, és utját megváltoztatá, Gyalu felé sietvén az ott lévő táborba, az hol cancellarius uram, Petrovics Péter uram, Vrantzus (Verantius) uram, és az több fő urak is megérkezének vala. Lön is vala király ő felségének nem kicsin bosszankodása, mert ott hallja vala, hogy Török Bálint uram és Petrovics uram Balassának két öreg várait: Diódot és Almást elfoglalták vala és porrá ronták vala; az jámbor király nem akarja vala akkor még úgy annyira megbüntetni Balassa uramat, remélvén hogy lejövetele után talám csak meg tér, de ezképpen füstbe mene ő felségének jámbor keresztény szándéka. Ekkor megijedvén Mayláth és Balassa uramék, feleségeikkel, gyermekeikkel és cselédeivel nagy futton futának Fogarasba, ott keresvén magoknak menedéket, mert már nagyon kétes volt állapotjok; szász uramék is megszeppenének nagyon, mert az várt és kért német segitség csak nem jöve el, és keresék vala ujra királyunk ő felsége' kegyelmét. „Illyen volt ez előtt is ez az pórnép; oda hajlik az merre az szél fúv; ma jöjön az török, és megcsókolja kaftányát; holnap jöjön az magyar, annak hizelkedik; holnap után penig jöjön az német, azt áldja; örökké csak maga hasznát keresvén, hazáját ha kell, el is tagadja." Ezek valának ő felsége' szavai akkor, midőn ez hírek az táborba jövének.

Ezeknek utána gyülést hirdetvén ő felsége Thordára, maga is oda elmene, de akkoron már látszott erősen urunkon ő felségén nyavalyás volta; jár vala ugyan még, de lábait gyakran fájtatván, jókor fekszik vala le. Akkoron történék penig meg, hogy Balassa uram megbánván bolond tetteit, kereste vala ő felsége' újoni kegyelmét; el is küldé előre Ke-

resztúri uramat az udvarba, hogy engesztelné meg ő felségét; ír is vala György barát uramnak, hogy nyerné meg urunkat és jámbor szivét. Maga eleibe is bocsátá urunk ő felsége Keresztúri uramat, és az urak előtt így felel vala: „Értjük ő kegyelme' kérését; bár adta volna isten, hogy ő kegyelme ez kérésre soha se szorult volna. Okunk volna ugyan ő kegyelmét keményen megbüntetni, mert háládatlan vala hozzánk, de megtekintvén némelly híveink' kérését, hajlandók vagyunk ő kegyelmét kegyelmünkbe vissza fogadni ha megtér, és mü nékünk több búsulást nem okoz; tessék ő kegyelmének münket ez ország' színe előtt megkövetni, és tapasztalni fogja, hogy kegyelmünk nagyobb mintsem az ő büne. Isten te Kegyelmeddel!“ Ezzel bocsátá el az jámbor, istenfélő király Keresztúri uramat.

Ezeknek utána jövének Thordára némelly szász uraimék is, még az gyülés előtt bémenetelt kérvén ő felségéhez; de cancellarius uram bé nem akarja vala őket ereszteni, mondván: nem érdemlik te Kegyelmetek hogy béjelentsem. Voltanak is sokan az urak közül, az kik élesen mondják vala nagyon: mi féle szél fúvalá ti Kegyelmeteket ide? Voltanak egyéb beszédek is, kin szász uramék igen is megbúsulának; elmenének ez okon György barát uramhoz, szép ajándékot is hozván néki kérik vala őtet: engesztelné meg urunkat. De urunk ő felsége' fülébe menvén ez dolgok, mondja cancellarius uramnak: bocsássa bé te Kegyelmed őket szegényeket; nem taszíthatjuk el őket mü tőlünk; légyen rajtok is irgalom. Béjövének is szász uraim urunkhoz, és mentegetni kezdék magokat hosszason; az mit elunván ő felsége, — mert éppen nyavalyás vala — mondá: „Többet hallottunk te Kegyelmetekről,

mint sem te Kegyelmetek beszéleni tudnának; már most is igen is sokat hallgattunk, mert hajlandóbbak vagyunk az kegyelemhez, mintsem az hosszas beszédhez; tudja te Kegyelmetek mit szoktanak azokról mondani, kik sokat beszélnek? — Tegyenek is te Kegyelmetek már valahára egy ollyat, kiből megláthassuk, hogy te Kegyelmetek hív, jámbor és hüttartó szolgáim; így részünkről is meg leszen az kegyelem."

Az gyülés' napjára pedig eljöve Balassa uram is egy sárga lovon nagy alázatoson Keresztúri urammal együtt; szolgáit az Keresztesmezején hagyván. Voltanak mint egy tízen. Eljövén pedig az palotára, az hol sok számos urak és népek valának, térdet hajtott és engedelmet könyörgött könnyes szemekkel urunktól ő felségétől. Ő felsége mondá penig néki: „Keljen fel te Kegyelmed előttünk, mert istenek nem vagyunk; lám kardot nem öltünk magunkra, miből itélheti te Kegyelmed, hogy az irgalomtól és kegyelemtől nem vagyunk idegenek; az áruláshoz hozzá szoktunk már ugyan, az mint te Kegyelmed is tudhatja az multakról, de azért ne higye te Kegyelmed, hogy szivünk, lelkünk az ez iránti fájdalomtól elszokott volna. Isten tölt ez órában balzsamot szivünkbe; kenje te Kegyelmed keze azzal ezután sebeinket, hogy az multról elfelejtkezvén, ez óráról kegyelmesen megemlékezhessünk." Igy bocsátá el az jámbor király megtért szolgáját.

Urunknak nyavalyája ezekközben mind inkább inkáb terhesedvén; vége is lévén majd az thordai gyülésnek: elküldöttek az urak münket Gyulafejérvárra előre, hogy urunknak ő felségének az számára készítenők ott el az szállást; el is indultunk tüstént, de az nagy zápor mia az nap csak Tövi-

sig meheténk vala, és ott találkozunk vala Eszek urammal ő kegyelmével, ki meghozá az hirt, hogy Mayláth uram Fogaras' várát miképp erősíti vala, és az brassai uramékkal alattomban miképp practicál vala.

Más nap délre Gyulafejérvárra megérkezénk, és mindent gyarló értekünk szerént az legjobban elrendeltünk vala.

Vége lévén az gyülésnek, eljöve urunk ő felsége is Fejérvárra nagy lassan; de jaj, hogy vala megváltoztatva szegény urunk' képe! Nem is marada ott hosszason, mert javasollják vala az urak ő felségének, hogy jó volna az levegőt változtatni, rossz lévén Fejérváratt az sok sáncz miá és víz miá az levegő. Azért elindúlánk julius' első hetében Szász Sebesre. De ott mind gyengébb gyengébb lött jámbor urunk; meg is búsulának ezen erősen az urak; sokat is tanácsolkodtak vala magok között arról, hogy mit tegyenek, ha az véletlen halál meglátogatná jámbor urunkat. Valának penig az fő urak közül ezek ott: Verbőcz István uram, Török Bálint uram, Petrovics Péter uram, Eszek János uram (pécsi püspök), Vrantius uram és György frater barát uram.

Azonközben megjöve Budáról az bizonyos hír, hogy királyné asszonyunknak julius' 7-kén fia született légyen. Ez hírre urunk ő felsége lóra ülvén, nem tekéntvén veszedelmes nyavalyás voltát, kimene az városból az táborba, az hol is az hír már elterjedt vala. Vala is az nap nagy öröm városban, táborban, mert szeretik vala az népek az jámbor királyt, mü kegyelmes urunkat.

Estve felé penig vissza jövén az városba, midőn urunk lováról le akarna szállani, szegény urunk igen nagy nehezen jöhetett le az lóról; ott

állván penig az urak, mondá nékiek vidám arczával: „No atyámfiai, nagyon megnehezedtünk, de nem is csuda, mert már gyermekünk is nyomott gondot nyakunkra; de te Kegyelmetek' segítségével már csak ezt is elhordozzuk."

Jár vala penig az is akkor urunknak eszében, hogy Budára menne fiát meglátni, de más napolly nyavalyás lött urunk, hogy fel nem kelhete. Az nap penig bennünket rendre magához parancsol vala, és beszél vala böven mindenekről. Más nap penig rosszabbul lévén urunk, magához parancsolá György barát uramat, kivel is igen hosszason tractál vala az országról, fiáról és az jövendő dolgokról. Ezeknek utána béparancsolá személyünket magához; mondá: „Te Kegyelmed készüljön, mert igéretünk szerént küldjük te Kegyelmedet Budára; mondja Kegyelmed ott: rosszul vagyunk ugyan, de ha isten meggyógyít, megyünk majd mü is Budára." Ez szavak után megfordulván nagy nehezen urunk, mondja azután ezt: „Vagy halva Székesfejérvárra, az hol élve koronánkat kaptuk." Ez szavak után elhallgata urunk, és nem sokára ezután halljuk vala mondani: „Uram segíts! Uram segíts!" — Visszafordulván penig egy fertály mulva, int vala urunk, hogy adnék vizet, de nem ivott, ámbár nagy melege vala.

Harmad nap reggel hívatá magához urunk az urakat; inti vala őket az egyességre; ajánlja vala nekik hazáját, feleségét, gyermekét; fő bizodalmát penig György barát uramban vetvén, reá bízá gyermeke' dolgát.

Más nap szent mise áldozatját kivánván urunk, felállítaték szobájában a' szent oltár, és midőn már György barát készen várná az gyortyáknak meggyujtását — mert ő mondja vala az szent misét —

hosszason nem akartak azok meggyulni. Ennekutána alunni kivánt az urunk, de nem allhatott; nem szólott szinte többet haláláig, és nyolcz kínos napok után, julius' 21-ik napján meghala jámbor urunk szép csendesen.

Ez lön vége jámbor magyar királyunknak, kit minden népek siratnak. Mü penig még az nap az urak' rendeléséből — jámbor szegény urunk' többszöri igéreti szerént — az levelekkel Budára indultunk, ez szomoru gyászhír' megvitelére.

II. RÉSZ.

MÁSODIK JÁNOS

MAGYARORSZÁG' VÁLASZTOTT KIRÁLYÁNAK

MÁSODIK SZULEJMAN

TÖRÖK CSÁSZÁRHOZ MENETELE' RENDJE ÉS MÓDJA.

ÍRTA ÁLLÍTÓLAG

BÁNFFI GERGELY.

1565. 1566.

Historiai bévezetés.

I. János' halála után Mayláth István vajda Izabella özvegy királynénak alattvalói hüségét igérvén, a' királyi holttest Székesfejérvárra vitetett 's ott eltemettetett; János Zsigmond királyfi pedig a' zápolyapárt által atyja' helyébe Magyarország' királyává választatott, anyjának adatván által az igazgatási hatalom. Ferdinand a' váradi békepontokhoz ragaszkodván Erdély' és Magyarország' részei' viszszaadását sürgette Izabellától, de foganatlanul; azért 1541-ben ostromoltatni kezdette Budát, de Izabella királyné a' Szulejmantól nyert had' segítségével az ostrom alól felmentette. Nem sokára maga a' szultán is Budához érkezett, 's ott a' kivánságára hozzája kiküldött János királyfit megszemlélgetvén 's oltalma alá fogadván, Budát azon ürügy alatt hogy Ferdinand elleni védelmére ne kénytelenitessék olly gyakron Magyarországra fáradnia, maga számára elfoglaltatta 's Izabella királynét abból kiutasitotta; Erdélyt és Magyarország' némelly részeit nékie hagyván. E' képpen Erdély Magyarországtól elszakasztatott; török szultáni oltalom alá jutott 's azért a' fényes Portának sokáig adózott.

Izabella Budáról kiköltözvén, Erdélyben Gyulafejérvárat választotta fejedelmi lakhelyének, de 1551-ben onnan is költöznie kellett. Ezen eszten-

döben — akaratja ellen Martinuzzi, a' váradi püspök Erdélyt Magyarország' hozzá tartozó részeivel együtt Ferdinand' hatalma alá ejtette, többek közt illy feltételek alatt: hogy Ferdinand Izabellának jegypénzét száz ezer aranynyal fizesse ki, 's fiának, ösi birtokain kivül, Sziléziában Opolia és Ratibor herczegségeket adja, nöül pedig Johanna nevü leányát.

Izabella Erdélyből még csak Kassáig távozott volt, midőn legnagyobb ellensége Martinuzzi, cassanoi marchese Castaldo Battistának, Ferdinand' erdélyi hadvezérének katonáji által Alvinczen megöletett. Kassáról Lengyelországba az anyjához ment, 's többnyire ott is lakott, nem lévén megelégedve a' sziléziai herczegségekkel.

Azonban Szulejman megtudta, mint jutottak Erdély és a' magyarországi részek Ferdinand' birtokába; miért haragra gerjedvén, Magyarországra nagy számu hadat küldött, ott nem kevés foglalásokat tevőt; egyszersmind megparancsolta az erdélyieknek: hozzák vissza Izabellát 's János Zsigmondot. Veszélylyel fenyegető parancsolatjára a' királyné 's fia 1556-ban Erdélybe — melly Ferdinandtól kénytelen lön eláll ani *) — visszahozattak; de Izabella nem sokáig uralkodhatott, mert 1559-ben élete' 53-ik esztendejében elholt. Fejérváratt temettetett el.

*) Mit ezen elálláskor Bornemisza Pál, a' Ferdinandhoz hü erdélyi püspök, Cseffei Jánoshoz irt, több tekintetbeli nevezetességeiért ide iktatjuk; következö levél az:

Ajánlom isten után való szolgálatomat te Kegyelmednek, kivánván jó egésséget, és hogy isten ő felsége vezéreljen te Kegyelmedet, és ez szegény hazáját minden jóra!

Ím megadák te Kegyelmed' levelét, kiből éppen megértettük az mostani szászsebesi gyülésnek zavaros végzéseit; megjöve hív szolgánk is Szász Sebesröl, és mindent megértettünk, miképpen

Fia, II. János választott király Ferdinanddal meg nem békélhetvén, 1561-ben ellene hadakozott; 1562-ben pedig a' mások által nyomatás és izgatás miatt felzendült közrendü székelyeket legyőzvén, közülök ezreket szabadságaiktól megfosztott, 's jobbágyságra sülyesztett. Ez esztendőben Ferdinand és Szulejman közt 8 évig tartandó fegyver

lettek ott az dolgok. Azt nem bánjuk úgy annyira, hogy mindenünk elvétetett, és kikelletik ez országbul,' ki nem hazánk, takarodnunk; mert istené az dicsőség, és mü csak gyarló szolgái vagyunk, és hitünkért és hívségünkért jó szívvel szenvedünk, lelévén kötelezve vallásunk' és tett hitünk' erejénél fogva római király' hívségére, kit isten azért rendelt, hogy münket az pogányság' ereje ellen védelmezzen és attól oltalmazzon, ne hogy pogány' igája alá esvén, pogányoknak áldozzunk, és azok jószáginkat, marháinkat, vagyonunkat, mindenünket kiszívják, és végső pusztulásra juttassanak gyermekeinkkel egyetembe.

Ennek okáért megnem foghatjuk ép elmével, hogy te Kegyelmetek miképp vetemedhettek arra, hogy bedugván fülét az keresztény király' atyai intési elől, az pogány' torkába, unde nulla salus, nulla redemtio, vessék minden reménységeket. Úgy annyira megvakultak te Kegyelmetek, hogy sem nem látni, sem nem tudni akarnak azon végezetekről, mellyet római király felsége öreg János királylyal Váradon kötött vala, ki szerént halála után vissza kell vala szakadnia ez országnak az magyar szent koronához és annak felszentelt királyához Ferdinandushoz. Ez hüttel is megpecséltetett öreg Jánostól, és ha az levél meg sem pecséltetett akkoron mindjárást, de megmaradott az király' halála után is az ő hütinek ereje, és élnek mégazok, az kik ezt tudták és tanácslói és eszközei valának. Tudjuk, hogy te Kegyelmetek azt mondhatják, valamint mondották is több versen, hogy „ezen levél nem publicáltatott soha is, és hogy az megholt király ez országnak eleibe ezt soha is nem bocsátotta"; de erre már régen megfeleltünk derekason Dobó István urammal ő kegyelmével; de mü surdo fabulam cecinimus.

Meglehet, hogy az megholt király az ő fia' születése után ezen hütét megbánta, de király az ő szavával az keresztyénység' kárára és az pogányság' hasznára nem játszodhatik. Verba ligant ho-

szünet köttetvén, abba II. János is belé foglaltatott, csendessége még is rövid idejü volt; mert Ferdinand 1564-ben meghalván, fia Maximilian római császár, cseh és magyar király az atyja kötötte frigyet Szulejmannal óhajtotta ugyan fentartani, de birtokából ellenséges béütés történt a' Jánoséba, 's ez miatt közöttök háboru támadt.

---

mines, taurorum cornua funes. De erről nem szólunk ám többet, mert ez iránt már régenten kiszólottuk magunkat vajda urammal ő kegyelmével. Deus sit judex et vindex De szólunk csak, és ugyan nagy fájdalommal az mostaniakról, ki nem kevésbbé gyalázatos az feljül megmondottaknál. Megigérte ez ország az székelyvásárhelyi gyülésben az elmult karácson' táján szóval, levéllel, hüttel, hogy mig követi az instructioval Ferdinandus római királytól mü kegyelmes uranktól, fejedelmünktől és keresztény-királytól vissza nem jőnének, addig semmi újitást nem mivelnének, és az római király ő felsége' hititől elnem szakadnának. Ím az követek nem jöttek még vissza, és még is jó idején elpártolának, és Petrovics uramat ő kegyelmét, ki hitetlenül maga szülötte keresztényi vallását eltagadta, közikbe béfogadának, és az pogányság' torkába bolondul bévetették magokat. Mit mondhat, és méltán mondhat, ezekről az egész kereszténység? hát ez nem hütetlenség? nem az kereszténység' megtagadása? nem az hütnek szörnyü való megtapodása? nem oktalanság-e? mit remélhet ez ország az pogányságtól? talám megmaradását? bizony csak ebfogakkal való megmarását várhatja. Talám remélhet csendességet? igen fegyverek' dobok' tarczak' csedítését keresztény vérrel megfertőztetve. Talám az pogányságnak holdja alatt, és annak árnyéka alatt nyúgodalmat remélnek? de az holdnak soha sincs az az tápláló és szint adó ereje mint az napfénynek; elhervad minden, az mi csak egyedül az hold' sugárát látja; de hol az árnyék is? Ha nincs fa, eresz, ház, nincs is árnyék; nem is lesz pogány alatt fa, eresz, ház, mert az pogány mindent dúl, fúl, ront, bont; bizonysági ennek az mult veszedelmes háboruk; az hol pogányok járták az falukat, ott már most halmok vagynak; nem is hinné ember, hogy ott szép faluk, jószágok lettek volna. De ám lássák te Kegyelmetek mit csinálnak. Curavimus Babilo

II. János 1564-ben diadalmason harczolt II. Maximilian ellen; azonban 1565-ben ez utóbbi' hadvezére, hohenlandsbergi báró Schwendi Lázár is győzedelemmel az előbbi ellen; miért János alkudozni kezdett Maximiliannal 's vele nem csak békességet hanem szövetséget is szándékozott kötni; arra ajánlkozván Báthori István követe által: hogy

---

nem, et non est sanata. Mert szépen tészen és igér az pogányság te Kegyelmeteknek, de ha majd farkasfogát kimutatja, és római király ő felsége most kihúzza kezit, oltalmát, kegyelmét ez országtul, miképp fogja ez maréknyi ország magát védelmeznie? késő lesz majd akkor az rimánykodás, bánat, szégyen és kérés. De erről most hejában szólunk, mert nem tetszik ez megvakult és átalkodott országnak az jövendőre is tekénteni. Salvavi animam meam.

Baling uramat várjuk ez órában Dobo István uramtól vissza, de ne várják te Kegyelmetek, hogy soha hütünktől elszakadjunk; római király ő felsége az mü kegyelmes urunk, fejedelmünk, királyunk; néki élünk, halunk. Sic me deus conservet et animae salutem largiatur. Nem is szorultunk úgyannyira ez maréknyi országnak püspökségére, praelatusságára; vagyon még az keresztény világban más püspökség; nem is vágyunk éppen püspökségre, hanem hitünknek és adott szavainknak és esküvéseinknek megtartására, és ha kell, jó szívvel szenvedünk az kereszténységért és igaz, szent boldogító vallásunkért. Isten tartsameg te Kegyelmed' elméjét, hogy az jót és az igazat tántoríthatatlanul kövesse mindenekben. Látja ezt isten, hogy szivemből mind te Kegyelmednek, mind másoknak sokaknak tiszta szivemből kivánom, kérvén istent, hogy kegyelme, irgalma, oltalma légyen te Kegyelmeteken mind örökké, és főképpen ez órában. Amen. Datum in castro nostro Gyalu, die 15-ta mensis martii. Anno salutiferae incarnationis dominicae 1556.

Paulus Absthemius
Eppus m. p.

Ez órában jöve meg Baling uram; mondják, leindultak volna már az követek; nem sokára várjuk, addig is készülünk és mozdúlunk; az új fegyveres nép elérkezett már ez ország' széleire, az itt bennvaló még ez vasárnapon megindult Fejérvár felé. Kővárról és Medgyesrölis jövének hírek; szász uraimékban ne igen

ha Maximilian ötet védelmezendi, eláll Szulejmantól 's Maximiliant nem csak elismerendi föjének, hanem vele törökök elleni háboruzásra is kész leend, azt kivánva mindazonáltal, hogy a' miket törököktől Tiszán innen — habár német segítséggel is — vissza foglaland, azok övéi 's ne Maximilianéi legyenek. Ámbár a' római császár János' minden kivánságaira nem hajlott, az egyezés közöttök mégis véghez vitetett volna, ha Békes Gáspár haza nem érkezik vala.

Békes Szulejmantól jött; hozzája János által küldetett volt Schwendi' foglalásai miatt Maximilian ellen panaszt tenni. Panasza meghallgattatott, 's urának segítség igértetett; annak tehát — haza jötte után — javallotta: álljon el a' Báthori által tett egyezési feltételektől. János hajlott javallatára; más, előbbieknél nagyobb kivánatu békepontokat terjesztetett Báthorival Maximilian' elébe; miért ez megbosszankodván, Báthorit mint szinlett békét ajánlgatót őrizet alá tétette; oda Kendi Sándort is, ki Báthori' mentése 's kiszabadítása végett küldeték Bécsbe.

Hallván János, mi történt utóbbi követével is, haddal nyomult Magyarországra; hol Erdődvárát — Haszán tömösvári basa vezérlette törökök' segítsé-

---

bizzanak te Kegyelmetek, mert van tőlök leveleink újabbak; az római király' dolgát olly könnyen, mint Kegyelmetek, elnem hagyják. Kleőz uram is immár vajda uramat megjárta és az dolgok' állását őis már megértette, és ez órában megyen Szebenbe. Mü részünkről az vajda urammal, és az római király' híveivel és bizottjaival, si fractus illabatur orbis, fidem servabimus ad ultimum usque vitae halitum. Isten velünk mindnyájunkkal.

E' levél' külső czimje ez: „Az vitézlő nozaly Chyeffei János uramnak eő kegyelmének."

Találtatik gyalakuti gróf Lázár János' gyüjteményében.

gével — 40 napi ostrom után megvette 's földig lerontatta. Onnan Schwendi ellen sietett; azonban midőn a' két ellenséges had egymáshoz ollyan közel jutott, hogy megütközhetett, elérkeztek a' két császár — Szulejman' és Maximilian' követeik, jelentvén: miképpen ez utóbbinak fegyvernyugvás engedtetett az elsőbb által olly feltétellel, hogy Jánosnak, miket tőle elvett, adja vissza; Erdélyt ne bántsa; hadakozástól szünjenek meg 's a' t. Az ellenhadak tehát elkezdettek szétoszlani. Azonban Schwendi használni kivánván a' törökök' távoztát, Nagy Bányát és Jenőt (ezt törököktől) elfoglaltatja; Szendrőt pedig, János' egyik párthíve' birtokát maga elfoglalja; mit János Szulejmannak tudtára adni nem késett.

De Maximilian is követet bocsátott a' szultánhoz, 's hogy őtet Jánosnak — mint a' fényes Portához hütelennek — pártfogolása - 's oltalmazásától annál inkább elidegeníthesse, megküldött neki minden leveleket, mellyek a' közötte 's János között az előtt megkisértett békélődéseket illették. Ezeket Szulejman közöltette Jánossal, hogy mentse magát. A' mentség nem könnyü feladat volt. Tisztán mutatták a' levelek, mint szándékozott 's törekedett János Maximilian' védelme alá hajlani; Szulejman ellen harczra kelni, 's török birtokból foglalásokat tenni. Egy merész önelhatárzása őtet — a' kimenthetetlennek látszót — még is kimentette. „Súlyosb az ellene támasztott vád“, írá Szulejmannak, „mintsem levelek vagy követek által elenyésztetni lehetne; azért személyesen járúland elébe, ártatlanságát megbizonyítani.“

Ezen nyilatkozata 's elszántsága, úgy látszik, őtet ártatlannak, 's a' Maximilian közlötte leveleket nem hiteleseknek képzeltette Szulejmannal,

miért ez tudatta Jánossal, hogy nem kivánja mostan hozzája menetelét, 's megelégszik azzal, ha jövö esztendöben látogatására menend, mire alkalmatosság nem fog hiányzani.

Eljött az 1566-ik év; az agg Szulejman május' 1. napján kiindult Konstantinapolyból, Maximilian ellen háboruzni, 's elindultakor meghívatá magához Jánost is. Junius' 27-kén nagy pompával Zemlinbe érkezék, 's János Erdélyből oda útazék.

Ezen útazásról készített iromány az, mellyet Tárunk' II. részében olvasóinknak nyujtunk, tulajdon kéziratából marosvásárhelyi Rosnyai Dávidnak, ki a' 17-ik század' végén és 18-ik' kezdetében élt, 's I. Apafi Mihály fejedelem' török tolmácsa volt.

Irója ez útazásnak II. János választott királylyal nem csak egy időszakban élt, hanem vele Szulejman' sátorában jelen is volt; mit ezen szavai: „Elvégezvén a' ceremoniákat, és mi is más sátorba menvén, és a' fejedelem felkelvén, rövideden szóla", tagadhatatlanul bizonyítnak. Kétségen kivül tehát fő születésünek és királya' kedveltjének kellett lennie; de ki volt valósággal? ez bizonytalan. Veszprémi István (Succincta medicorum Hungariae et Transsilvaniae biographia, cent. alt. pars post. p. 388) azt állította, hogy a' fennebb említettük Rosnyai Dávid; de ez, mint már Katona István is (Hist. critic. regum Hungariae, tom. XXIV p. 220) megjegyzette, teljességgel nem lehetett; mert az útazás' irója, imént idézett szavai szerént, egyike volt János' kisérőinek, Rosnyai Dávid pedig, ki 1718-ban holt el (Árpádia, első év 290--300 l.) Jánost 1566-ban nem kisérhette, akkor még születve sem lévén. Aranka György (A' magyar nyelvmivelő társaság' munkáinak első darabja' 192.

lapján) azt hirdette, hogy ez útazás' irója Bánffi Gergely; 's mi ezt hinni annyival inkább hajlandók vagyunk, mivel ama' megkülönböztetett kilencz férfiak között, kik II. János királyt Zemlinnél Szulejman' sátorába békisérték, Bánffi Gergelyt is feltaláljuk.

Második János Magyarország' választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele' rendje és módja.

Minekutána a' felséges fejedelem (II. János) az elmult esztendőben ezer és száz németeket mind egyig levágata, és annak felette Bányát 's Csehet részszerint erövel, részszerint árultatással megvötte volna, hadát leakarván szállítani rendelte vala, hogy a' német hadat, melly a' Tisza mellett tábort jártatott vala, meglepné, és szemben való viadallal megvína. Mikoron penig közel szállott volna és minden okkal szemben megvína, hozzá jutván két kökövetek: egyik a' török táborról, másik Maximilian császártól, minden viadalra való reménység elvételék, parancsolván a' király és a' császárnak basái, hogy hadokat leszállitsák és haza menjenek; illy conditioval volna a' frigykötés Maximiliannal, hogy valamit az elött elvött volna, azt a' felséges fejedelemnek megadja, mellyet Maximilian követei által a' török császárnak megigirt vala; ugyan azont parancsolá a' másik követ is a' Lazarusnak (Maximilian' hadvezérének Schwendi Lázárnak) és a' fő németnek.

Meghallván az ö követségét a' felséges fejedelem Erdélybe béméne, a' basa pedig Tömösvárra. A' németek egy néhány lovagokat elbocsátván tet-

tették, hogy ők is vissza akarnának szállani; de mihelyt a' törökök vissza menének, a' következendő békességnek reménysége alatt titkon Bányára, noha az mind várával együtt tőből kidült vala, viszontag bészállának 's meg is vevék; Cschet is elfoglalák, melly is elrontatott vala, annakutána Munkácsba is bémennek, hirdetvén hogy ők megakarnak szállani.

A' felséges fejedelem e' dolgot megértvén, a' török császárt a' frigynek megszegéséről bizonyossá teszi; holott penig a' tél jelen volna és élése is nem volna, a' segítség is megfáradottnak lenni láttatnék, a' császár búsulván a' hitnek megszegésén, mindjárást a' Maximilian' két követjit, kik akkor nála valának, a' tömlöczbe vetteti és megesküszik azon, hogy hamar időn bosszut áll érette.

A' felséges fejedelem elárultatik.

Azonközben Maximilian megenyhíteni akarván — a' mint arányzza vala — a' császárnak haragját, harmadik követje által a' felséges fejedelmet erősen vádolja és mindenben a' fejedelmet okozza; hogy penig a' császárnak szivét könnyebben elidegeníthesse: minden tractatust, minden követséghez tartozót, régi leveleket a' császárnak küld, és a' fejedelemnek tanácsit és akaratját megjelenti és azon kéri, hogy immár az császár' hatalmassága abban a' János király' fiá' dolgának és ügyének tovább való oltalmázásában szünjék meg; és izéni, hogy ő az egyességre és a' törvénynek felvételére kész lenne, csak hogy János kirekesztetnék. Ezeket és egyebeket jelent Maximilian sokakat, és minden leveleket, mellyeket néki a' felséges fejedelem az előtt küldött volt egy néhány esztendővel, mind a' török császárnak küldi hogy olvassa.

A' császárnak feleleti.

A' császár megolvasván a' leveleket és látván a' fejedelemtől adatott conditiokat, nem lehete hogy meg ne indulna; egybehíván azért a' basákat monda: ím micsodás hütök légyen egymáshoz a' keresztény fejedelmeknek, látjátok; ha Maximilian minket meg nem csalt volna, kétség nélkül hinnénk néki, és a' mi fiunk (II. János) felől gonosz itiletben lennénk, de mivel tudjuk: Ferdinand régen az ő atyját Jánost és Izabella királyné asszonyt gyakorta hazugsággal kecsegette, vakmerőképpen hinni nem akarunk. Minekelőtte azért valamit próbálnánk, akarunk mint az egész dolog felől bizonyosok lenni.

Annakokáért parancsoljuk tinéktek, hogy mindjárást a' mi fiunkhoz csaust bocsássatok mind együtt azokkal az levelekkel, mellyeket hozzánk küldött Maximilian, és mindeneket megizenjetek, mellyeket a' felett jelentett szóval követi által. A' basák a' dolognak mivoltán megindulnak, és nagy csudálkozással megposdulván mind az egész leveleket és a' Maximilian' követinek oratióját egybeszedik, és a' felséges fejedelemnek küldik.

A' felséges fejedelemnek tanácskozása.

A' fejedelem meghallván az árultatást, és a' hitetlenséget megértvén, mit kelljen cselekedni, tanácskozik; és midőn maga mentségére elégséges okot nem találhatna, a' császárhoz való menetelre kényszerítetik végezni, és hogy vétségének gyanúsága eltöröltessék és megbékélhessék e' veszélynek ottan eleit veszi és gyülést hirdet 1); holott nyilván panaszolkodván illyen iszonyu nagy dologról, melly mind az egész országnak veszedelmére lenne, mindeneknek álmélkodására az ő akaratját

és végezését a' nemességnek megjelenti és megmutatja, hogy ha az országnak megmaradását akarják szükségesnek lenni, hogy egyedül csak az az orvosság: hogy a' török császárhoz menyjen. A' basák is ugyan mindnyájon azt adták volna tanácsul, mivelhogy a' császár igen felgerjedett volna, és az szegény ország utolsó veszedelmére jutott volna Maximiliannak ez iszonyu árulkodása miatt, és hogy a' basák, és ő maga is a' császár csudálkoznék azon, mert noha Maximilian igen hajlandó a' magyarok' veszedelmére, mindazáltal a' magyaroké volna az a' korona, mellynek tartásával ő kérkedik.

Az országnak feleleti.

Az országbeliek hallván a' dolgot mindjárást javallják a' fejedelemnek rendelését, és az elmenetelt javallják és ajánlják, és mind azokat béirják a' kik elmennek a' fejedelemmel. Választának azért öt száz lovagot, az ország' főfő fejeit; két száz gyalogot; három száz kocsit, négy négy kocsis lovakkal. Végezetre megköszönék a' fejedelemnek, hogy az ő életét hazájának megmaradásáért és minden jószágát nagy veszélyre méltóztatnék kitenni.

Második követsége a' fejedelemnek a' császárhoz.

A' felséges fejedelem mindjárt fő követeket választa, kiket ajándékokkal a' császárhoz bocsáta; a' többi között izené, hogy az árulkodás olly igen iszonyu és rettenetes volna, hogy követek által azt semmiképpen semmissé nem tehetnék; azért azt rendelte volna, hogy önnön maga által és szemtől szemben akarná magát mentenie és maga ártatlanságát megmutatnia. Azonközben hogy kérnéje, hogy az ő ellenségének ne hinne, se azoknak, a' kik a' fé-

le árultatáshoz szoktanak; ő is harmad napon megindulna 's császári hatalmassága' eleibe menne az országnak főfő népével, mellyből mind az egész világnál nyilván légyen, hogy ő az egész kereszténységnek ellensége nem volna, avvagy ollyan nagy nyavalyáknak authora, hanem Maximiliannak szive volna gonosz a' magyar nemzethez; csak innet is a' császár megarányozhatja, hogy illyen nagy vétekneh nem volna tudója; hogy szabad akaratja szerént elvégezte, hogy ő maga a' kemény biróhoz menyjen nehéz és súlyos büntetést felvenni. Hogy azért ő néki ügyét meghallván, az ő oda menetelét csendes szívvel várja, felette igen kérnéje; okait is adja, miért kényszeritetettt Maximiliannal megbékéleni, és felette igen méltó okoknak engedne, és hogy mindenkor becsülettel excipiálta légyen, a' mint a' levelek világoson mutatják, az ő császári hatalmasságának gratiáját és kegyelmét.

A' császárnak feleleti.

A' császár a' követeket meghallgatván 's a' fejedelemnek véletlen való jöveteléről bizonyossá tétetvén, felele: hogy immár régtől fogván eszébe vötte volna a' németeknek csalárdságokat és patvarkodásokat, kik szokásek szerint minden emberek ellen járni igyekeznek; nem illenék azért hogy kétségbe esnék, vagy az ő kegyelmességében kételkednék. Továbbá császári hatalmasságának az idő nem tetszenék alkalmatosnak lenni, hogy most országát elhagyván hosszu utra készülne, mivel félő volna, hogy a' németeknek pártütése az ő távol létében néki valami új dolgot ne inditana; mellyre nézve jobb volna mostan várait és határit erősiteni és oltalmazni; hamar őtet meglátogatásra való

üdö lenne, mikor tudniillik az ö császári hatalmassága Magyarországba jöne.

E' felett két képpen volt kedves: egy az, hogy a' császár jó szivet mutatott volna, bévévén a' mentséget; más az, hogy világoson megmutatná, hogy ö titkon a' fejedelem ellen semmi titkos gyülölséget nem viselne; mert ha belöl a' fejedelem ellen mérgét viselt volna, mi szükség lett volna tovább a' fejedelem után várakozni, avvagy az elrendelt menetelt tovább halasztani? Melly dolog a' császári hatalmassághoz való menetelre jobb szivet és mentséget ada; mind ezek az ösz' végin lönek. Immár hányja, vesse magát akár ki, hogy ha ennek a' peregrinationak, mellyet sokan immár régtöl fogva veszedelmesnek lenni itilnek vala, igen felette nagy és tisztességes oka nem lött volna; avvagy ha ö életét és szerencséjét az országnak megmaradásáért, és a' kereszténységnek hasznáért kegyesen és nagyságoson felette igen nagy veszedelembe nem helyheztette volna. Azonközben a' német fejedelmek a' törököket mondják lenni minden gonoszságnak kútfejének, noha semmit eleitöl fogva hátra azokban nem hagyott soha, mellyek a' közönséges haszonra néznek.

A' császárnak második követsége a' fejedelemhez.

(1566.) Tavaszra kelvén, martiusnak utolsó napján a' császár követet külde a' fejedelemhez, és ajándékon egy igen fö lovat; aranyos ruhát és gyöngyös igen nagyot nyomó pallost; jelenté a' felett, hogy ö minden hadával azon nap indult volna Magyarországra; parancsolná azért hogy légyen készen; jelen volna az üdö, hogy az ö rajta tött boszszuságokat megtorolná; a' miket elvesztett vissza

nyerné. A' basák is azonképpen biztatják 's mondnak, hogy a' császár teljességgel letötte volna haragját a' császári méltóságnak meglátogatásáért; tanácsul adják, hogy mindjárást mihelyt a' császár a' Dunán által költözik, a' fejedelem utra induljon az mint igirte, ezt penig a' császár dicsőségnek okáért felette igen megkivánná; nagy dolognak tetszenék penig és sokaknak talám veszedelmesnek, de az igen hasznos lenne és veszedelem nélkül való.

Az elmenetelnek előtte Erdélyben állatott rend.

Meg értvén a' felséges fejedelem, hogy mennyivel az elmenetel is mértékletesebb lehessen 's a' honn maradó dolog is bátorságosabb: mindjárást generalis kapitánynyá — a' meghólt Varkucs (Tamás') helyébe — a' nagyságos Hagymási Kristófot, serény férfiat választá 2) az országbeli rendelt lovagok seregének; és hogy vigyáztasson, a' várakat őriztesse, és a' haddal 's minden lövő szerszámokkal az ellenség' eleibe menyjen — ha kelletik — parancsolja. Ő maga menyen a' török császárhoz; ez' okáért szorgalmatosan vigyázni kell. Adja ismét hozzá társul a' nagyságos Báthori Kristófot és a' nagyságos Mayláht Gábort két ezer fogadott zsoldosokkal és három ezer gyalogokkal.

A' fejedelemnek menetele.

Minden dolgokat így rendelvén, juniusnak 16-k napján, mikor értené a' felséges fejedelem hogy a' császár már a' Dunán által jött volna, Fejérvárról elindúl; isten' segítségéből Dévára mégyen, azután Mardsinára, azután Lugosra, holott másnap megnappla. 26-dik napján Páncsovában Nándorfejérvárnál innen a' Dunán tábort jártata, melly város egy mérföldnyire vala. A' császárhoz azonközben a' csau-

sok jőnek 's mennek, a' szandsákok is oda jutának és minden jót igérnek, és hogy meglátogatván a' császárt szeretettel, 's mit kelljen cselekedni és mondani megtanítják.

A' következendő napon azért, melly volt juniusnak 27-dik napja, a' császár tulajdon gályáját a' fejedelemnek küldi és izeni, hogy népét elhagyván, menyjen által az országnak főfő rendeivel; élések sátorok és minden egyéb szükséges dolgok elrendeltettek volna, és nem szükség volna, hogy a' mit személye szerént vagy személye kivül magával venne. A' fejedelem gályába szállván mind együtt a' négy száz nemesekkel, lovakkal és ékességekkel a' Dunán által mégyen, és köszöntetvén a' nándorfejérváriaktól számlálhatatlan puskalövésekkel a' túlsó partra ki ére, és ott a' császár' népét mind éppen látják vala; ugyan azon helyen penig a' császárnak egész minden udvara' népétől becsülettel fogadtatik, és mindeneknek nagy öröme születik.

A' császár azonközben hogy a' dolgot egészen jól megláthatná, egy néminémü magos hegyes helyre az ő tulajdon sátorát parancsolta vala hogy felvonják az eltörött vár mellett, mellyet régen Zemlinnek híttak — Hunyadi János' kedves lakó helye 's őse; — mert azt parancsolta vala, hogy azt a' becsületet adnák a' fejedelemnek és abban a' rendben tartanák, az mellyel az ő tulajdon személye szokott élni. Felütvén azért a' sátort, mind az egész dolgot onnan nézi és álmélkodik vala. Igy lőn az elmenetel, igen nagy hallgatással és magát reatartással a' szandsákok és csausok és minden fő fő rendek követvén, és az egész útat éppen békörnyékezvén az lovagok' számtalan seregével.

Mihelyt pedig a' császár' sátora aljához, melly a' hegyen vala, jutának, a' ceremonialis mester a'

fejedelemnek jelenté, hogy ott volna a' császár, az hol a' sátort felvonva látná; azért jobb volna hogy meghajtott fővel és a' császárra fordulván lováról török módra köszöntené a' császári méltóságot; mellyet igen nagy jó móddal és tökéletesen is megcselekedék, mindnyájan azonközben kiáltván: allah, allah, allah!

Látván a' fejedelmet, mondják, sokat szólott a' császár, mellyet most elö hozni nem illendő; azt bizonyosan tudjuk hogy mondotta, hogy ő addig nem hagyja, a' mig a' fejedelmet magyar királyságra emeli és megkoronázza. Hogy annakokáért a' fejedelem a' táborra juta és a' rendelt sátorokba, megköszönvén a' becsületet mindnyájokat elbocsátá.

A' császárnak szava.

Ugyan azon órában megizené a' császár, hogy ő és az övéi szentségben lesznek foglalatosok másod napon, szükség volna azért hogy nyugodnék; mikor penig nyugodnának, a' császár minden álgyukat kisüttete, és a' jancsároknak puskáit, örömet jelentvén. Annakutána ajándékot rendelvén mind az egész seregnek, osztogattata kinek kinek ezer oszporát; és azoknak száma, a' kik megajándékoztattak vala — a' basák nélkül, kiknek száz ezeret ada — vala ötven ezer ember; és a' beglerbégeken kivül, kiknek ötven ötven ezeret ada; és a' szandsákokon kivül, kiknek harmincz harmincz ezeret ada; a' vitézlő szólgáknak is mindeniknek öt öt száz oszporát, kétség nélkül híres és kevély ajándékot.

A' császárhoz való járulás.

Másod napon hívattaték a' fejedelem a' császárhoz hét órakor a' négy száz nemesekkel, kiknek öltözetek és lovok aranynyal és ezüsttel tündökölvén

nem megutálandó nézést mutatnak vala; ezen a' napon, tudniillik juniusnak 29-ik napján a' császárhoz járula.

Rend és mód.

Először ötven csaus mégyen vala elöl; másodszor is csausok mennek vala az elsők után is; harmadszor a' jancsárok' kapitánya; negyedszer a' kik az ezüst botokat a' kezekben viselik vala; három mesterek, kiket ceremoniáknak mesterinek hínak vala, kiknek lovok és ékességek csudálatosok és becsületesek valának; ötödször a' fejedelemnek négy fő tanácsi; hatodszor az országnak négy főfő urai; hetedszer egy néhány gyermekek régi szokás szerént persiai gőgösséggel, gazdagon felöltöztetve, kik a' fejedelem személye előtt gyalog mennek vala; nyolczadszor a' fejedelem mégyen vala egyedül alkalmas tágassággal közbe vétetvén, kinek kengyelét négy fő kengyelfutó tartja vala, aranyos ruhába felöltöztettek.

A' fejedelemnek ékessége.

Legelőször: hosszu és bokrétás nuszttal béllett magyar süvegén felfüggesztvén volt a' czímer és drágalátos ékesség, melly egy diónál nagyobb vala. Másodszor: volt egy lefüggő kereszt a' nyakában, melly új gyémánttal és négy öreg szépséges carbunculusokkal, a' mint híják, mindeneknél csudálatos, a' mellyet is az ötvesek régen száz ezer aranyra becsültek volt. Harmadszor: gyöngyös aranylánez, és igen nagyra becsülendő gyürük. Negyedszer: az előtt az császártól ajándékoztatott öv, mind a' pallossal és törrel együtt; mindenik tiszta aranyból valók és gyöngyösök. Ötödször: az ő lovának nyerge, mellynél csudálatosabb semmi nem volt,

melly tiszta aranyból készíttetett; olly igen drágalátos gyöngyökkel tündöklik vala és nagy kövekkel, hogy a' kik reá néztek, úgy tetszett mintha szemek' fényét elvötték volna, melly is 24,000 arany érőnél feljebb való vala. Hatodszor: a' fék és lónak feje éppen gyöngybe béékesített vala. Hetedszer: a' ló' fárán való czafrag, melly mind éppen rakva volt drágalátos gyöngyökkel; ezen az igen nagy gyöngyöknek más fél száz vala száma; közép szerüek igen sok.

A' fejedelmet éppen fel ékesítvén követik vala a' magyar urak szépen rend szerint; az út penig minden felől a' lovagoknak és jancsároknak seregével elannyira béfogatott vala, hogy semmi kimenetel nem vala. E' képpen mikor jutott volna a' császárnak első sátorához, hagyák hogy a' fejedelem a' lóról leszálljon, és ott egy kevéssé nyugodnék a' fejedelem. Száz jancsárok, kik a' hatalmas császárnak ajándékot visznek vala, mutogatásnak okáért elől bocsátatának.

A' száz jancsárok által adattatott ajándékok.

Legelsőbben: egy arany pogácsa, vagy tányér, mellyben tetszik vala 12,000 arany érő kösöntyü; mellyben négy alkalmas öreg gyémántok, három drágalátos öreg carbunculusok és az közepin egy igen nagy de tiszta ollyan smaragdus, melly is 6000 aranyérő vala. Másodszor: a' másik arany tángyéron vala egy csudálatos gyürü, mellyben nagy mesterségü órácska vala, mivelhogy a' csengető órák, félórák és fertályok kivül, mellyeket megüt vala, a' holdnak és plánétáknak járását is megmutatja vala. Harmadszor: ötven ezüst öreg aranyos serlegek. Negyedszer: tizenhat öreg ezüst aranyos tányérok. Ötödször: tizenkét közép szerüek. Hatodszor: meg annyi apróbbak. Hetedszer: hat szép szeges, irato-

zott csészék. Utolszor: egy néhány válogatott solymok.

Mihelyt meglátá a' császár az ajándékoknak fényességét, a' felséges fejedelmet híni parancsolá; ki melléje vévén csak a' kilencz főfő urakat, a' császárnak sátorába — az holott veszteg ül vala az aranyszékben, melly mindenképpen gyöngyökkel tündöklik vala, előtte állván a' négy basák — bémene, és azon szempillantásban a' fő basa által a' császárhoz viteték, és térdet hajtván a' császárnak kezét megcsókolá; a' császár is viszont megölelé a' fejedelmet 's monda: „Boldog légyen szerelmes fiam ide jöveteled!“ és parancsolá néki hogy ülne le. Mikor penig a' fejedelem nem akarna leülni, viszontag erőltetvén monda: „Én szerelmes fiam, ülj le“, és leüle jobb kéz felől, a' hol a' basák lába alatt állanak vala. Azonközben kilenczen azok, kiket a' fejedelem vele elvitt vala, bémenének és a' csausok által szokások szerint a' császárnak lába' eleibe — mintha imádnák — persiai szokás szerént leborulának.

Elvégezvén a' ceremoniákat, és mi is más sátorba menvén, és a' fejedelem felkelvén, rövideden szóla, és mindjárást egy könyörgő és igen rövideden szóló könyvecskét nyujta oda; mi volt penig szava és mit kért a' könyvben, végezetre mit szólottanak egymásnak, mivelhogy nem szabad most megmondanom, ím másszor mind egy punctig megirjuk; a' többi között, hogy ezt mondotta a' császár, bizonyosképpen tudjuk. Elsőbben: hogy semmi nem volna kedvesebb az odá menetelnél, és hogy néki oltalmát mind halálig felvenné. Másodszor: hogy jól tanácsólták azok a' kik intették, hogy ő hatalmasságát szemtől szemben halála előtt meglátogatná; nem lenne jövendőben haszontalan

fáradtsága. Harmadszor: hogy ő megajándékozná őtet mind azzal, valamit irásával kivánt és kért.

A' felséges fejedelem a' császár' lábai előtt leborulván, megköszöné a' nagy kegyelmességet. A' császár felemelé a' fejedelmet 's mondá: „Légy jó szívvel; megmutatom az egész világnak, hogy az isten alkalmas eszközök által az árváknak, özvegyeknek és az elhagyattattaknak mindenkor segítségek volt." A' fejedelem magasztalván illyen nagy pátronusának és oltalmazójának kegyelmességét, ő néki az istentől minden boldogságos jókat kivánván, vissza ment a' sátorba azon renddel és fényes kevélységgel, mellyel feljött vala.

A' császárnak ajándéki a' csausok által.

Annakutána való napon a' császár viszontag ajándékot külde a' fejedelemnek, mellyeket huszankét csaus viszen vala. Elsőbben: volt egy arany öv, drágalátos gyöngyökkel ékesítetett. Másodszor: pallos és tőr azonképpen. Harmadszor: két aranyos ruhák, úgy mint nusztos subák. Negyedszer: aranyból szőtt kilencz ruhák azok számára, a' kik a' császár' kezét megcsókolták vala. Ötödször: tizenkét török lovak, kik' hármoknak tiszta aranyból, gyöngyből nyergei és zabolái, és aranylánczok valának; ketteit penig a' lovaknak csak az elődedin három ezer aranyon vötték vala.

E' felett a' császár' tárházából különb különbféle füszerszámokat, orvosságokat és drága edényeket adának. Elvévén az ajándékokat a' felséges fejedelem, megköszöné a' nagy méltóságos becsülletet, és a' basákat 's egyébféle főfő tanácsbeli urakat parancsolá az szokás szerint meglátogatni és megajándékozni. Azt is a' császárnak tökéletességének és jó akaratjának megmutatására nem hagyomel:

Másod napon a' császár a' felséges fejedelmet megakarta vendégelni, és mikoron immnár mindenek elvolnának készítve, a' fö basa tanácsolta a' hatalmas császárnak, hogy ne cselekedné azt, mivelhogy félö volna, hogy kicsiny dologból igen nagy gonosz hirt ne szerzene magának; mert a' fejedelem azon kivül is egésségtelennek látszik, és nem szokott volna a' törökök' eledeléhez; azért meglehetne az, hogy véletlen ki tudja mi esvén a' fejedelmen, az egész keresztényekt mindnyájan tulajdonítanák hatalmas császárnak, hogy megétette volna. Mellyet hallván a' császár, mindjárást megszünék a' lakadalomtól, és osztán a' fejedelemnek megjelenté, mellyel tudniillik ö magát valami nyavalyának gyanúságától mind a' fejedelemnél 's mind a' magyaroknál megmentené.

Mikor ezek lennének, a' felséges galliabeli királynak követi, ki azon napon jutott volna, mellyben ö felsége is a' táborba jutott vala, tudniillik dominus Guilelmus de Aube megizeni: hogy az ö felséges urának nevével, ha az alkalmatosság engedné, akarná ö felségét köszönteni; adaték néki alkalmatosság; ki mihelyt elö méne, ékes beszédével 's az ö urának méltóságával és becsületinek az ö ajándékának fö módon megfelele. Igen örüle a' többi között hogy az fejedelem az evangeliumnak tudományát vötte volna, és a' pápaságból kivetkezvén az igazságot követné; és inté a' tökéletességre, és hogy ö valamit látott 's hallott megirná az ö felséges királyának.

Kinek a' fejedelem felelé: hogy kedves vala ö néki ide jövetele, és igen köszöné a' felséges (franczia) királynak és az országnak föfö rendeinek, a' kik igérék hogy ö néki gondját viselik. Továbbá a' mi néz a' felséges királynak izenetire; annak

felette a' barátságra és a' sógorságnak megnyerésére: ő tökéletesen minden ereje szerént a' barátságot bé is veszi 's meg is tartja. És azért ő mostan tulajdon levelét akarná küldeni az ő felséges méltóságának. Azonközben vagynak néminémü tractatusok, mellyeket most megirni nem szükség.

Második szembenlétel a' császárnál.

Juliusnak első napján, hogy a' fejedelemnek tovább való késedelme az erdélyieknek zürzavarra alkalmatosságot ne adna, a' fejedelem elmenetelre való alkalmatosságot kérvén a' császártól, második szemben lételt nyere; azon renddel és késérettel mint az előtt környékeztetvén járula a' császárhoz, de mindazonáltal olly új készülettel, hogy semmi azok közül, mellyek elsőbben viseltettek vala, ne látszanék. Mikoron penig szemben szólana a' jövendőbeli kegyelmességről, és felette igen nagy háládással köszönné, fel-kelvén a' székből és fel állván a' császár — hihetetlen mondásra — a' fejedelmet megölelvén, a' többi között monda: „Vöttél-e el valamit tőlünk a' mit kivántál?“ És midőn ő azt felelné, hogy mindeneket elvött volna, monda: „Kérjed az urat, hogy minékünk minden ellenséginket ellen diadalmat és győzedelmet engedjen; mert elvégeztük, hogy három annyival nagyobbá tégyünk mint vagy.“ A' vén császár, de erős, a' székből kétszer kelvén fel, 's a' fejedelmet „szerelmes fiának“ mondván megölelé.

A' császár mit adott légyen vissza a' fejedelemnek.

Kérte vala penig a' fejedelem a' többi között azt a' tartományt mind éppen, melly a' Körös' vize és Erdély között vagyon, melly város és kastély

's faluk több két ezernél; mert nem merte vala Tömösvárat vagy Lippát kérni, megintetvén a' basáktól, mivelhogy ott a' törököknek mecsetjek építetett vala; kérte vala azután mindazokat a' határokat, a' mellyek Debreczent Szólnoktól elválasztják, mellyeket a' császár minden ellenvetés nélkül oda engedé. Annak felette három száz rabnál több bet szabadíta meg és feljebb emelé mind azoknál, valamennyin ő néki szolgálnak vala.

Továbbá, mikor valet mondani és elmenni akarna, félen állítván mindeneket, a' császár külön csak a' fejedelemmel — török deák (tolmács) által beszélgetvén alkalmas ideig nagy sokat szóla; és mit beszélgettenek légyen akkor egymással, ez ideig titokban vagyon.

Ezeket is ide írom: hogy a' császár, minek előtte elmenne, a' fejedelemnek meghagyta vala, hogy mentől hamarébb lehetne, az övéinek és hadainak levelet küldene, és azokat az vele való kegyelmességről és adakozásról bizonyosokká is tenné; mellyben figyelmetesek lévén, az ő hitekben tökéletesen elő mennének. Továbbá a' magyaroknak is, a' kik a' német' pártján vagynak, hozzájok küldendő levél által meghagyá, hogy mentől hamarébb lehet a' fejedelem' táborába szálljanak és hűséget mutassanak; mihelyt azt cselekeszik, a' császár azon igyekezik, hogy az ő birtokában károk ne lenne.

És annak felette a' fejedelem' kedviért hópénzt adna a' főfő rendeknek mindennek valamig ő Magyarországban lenne, és az esküvéssel és közönséges levéllel confirmáltatik; különben tatárokat bocsátana, kik mindeneket tőből kifordítanának.

Hogy penig a' végzés boldog lenne, a' császáris nagyobb igéreteket tévén követeket külde a' fő-

fő magyarokhoz: intvén hogy magokat mindjárt megadják és a' fejedelemnek engedjenek; egyébaránt protestálna az isten előtt: hogy a' rövid időn való romlásnak ne lenne oka, hanem az ő magok' megátalkodások, gonoszságok és engedetlenségek.

Ezek és hozzá hasonlók megmutatják, hogy a' császár a' fejedelem' állapotja felől igen szorgalmatos volt. Ezt is hozzá tészi: „Meglásd, hogy ha elég néped, elég álgyud, elég golyóbisod, és ha elég porod vagyon-e? Mihelyt megfogyatkozol mindjárást írj, és küldök valamennyi kivántatik."

Végezetre elmenvén 's elhagyván a' császárt, méne egyenesen a' partra ugyan ollyan göggel és pompával, holott minden főfő rendnek azt megköszöné. A' császárnak azon hajójában vissza vitetvén a' fejedelem, az övéivel együtt békével a' táborba vissza méne, és gyorsasággal Fejérvárra méne, juliusnak 17-dik napján. Holott tanácsot tartván azon holnapnak 28-dik napjáig az álgyuk' vontatásában és éléseknek elrendelésekben késék. Végezetre ugyan azon napon menvén a' táborba, mellyet az ő népe Kolozsvár mellett jártatott vala, az elvesztetj dolognakj vissza nyerésében volt foglalatos.

Azoknak nevek, kik a' fejedelemmel jelen voltanak a' török császár előtt a' sátorban: Csáki Mihály, Békes Gáspár, Apaffy Gergely, Kapitány György, Bánffi Gergely, Telegdi Miklós, Bornemisza Farkas, Bég Pál, Telegdi Mihály, szebeni polgármester (Miles Simon), Orbán Miklós, doctor Blandráta.

Ezek így menének végben azoknak tanuságokra, a' kik tudnak vagy akarnak élni a' példákkal. Anno ab incarnato Christo 1566.

1.

1565ben januarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett 's ottan tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Mü második János, istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmatiának, Horváthországnak 's a' t. választott királya; adjuk emlékezetére, jelentvén az kiknek szükes (szükséges) mindeneknek, hogy az mü országunkbeli híveink, magyarországiak, és erdélyiek, három nemzetek: nemesek, székelyek és szászok nyujtották és jelenték bé nékünk az ide alá megirt articulusokat ez mostani országos gyülésünkben melly ide Kolozsvárra mü királyi parancsolatinkból, és közönséges akarattal végeztetteket és szerkeztetteket könyörögvén nékünk alázatosan, hogy ugyan azon articulusokat erőssé, kedvessé és kellemetessé tévén, kegyelmesen megconfirmálnók; melly articulusoknak folyása e'képpen következik:

„Erdélyország' és Magyarországból Szathmár, Közép-Szolnok, Kraszna, Ugocsa, Bereg, Máramaros és Bihar vármegyék' alázatos végezése, szent Vincze' napjára ő felségétől Kolozsvárra hirdetett közönséges gyülésben, 1565. esztendőben:"

„„Felséges Kegyelmes Urunk! nagy hálákat adunk Felségednek mü az Felséged' reánk való nagy gond viseléséért, kit nem csak értünk, sőt ugyan megtapasztaltunk; de ha az elmult napokbeli hadban Felségednek úgy nem szolgálhattunk, az mint az Felséged' méltósága és az szükség kivánta volna, ezt mü nekünk Felséged kegyelmesen megbocsássa; ez után is az mü hívségünk szerént minden terhet, fáradtságat és

költséget viselni akarunk, valami Felségednek méltóságához, ez országnak megmaradására tartozik, isten' segítségével.

Továbbá hogy te Felséged azt adja értenünk, hogy az miolta az úr isten te Felségedet mü közünkbe hozta, mind azolta is nem szünt meg Felséged minden úton, közönséges csendesség' és nyugodalom' követésben, ezért mü nagy hálákat adunk az úr istennek, hogy ő szent felsége te Felségednek erre való indulatot adott. Még is könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes fejedelmünknek: ez után is, főképpen az hatalmas császárnál, és az miben Felségednek isten módot nyujtott, Felséged meg ne szünjék mind magára mind országára való gondviseléstől, hogy minden felöl csendességben maradhasson Felséged' birodalma.

Miért penig Felséged ezt adja előnkbe, hogy még most is nem szünik az német fejedelem Felséged ellen, és birodalma ellen hadat indítani; minemü és mennyi az légyen, Felségednél, hiszszük, hogy az nyilván légyen. Annak az hadnak eltávoztatására mü nekünk úgy tetszik, hogy Felségednek olly hadakozó népe légyen, hogy ki ne egy holdnapig, kettőig lehessen, hanem mind addig mig az szükség kivánja. Mü azért sem fejünket sem vérünk' hullását, sem marhánkat az Felséged' életéért, és hazánk' megmaradásáért nem kiméljük. Mü erdélyi nemesség ez nép' tartására, és a' Felséged' szükségére adunk minden kaputól, az első számlálás szerént, egy pénz' héján, egy egy forintokat, és az felett az három nemzetül másfélezer ember' tartására adunk azon első kapuszám szerént negyven, negyven pénzt; kiket három hétre Thordára az ő Felsége' pénzszedője Ambrus Deák' kezébe bészolgáltatunk.

Az két nemzet is: az székely és szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel.

Mü is Magyarországból mindenekben készek vagyunk te Felségednek engedelmes hívséggel lenni, azért az Felséged' gondviselésére, költségére adunk Felségednek az elébbi rovás szerént egy egy forintot, és az 500 lovag' tartására ötven ötven pénzt; kiket az feljül megmaradott három hétre az te Felséged' pénzszedője' kezébe szolgáltatunk.

Ez mellett könyörgünk Felségednek mind mü erdélybeli három nemzet, és mind magyarországbeli hívei, hogy Felséged vegye kedvesen, és ennyi sok terhviselésünk és közönséges romlásunk közt vegye elég neven.

Az erdélyiek' hadakozásoknak módjáról.

Mikor a' szükség kivánja, minden nemes ember, a' mü régi módunk szerént, tizenhatodával jó szerrel készen légyen, hogy az hová a' szükség kivánja, és ő felsége parancsolja, ott lehessen.

Az község' hadakozása így rendeltetett: hogy kapuszám szerént fejenként készek legyenek; tíz kapuról egyik puskás légyen porral, glóbissal, másik kézíves légyen, az nyolcza dárdás; ezeknek egy szekerek légyen; az szekéren fejsze, fúró, ásó, kapa, tekenyő légyen; az mellett élések légyen, hogy az hol a' had jár, az országot pusztaságtól oltalmazhassák.

Az egyházhelyi nemesek illyen móddal legyenek: hogy az kinek egész ekebarma vagyon, egy lóval jó szerrel légyen, az kinek fél ekebarma vagyon, az puskás légyen, és annak pora, glóbisa légyen.

Az kik szolgák, azok képekbeli embert jó szerrel állassanak magokért az ország' hada közé; ott járjanak és szolgáljanak az fejedelemnek, és az országnak; ne úgy, mint az elmult hadban történt.

Nemes embert, vagy székelyt fö embert, vagy lófejet senki semmi némü okon ö felségénél egyéb senki honn ne hagyhasson, ö felsége' erös megbüntetése alatt.

Az urak is mind várok' tartományából, mind egyéb jószágokból ugyan ehhez tartsák magokat és jószágokat, ne úgy mint ez elött történék.

Az két nemzet is: a' székely és az szász uraim egyenlö terhet akarnak viselni az nemességgel az hadakozásban is, mint az adó fizetésben.

Az magyarországbeliek' hadakozásoknak módjáról.

Miért hogy az magyarországbeli nemesség ez ideig az oda fel való articulusokhoz tartották az hadakozásban magokat, urunk ö felsége is nem akarván ebben semmi ujítást tenni, avvagy változást tenni, kegyelmesen engedte: hogy húszadát, ötödét az magyarországbeli nemesség elkészítsék és készen tartsák; úgy hogy valamikor az szükség kivánja, és ö felsége parancsolja, személyek szerént az nemesség húszadával, ötödével induljon hadakozóképpen jó szerrel; ha pedig a' szükség úgy kivánja, az rovás szerént fejenként, az erdélyi község' hadban létele' rendelése szerént készek légyenek elindulni, azon szertartással és készülettel hadakozni tartozzanak; úgy hogy tíz kapunak egyik puskás, másik kézíves, és az nyolcza dárdások légyenek, szekerekkel és egyéb oda fel megirt készülettel.

Az egyházhelyi nemesség dolgából ugyan azon rendtartás rendeltetett, az mi az erdélyi egyházhelyi nemesség felöl.

Az urak is rendek szerént való terhet tartozzanak viselni az több nemességgel.

Az kik szolgák, azok is az felől megirt articulushoz tartsák magokat.

Magyarországban az kapuszám' fogyatkozása felöl végeztetett ez: hogy minden faluból az teljes kapuszám bészolgáltassék, avvagy ha pusztulást mond lenni az nemes ember, az faluban a' szolgabiró az rovóval és az viceispány menyjenek ki, számlálják azt a' falut újabban, és úgy vétessék az adó mint az számlálás találtatik.

Hogy a' törvény' dolgában senkinek fogyatkozása ne essék, végeztetett: hogy az octávák esztendőnként hátra ne hagyassanak; de minden nemzetnek ez előtt való articulusok' rendi szerént törvényjek szolgáltassék, melly octavákat az gyülések meg ne háborítsanak. De az gyüléstételeket egyéb időre rendelje ő felsége, hanem ha olly szükség kényszerítené ő felségét, kiben egyéb semmiképpen nem lehetne.

Az törvénytételek után penig az sententiákat ő felsége exequaltassa személyválogatás nélkül, és minden causák Lajos Király' halálától fogva megitéltessenek.

Végeztetett ez is mint ez előtt gyülésben is elvégeztetett volt: hogy ha urunk ő felsége valamelly híve' könyörgésére prorogatoriát ád, az táblán törvény szerént megláttassék, és ha decretum, vagy régi Magyarország' szokása ellen kérte valaki az haladékot, törvény szerént meg ne tartassék.

Nyilván vagyon ez is: az új kastélyokból, erősségekből mennyi kártételek, bosszuk község' romlására szokott esni; tettszett azért országul az ő felsé-

ge' híveinek, hogy senki ő felsége' engedelme nélkül új erősséget vagy kastélyt ne csinálhasson hitetlenség alatt, és az melly kastélyok vagynak, ő felsége megláttassa, megitéltesse hasznosok-e vagy károsok az községnek; az haszontalanokat elvonassa ő felsége; az hasznosok penig és község' javára valók megtartassanak, kire választassanak minden nemzetből két két személyek, kik megitéljék, ha megmaradandók, vagy elvonandók légyenek.

Végeztetett ez is egy akaratból: hogy az kolozsmonostori leveleket, privilegiumokat és az nemesség' igazságára való registrumokat ő felsége vitesse Fejérvárra, hogy az káptalanbeli levelekkel együtt legyenek; választassanak gondviselők; méltó, hív és jámbor személyek' gondviselése alá adassanak, kik az előtt tisztek szerént erre gondot viseltenek, kiknek ő felsége kegyelmesen fizetést is tégyen.

Az cathedraticumot az nemességben való külföldi plébánusoknak ő felsége a' nemesség' könyörgésére itt Erdélyben kegyelmesen megengedte; de úgy hogy ez kivül ország' szükségére ha valami adójok az szász papoknak történik az régi szokás és rendtartás szerént az fiukáptalanok az szász papokkal egyetembe, kiki mind az ő részét megszerezze, és ha valahol exemtálva volnának, kik girával tartoznának, régi szokás szerént ő felségének mindenütt bészolgáltassák.

Az székelyföldön való cathedraticumot is ő felsége az ország' könyörgésére az ministereknek, kik tiszta evangeliumot hirdetnek, és az Christus' szerzése szerént az sacramentumokat szolgáltatják, keresztényi kegyességből kegyelmesen megengedte.

Az pápások penig, miért hogy az ő régi jövedelmek éppen megtartatnak, öreg misékből, keresztjáróból, purgatoriumból lelkeknek megszabadításából,

búcsujárásból és érdemek' osztogatásokból, és efféle érdemek' gyüjtéséből tartozzanak az cathedraticumot régi szokás szerént megadni.

Az székelyvásárhelyi scholához az harmadfél száz forint segítséget ő felsége az megholt kegyelmes asszonyunk' levele' tartása szerént ez esztendőben is megadatta, ez jövendő esztendőre is megadatja isten' segítségével; mert kedves ő felsége a' tanuságnak és a' tanuló személyeknek.

Az fejérvári schola' megépitésére, jövedelemnek ahhoz szakasztására és tudós személyeknek tartására, kik görögöt, deákot tanítsanak, és az egyházi szolgálat naponként isten' tisztességére hogy öregbedjék, ő felsége jóllehet az keresztényi kegyességből az előtt is gondolkodott róla; de az ő kegyelmek' országul való engedelmes intésekre és kivánságokra olly gondot akar viselni, úgy akarja megépiteni az fejérvári scholát, hogy országul ő felségével egyetembe kedveskedhessünk.

Az magyarországbeli nemesség' jószágok' dolgát, kiket ő felsége hitetlenség névvel eldonált volna, ő felsége az ország' könyörgésére ebben hagyta, hogy valamelly nemes emberek az ő felsége' hívségére megtértenek, és az ő felsége' parancsolatjára ez gyülésben jelen voltanak, és a' több hivek' módja szerént az ő felsége' hívségére magokat hittel kötelezték, még ha ő felsége ellen az vármegyékkel egyetembe, söt a' vármegye kivül is szolgaságra magokat kötelezvén, ő felsége ellen fegyvert vontanak volna is, mindeneknek jószágok megbocsátassanak illyen ok alatt, hogy az donatariusok az mi igazságokat az jószágban remélik, az jószágok' birodalma kivül szabadon kereshessék, vagy volt ellenmondás, vagy nem volt; kiknek leveleket ő felsége erejében hagyja, mintha

ez előtt csak két vagy három héttel költenek volna, kikkel az törvény' folyása szerént járjanak el.

Az eldonált jószágnak megbocsátásában penig illyen szertartás rendeltetett: hogy valakik az feljül megirt articulus' módja szerént ő felsége' hívségére térteneK és hittel teljes életekben ahhoz kötelezik magokat, az vármegye' viceispányát és az szolgabirát vegyék melléjek, és az articulus' erejével kérjék meg az donatariusoktól jószágokat; kik harminczkettőd napig tartozzanak megbocsátani az jószágnak örök becsüje alatt, kit ha meg nem bocsátanának, az ő felsége' főkapitánya az Tiszán innen való vármegyékben, Ugocsa vármegye kivül, mindenütt az jószágot az donatariusok' kezéből vegye ki, és adja meg az örökösöknek, és a' jószág' becsüjéről is vegyen eleget az engedetleneken.

Ugocsa vármegyében penig, és a' Tiszán túl Hagymási Kristóf kényszerítse az donatariusokat megadni az elfoglalt jószágokat az örökösöknek az feljül megirt rendtartás szerént.

Az kik penig az más párton szolgák volnának, és most oda vagynak, ez articulusoknak adásának napjátul számlálván negyven napra tartozzanak ide az ő felsége' hívségére jószágok mellé haza jöni; és valakik meg nem jönének, negyven nap után ő felsége jószágokat szabadon eldonálhassa valakinek akarja.

Az kik az eldonált jószágokban processussal vagynak, ő felsége kegyelmesen megtartja őket benne.

Értjük, hogy Biharvármegyében sok jámbor nemes népnek fogyatkozások vagyon az törvény' nem szolgáltatásáért, holott csak egy nap szoktak széket ülni és törvényt tenni; azért hogy e' féle fogyatkozás ott az vármegyében megépítessék, végeztük egyenlő akarattal: hogy ott a' vármegyében is, úgy mint itt benn Erdélyben, két egész nap itéljenek, és harmad nap

pecsételjenek; söt egyéb vármegyékben'is ott künn Magyarországban ezen rendtartás tartassék meg.

Végeztetett ez is ö felsége' kegyelmességéböl: hogy az transmissiók, ha kik vagynak készen, ez gyülésnek vége lévén, mindjárást megitéltessenek.""

Mü azért megmondott híveink' könyörgését vévén és kegyelmesen meghallgatván, ez feljül megirt articulusokat minden pontjában jóvá hagyjuk, erösítjük, confirmáljuk, és mind mü magunk megtartjuk 's mind penig egyebekkel megtartatjuk. Költ az mü városunkban Kolozsváratt, gyertyaszentelö boldog asszony nap elött való hétfön, úr' születése után 1565-dik esztendöben.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában, és a' brassai levéltárban.

Ez Erdélyben harmadik országos gyülés, mellynek törvényczikkelyei magyar nyelven irattak.

2.

1566-ban május' 28-kára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari et transsilvani, nobiles, siculi atque saxones exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in comitiis partialibus ad feriam tertiam proximam ante sacrosanctum festum pentecostes ex mandato nosro regio in hoc oppido nostro Thorda celebratis, paribus eorum votis conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hunc in modum:

„Ezek az articulusok és könyörgések, mellyek iratattanak az partialis gyülésben, melly gyülés kezdetett király ő felsége' parancsolatjából Thordán pünköst előtt való kedden, az erdélyországbeli három nemzet közül és magyarországbeli választott személyek, ő felsége' hívei által 1566-dik esztendőben:"

„„Megértették az te Felséged' hívei reájok való szorgalmatos gondviselését, kit az végre mívelt te Felséged, hogy mivel hazánkban az Felséged' oltalma alatt feleségünkkel, gyermekünkkel, községünkkel békességgel megmaradhatnánk; melly gondviselés hadakozást is kivánna; melly hadakozásra költség és egyéb féle élés is kivántatik.

Annak felette kivánta te Felséged híveitől érteni, hogy generalis kapitányságra, tábormester-

ségre, strázsamesterségre, vásárbiróságra, sánczmesterségre és álgyuk' hordozásának mesterségére kiket kellene választani.

Továbbá jelentette volna te Felséged híveinek azt is, hogy az többféle élés között az hatalmas török császár' konyhájára 200 mázsa vaj kivántatnék, de maga az egyébféle élésadásból te Felséged híveit megkimilené, csak hogy minden két kaputól rovás szerént községünktől szolgáltatnánk egy egy kolozsvári ejtel vajat, és hogy szerecztetnénk az Felséged' hívei minden kaputól rovás szerént fél kolozsvári köböl lisztet, és azt vitetnéjek az Felséged' hívei az ő községekkel az tábor után pénzre és választanának az Felséged' hívei ugyan mostan közülök olly jámbor hív személyt az lisztnek eladására, ki az árát igazán megadnája az szegény községnek.

Továbbá hogy rendelnének az Felséged' hívei az had' szükségére való mészárosokat, kik idején vágó barmot szereznének; kovácsokat, kik patkóknak viselnék gondját; borbélyokat és ácsokat, kik az ő szerszámokkal készülnének el, és mind ezek olly készülettel lennének, hogy az hadnak fogyatkozása ne lenne. Ezekre te Felségednek mind kegyelmes urunknak az Felséged' hívei illyen renden felelnek:

Látják az Felséged' hívei az dolognak nagy voltát, ugyan ottan az szükségnek is jelenvaló voltát, melly nézi megmaradásokat; annakokáért miképpen ennek előtte való időkben te Felségednek mindenkoron kedve és akaratja szerént szolgáltanak az Felséged' hívei, azonképpen most is valamire magokat és községeket elégnek itélik lenni, azon hívséggel akarnak te Felségednek szolgálni. Azért ez mostani költségekre az nemesség az ő

jószágokról rovás szerént minden kaputól adnak 99 pénzt; velek öszve az magyarországi atyjokfiai is, Felséged' hívei hasonló terhvitelére igérik magokat.

Ezt penig az adót ez jövendő keresztelő sz. János' születése' napjára Thordára Felséged' pénzszedője' Csáki Ambrus' kezéhez bészolgáltatják.

Ezen adó mellett az előtt való adóból is, ha mi restantia vagyon, készek az Felséged' hívei bészolgáltatni szokott birságlással is; csak hogy az Felséged' pénzszedője minden vármegyékre megigazitatott regestrumból küldjön restantia regestrumot ki, és az székes helyen megolvastassák az vármegyék' ispányi székben az nemesség előtt, és úgy igazítsák igazán el az restantiát.

Az generalis kapitány' választása felől penig és az több hadbeli gondviselők felől az te Felséged' hívei engedelmesen jelentették vala azt, hogy te Felséged híveit, és valamellyiket mi rendbeli szolgálatjára elégnek itélné lenni, mindeniket azzal szolgáltatnája. Te Felséged ezt hallván híveitől, mint kegyelmes fejedelmünk, mind ezekről gondot viselvén, elrendelte és elválasztotta ez tiszteknek és szolgálatoknak viselésére hívei között illyen fő személyeket:

Az nagyságos Hagymási Kristófot országnak generalis kapitányának; tábori mestereknek Károli Diénest és Tompa Istvánt; strázsamestereknek Orbai Miklóst és kiskendi Baládfi Ferenczet; vásárbiráknak Frátai Gergelyt és Sz. Mihályfalvi Péter Deákot; sánczmestereknek Valkai Miklóst és Máttyus Jánost; álgyukhoz látó mestereknek Forró Miklóst és Farkas Mártont, ki száz lovaggal őrizzen az álgyuk mellett. Kiről mű nagy hálákat adván, örök-

ké való hívséges szolgálatunkkal igyekezünk Felségednek megszolgálni.

Továbbá Felséged' hívei készek az rovás szerént minden két kaputól az egy egy ejtel vajat és az te Felséged' parancsolatja szerént Gyulafejérvárra az feljül megirt sz. János' napjára az udvarbiró' kezéhez bészolgáltatni.

Továbbá Felséged' hívei igértenek az Felséged' parancsolatja szerént ez mostani expeditiora segítségül, és nem fizetésért minden kaputól rovás szerént egy egy kolozsvári negyed lisztet, mellyeket készek fel is vitetni akár Dézsre, akár Bánffi' Hunyadjára, az mellyikre Felséged parancsolja, de küljebb valahová az Felséged' tábora után semmiképpen nem vitethetik; azért könyörgünk Felségednek egyenlö akarattal Felséged' hívei, mint kegyelmes uroknak: hogy ezeket mostan, vegye elég neven és ne kényszerítse öket községekkel egyetemben olly tereh' viselésére, kit ök el nem viselhetnek; hogy mind mostan 's mind ezután szolgálhassanak községekkel egyetemben te Felségednek. Mert nyilván vagyon Felségednél, hogy az nemességnek tizenhatodával táborban kell lenni, valahol Felséged parancsolja létclét; az vagy ha az szükség úgy kivánja rovás szerént, az vagy fejenként fel kell venni községeket, és igaz elég gond és tereh lészen az szegény községnek az mü élésünk' hordozása; mert mü nékünk nincsen hová nyuljunk egyebüvé, hanem csak az mü szegény községünkhez. Kikkel egyetemben istennek segítségéböl úgy akarunk gondot viselni élésünkre, hogy az Felséged' szolgálatja, az mihez mü elegek lehetünk, mü rajtunk el ne muljék.

Ezbeli könyörgésünket is hogy meghallgatta te Felséged, és úgy mint mostan, elég neven vette az

egy egy negyed lisztet, csak hogy ezen jövendő sz. János' napjára azt elkészítsék és osztán az mellyik helyre az két megnevezett helyek közül Felséged parancsolja, mindjárást késedelem nélkül vitettessék és hogy ha az szükség kivánja, az után ismét más negyed lisztet is minden kapuszámra községünkkel adassunk, és magunkat zsoldosinkkal olly készen tartsuk, hogy Felségednek első levelére mindjárást felülhessünk; mü Felséged' hívei minden hívséggel készek voltunk, vagyunk és leszünk az Felséged' szolgálatjára valamennyire erőnk lészen.

Ha Felségednek penig egyéb módja nincsen az élésnek elvitelében, tehát nékünk úgy tetszik, hogy Fogaras' földéről Felséged elég szekeret szereztethet, mert ők eleget nyúgottanak az mü községünknek sanyaru fizetése és szolgálatja mellett; azok szüntelen hordhatják ez megnevezett helyekről Felséged' tábora után az élést.

Ha penig mind ezekre elegek nem lennének, vagynak Felségednek országában mezővárosi és tartományi, kiket Felséged könnyebítsen meg ez mostani fizetéstől, és segítesse Felséged az ő élését velek vitetni.

Az élés' küljebb vitele felől való végezést ő Felsége hagyta azkorra, mikor nyilván megérti, az élést melly felé kelljen inditani; kit megád érteni országának, és végezni akar ő kegyelmekkel.

Hogy te Felséged hívei' könyörgését kegyelmesen meghallgatván, az mü szabadságunkban münket megakar tartani és münket az szokatlan tereh viseléssel, tudniillik: sánczásással, sánczban való állással, kasfonással és töltéssel, mezőn való strázsa állással, ostromdolgával és egyéb ez féle szolgálatokkal, mellyek illetik kiváltképpen az fizetett népet, nem akar bántani, hanem ezekből kegyelmesen ment

té hagyni; ezt az Felséged' hívei három nemzetül, és magyarországbeli hívei örökké megakarjuk szolgálni mint kegyelmes urunknak.

A' szász uraim' darabontinak az minémü fogyatkozását jelenti te Felséged, azzal mentik magokat, hogy ennek elötte ugyan nem lehettek készebben és jobb szerrel, de arra ajánlják magokat Felségednek, hogy az mint jobban lehet, fel készítik és kedve szerént szolgálni akarnak ebben is Felségednek mint kegyelmes urunknak.

Az szász pap uraim' könyörgések Felséged' szemei elött vagynak; ugyan ezen dologért münket is megleltek vala; vetik elégtelenségeket, kit mü is értünk, hogy illyen nagy terhnek viselésére elégtelenek. Azért könyörgünk Felségednek együtt ő véllek, hogy Felséged mérsékelje meg az ő elégtelenségeket, az tereh viselést könnyebítse meg Felséged, de ne úgy, hogy Felséged más rendbeli híveit terhelné az ő könnyebítésekkel, hanem azt intézzemeg Felséged, hogy mennyi álgyuval éri meg szükségét, és kit ők is könnyebben elvihessenek; mert jobb kevésnek jó hozzája való szerrel meglenni, hogy nem mint soknak szertelenül.

Az száz pap uraim' lovok, szekerek mellé szükségnek tetszik, hogy minden dekánságból egy egy sáfárt bocsássanak költséggel az pap uraim, kik az lovaknak szükségekre gondot viseljenek, hogy éhség miatt meg ne fogyatkozzanak; mert lehetetlen dolog az szekérvezetőknek az két két forint hópénzből lovakra költeni.

Továbbá, miért hogy az két nemzet Felséged' hívei között, tudniillik az nemesség között egyfelől és más felől az szászság között az egymás között való törvénykedésből nagy sok egyenetlenségek voltanak; azért akarván az egyenetlenségnek véget vetni és

az jó egyenességre útat nyítni, illyen módot rendeltenek köztek: hogy az mikor valamelly személynek az szász uraim közül dolga és perei lészen valamelly nemes embernek jobbágyával, azvagy szolgájával, tehát módja szerént kérjen törvényt az szolgabiró által az földes urától felőle, az nemes ember penig tartozzék bizonyos napot hagyni, mellyen egy szolgabiró előtt tartozzék az jámbor szász törvényt tenni; ha penig azon az törvényen meg nem akarand az szász elégedni, vihesse az vármegyére, az mellyben az az falu vagyon, az hun az törvény lett, és az szolgabiró tartozzék az vármegyében azon első széken az törvényt bémondani; nyargalásért az szolgabirónak tartozzék az felperes 12 pénzt fizetni; ott az vármegye azon első széken megitélje azt az törvényt, és ha ismét valamellyik fél nem igazolja az vármegye tötte törvényt, tehát appellálja az ő Felsége' székére, és az vármegyén egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, és az mikor urunk ő Felsége' tábláján törvény lészen akár melly terminuson, az ország' elébbeli végezése szerént az transmissiók megitéltessenek. Ha penig valamelly nemes emberrel ő magával történnék peri valamelly szász urainknak lenni, tehát az vármegyén keresse az felöl megíratott módon; az ő Felsége' székire mindenik félnek szabad légyen appellálni.

Viszontag esmét ha valamellynek az nemes uraim közül vagy magának, vagy jobbágyának dolga lészen valamellyel az szász uraim közül, akár falubeli emberekkel, vagy kerített városbeliekkel; tehát minden széken az székes birótól kérjen törvényt, és az székbiró tartozzék egy bizonyos napot az törvénynek hagyni, és az hagyott napon törvényt tégyen haladék nélkül tanácsival egyetemben, és ha az székes helyen való törvényt valamelly fél

nem igazolja, tehát appelláljon Szebenbe az szászság' eleibe; az székes biró penig 12 pénzért tartozzék kiadni az transmissio levelet, és ott Szebenben az mellyik gyülése az szászágnak akkor az appellatio után közelebbcn következik, azon első gyülésben tartozzanak az szászok megitélni minden egyéb szászok között való törvényeknek előtte ha mind az két fél jelen lenne, ha penig valamellyik fél absens volna, tehát hatod napig megvárja, és osztán non obstante absentia partis alterius törvényt lássanak benne, és ha az ott való törvényt is valamellyik fél nem igazolja, appellálja az Felséged' székére, és ott is csak egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, az mint az vármegyékben adják ki.

Továbbá panaszolkodnak azon is az szász uraim, hogy volnának közöttek azon önnön polgári rendeken személyek, kiknek az nemes uraim között jószágok vagyon, kikkel minden terhet az ország között viseltetnek, viseltettek ez ideig is; ö magok személye felől penig viszontag minden terhet az város között viselnének, de maga az vármegyék' ispányi erőltetnék ezféle polgár uraimat arra, hogy az vármegyékbeli jószágokról az zsoldosok' felét személyek' helyében is mindenik hadakozó embert adnának az nemesség' közibe; miért penig hogy az személyi szolgálatra minden ember ott tartozik, az hun állatja szerént való lakása vagyon, végezték egyenlőképpen ezt az Felséged' hívei: hogy az szász uraim jószágokról megérik zsóldosokról az ország' közibe, és személyekért hadakozó embert nem tartoznak állatni, hanem az város között, az mellyben lakások vagyon, szolgálni tartozzanak az város' törvénye és rendi szerént.

Továbbá könyörögnek te Felségednek az székely főnépek és velek egyetemben mü is két nemzetség mint természet szerént való kegyelmes urunknak és fejedelmünknek: hogy tekéntse meg az ő jámbor hűséges szolgálatjokat azoknak az személyeknek, kik nem hogy Felséged ellen támadtak volna, de sőt inkább Felségednek minden hadjában hűséggel, jámborul te Felséged' szemei' láttára szolgáltanak; sok károkat vallottanak; és mutassa immár ennyi sok könyörgések után hozzájok Felséged kegyelmességét, és válaszsza ki azok közül, kik te Felséged ellen vétettenek; ne nyomorogjanak azokkal egyaránt való gyalázatban az Felséged' jámbor hívei, hanem vévén az Felséged' hozzájok való kijelentett kegyelmességét velünk egyetemben ez két nemzettel, Felséged' híveivel hogy buzgó szívvel szolgálhassanak te Felségednek mint kegyelmes urunknak.

Felséges Urunk, nyilván vagyon az Felséged' kegyelmes jó akaratja az Felséged' híveinél, mellyet jelentett ez elmult időkben hozzájok ebben, hogy az ő könyörgésekre az székelyvásárhelyi oskolabeli tanuló deákoknak táplálásokra és oskolamesternek fizetésére az boldog emlékezetü megholt kegyelmes királyné asszonyunk', Felséged' szerelmes anyja' donatiója szerént méltoztatott esztendőnként a' székely dézmából harmad fél száz forintot adatni; mostan azért könyörgünk te Felséged' hívei, mind három nemzetül alázatosan mint kegyelmes urunknak: hogy az jelen való esztendőre is parancsolná megadatni Felséged azon segítséget az oskolához, és az jövendő esztendőre is olly deputatio levelet méltoztassék adni, hogy ne kénszerítetnénk az Felséged' hívei te Felségedet ezzel bántani; hanem az dézmák' administratori és bé-

szolgáltatói, mostaniak és jövendőben leendők az te Felséged' kegyelmes deputatio levelére adnájok meg esztendőnként az oskolamesternek fizetésekre és az szegény tanulóknak táplálására, kikből az úr istennek anyaszentegyháza épültethetnék; melly kegyes adományát Felségednek az hatalmas úr isten ezer képpen hasznosan megfizeti te Felségednek. Erről kegyelmes választ várnak az Felséged' hívei te Felségedtől, mint kegyelmes urunktól.""

Nos igitur supplicatione praemissa dominorum regnicolarum, nostrae modo quo supra porrecta majestati, regia benigtate exaudita et clementer admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos et accepta habentes, clementer confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Datum in oppido nostro Thorda, feria secunda proxima post festum pentecostes. Anno domini 1566.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg a' brassai levéltárban.

III. RÉSZ.

GÁLFI JÁNOSNAK,
BÁTHORI KRISTÓF' és ZSIGMOND'

URALKODÁSOK ALATT

ORSZÁG' TANÁCSOSÁNAK

RABSÁGÁBAN KÉSZÍTETT

ÖNÉLETIRATA.

Historiai bévezetés.

Gálfi János a' 16-dik században Aranyos-székben Kocsárdon született nemes szüléktől. Tanulását végezvén, 's a' hajdon kor' azon divatozó szokását, mellynél fogva alsóbb rendü nemes ifjak tapasztalás', mivelődés' 's vagyonosodás' tekintetiből fö rangu uraknál évekig elszolgáltak, követni tanácsosnak látván, Csáki Mihályhoz, II. János király' cancelariusához állott szolgálatba. Ott találjuk 1571 kezdetében is; de ezen esztendőben a' fejedelmi széken történt változások, vele is urat változtattak.

II. Szulejman 1566-ban Szigetvárát ostromoltatva meghalván, fija II. Szelim 1568-ban 8 évi, Erdélyt is magában foglaló békességre hajlott Maximiliannal; ez tehát az eddig letartóztatott Báthori Istvánt és Kendi Sándort haza bocsátotta. 1570 ben János is — Szelim' megegyezésén kivül — békét és szövetséget kötött Békes Gáspár' követe által Maximiliannal olly feltétel alatt: hogy ő — János lemondván a' királyi czimről, felséges fejedelem czimmel örökösön bírja Erdélyt, Magyarország' részei' ura czím alatt pedig Biharvármegyét Váraddal, Máramarost Huszttal és a' só bányákkal együtt; ezeken kivül még Kraszna 's Közép-szólnok vármegyéket; ellenségei, barátjai azok legyenek, kik Maximilianéi; ennek unokáji közül nyerjen nöt, 's ha magvaszakadtán haland el, az erdélyiek sza-

badon választhassanak magoknak vajdát, de Maximiliannak és következőjinek hüséget esküvendőket.

Mig Békes e' pontok miatt Prágában Maximiliannál mulatott, az alatt itthon II. János 1571-ben nőtlen és magtalan megholt; mi nékie tudtára jutván, Erdélybe vissza sietett, a' vajdai méltóságra nagyon áhitozván; azonban mikor Fejérvárra megérkezett, akkor már somlyai Báthori István — váradi fő kapitány — az ország' rendei által vajdának megvolt választva. Ezt hallván Békes bosszankodva Fogaras' várába, saját birtokába vonult.

Báthori István után az ő testvér bátyja Kristóf váradi fő kapitányságra lépvén, szolgálatjába hívá Gálfit; ki a' hívást elfogadván, Csákitól által ment Báthori Kristófhoz, legszerencsésbeknek most azokat tartván, kik a' Báthoriak' kegyelmében lehetnek.

Nem így gondolkozott Békes Gáspár Fogaras' várában. Ő Báthorinak hüséget sem esküttt, hanem inkább bosszantásokkal, sértésekkel illette. Ezért vára 1573-ban ostrom alá vétetett 's fel is adatott; de mielőtt a' feladás megtörtént volna, ő maga onnan kiszökött 's Maximilianhoz Prágába ment. Ott hol attól, holSzelimtől magának adatni kérte az erdélyi vajdaságot; de Báthori Maximiliannak hüséget esküttt, Szelimnek adót igért, 's így mind a' kettő által meghagyatott a' vajdaságban. 1575-ben Békes még is béütött Erdélybe, hanem sikeretlenül, mert Kerelő Szent Pálnál a' Maros mellett megveretett, az országból kiüzetett 's fő párthíveivel együtt feje' 's javai' elvesztésére itéltetett.

A' Báthori 's Békes közti viszongás és harcz alatt Gálfi folyvást Báthori Kristóf' szolgálatjában maradt, miért töle majd gazdag és fényes jutalmakat nyert; mert miután Báthori István 1576-ban lengyel királyságra ment 's helyébe erdélyi vajdává Kris-

tóf bátyja választatott; ez Gálfit előbb aranyos-széki fő királybiróságra, azután fejedelmi tanácsosságra magasztalta, 's nagy jószágokkal megajándékozta. Milly hálás érzések buzogtak ezekért Gálfi' szivében, bizonyitja az a' meglepő történet, mi szerént az ő jovaslatából és eszközléséből a' vajdának Bocskai Erzsébettől született 9 évü fia Zsigmond 1581-ben aprilisben erdélyi vajdának választatott.

A' következő hónapban — májusban — Báthori Kristóf életének 51-dik esztendejében megholt, 's Fejérváratt eltemettetett.

A' kisded koru Zsigmond' 's Erdély' kormányzására Báthori István lengyel király Kendi Sándort, Kovácsóczi Farkas cancellariust és Zsombori Lászlót nevezte ki 1583-ban, 's mivel azokkal az erdélyiek elégületleneknek nyilatkoztak, helyökbe 1585-ben egyedül Géczi Jánost nagy váradi fő kapitányt tette erdélyi kormányozóvá. Ezen ideiglenes kormányzások' időszakában Gálfi' szerencséje nem csökkent, hanem még nevekedett; mert 1583-ban Báthori István által Zsigmond' udvara' marschalljává tétetett; 1586-ban pedig fejedelmi megegyezést nyert Mardsinai Ferenczczel kötött amaz egyezésre, mellynél fogva Hunyadvármegyében Rekettyo, Nyires, Alblis, Chernisora, Meria, Zotz, Prekedista, Lakur, Polien, Skez, Demsus, Hatyesel, Tatesd, Podienfalva, Petrocz és Várhely nevezetü falukat kapá Charna kastéllyal avvagy várral együtt. Azonban István lengyel király is ezen 1586-dik évben meghalván; Géczi a' kormányzóságról 1588-ban lemondván, Zsigmond maga vette kezébe az ország' kormányát 's hatalmával Gálfi ellen borzasztólag viszsza élt. Gálfi' szerencsétlensége a' Báthori Zsigmond és Boldizsár közötti háborgásból eredt.

Gazdag, hatalmas urat játszott akkor e' hazában Báthori Boldizsár, kinek atyja András, a' Zsigmond' atyjával Kristóffal 's István lengyel királlyal testvér volt. Csekély esetek, cselekedetek visszálkodásba hozák Boldizsárt Zsigmonddal; majd azt kezdék hirlelni, hogy az elöbbi fejedelemségre vágyik, törekszik, 's törekvése természetesen csak az utóbbi' megbuktatásával foganatosítatik. Innen az egyenetlenkedés még nagyobbra 's a' hazát veszedelemmel fenyegetővé nevékedett közöttök. Az ország' tanácsosai tehát értekeződtek 1591-ben: miként lehetne elforditani a' történhető veszélyt, 's Zsigmond párancsolá, hogy az iránti végzéseiket neki nyiltan jelentsék ki. A' tanács' végzése Kendi Sándor' javaslatából ez lőn: Zsigmond és Boldizsár békéltessenek össze; ha a' békítés nem sükerülend, Boldizsár távoztassék el az országból, vagy szükség' esetében ölettessék meg. E' határozatot megjelenteni Zsigmondnak — ha ő hallgatást fogadand fel — Gálfi János és Gyulai Pál választattak. Zsigmond tanácsosai' végzésének titokban tartását hittel igéré, még is kijelenté gyontató papjának, és ez Báthori Boldizsárnak; ki azért fenyegetőzvén a' tanácsosok ellen, azok magokat a' vajdával vagy fejedelemmel együtt ártatlanoknak állították 's a' Zsigmondnak nevében mondottakat csak Gálfi — 's Gyulaitól származtaknak vallották. Báthori Boldizsár tehát e' kettőt tévén bosszuállása' tárgyaivá, 1592-ben a' vajda' megegyezésével és katonáival Gyulai Pált saját jószágában — Abafáján — darabokra vagdaltatta, 's ugyan azon esztendőben marosujvári kastélyában Gálfi Jánost is elfogatni próbálta; de Gálfi barátjai által előre megintetvén, 's szerette nejétől — Pernyeszi Erzsébettől — azon éjjel, mellyen a' Fejérvárról érkezett katonák' kastélyára rohan-

tak, búcsut vévén, Magyarországra szaladt; ott azonban — Belényesen — elárultatott, fogatott 's N. Váradra hozatott; honnan Zsigmond' parancsolatjából Husztra vitetett. Elbocsátatásáért esdekeltek az ország' elökelöji; Kendi Ferencz által Husztról küldött levelében, mellyet 18-ik szám alatt találand az olvasó, ő maga is csak nem kétségbe esöleg könyörgött, de sikeretlenül.

Zsigmond fejedelemségét leginkább nékie köszönheté, 's ezért háláját azzal mutatá meg, hogy Báthori Boldizsár iránti kedvezésböl az ártatlan Gálfi' fejét 1593-ban Huszton elütteté.

A' megöletettnek Pernyeszi Erzsébettöl három gyermeke maradott: Péter, Ferencz és Kata, Bagosi Pálné; de e' három közül egyiknek sem született fia, hanem csak leánya; Péternek: Zsuzsánna, elöbb Nádudvári Pálné, azután Rhédei Pálné; Ferencznek is Zsusánna, Ördög Istvánné; Bagosi Pálnénak, Borbára, Bánffi Farkasné; minél fogva Gálfi' családja fiu ágon már rég kiholt; de leány ágon ma is virágzik.

Várad — huszti rabságában vas lánczai között írni kezdette volt önéletét Gálfi János, saját tapasztalásain alapitott jegyzeteket füzve abba II. János királyról, Báthori István és Kristóf fejedelmekröl; de munkáját csonkán hagyta, hihetöleg hirtelen történt megöletése miatt. Életirata eredetileg megvagyon Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban, a' honnan azt a' III. részben közöljük.

Gálfi Jánosnak rabságában készített önéletirata.

Ártatlan Gálfi János: az atyának, fiunak és szent lélek istennek nevében legyenek minden dolgaimnak kezdeti és végezeti.

Gondolkozván, emlékezem az én születésemnek kisded voltáról; de dicsérem az istent, kedves áldása volt rajtam.

Az én születésemnek helye Aranyos'földén Kocsárdon volt, ki székelység között vagyon; de az én eleim ezen a' földön jövevények voltanak; jó Magyarországról búdostanak erre a' főldre. Itt megtelepedvén Kocsárdon az helynek szépségéért és jó voltáért, summán vötte volt az ösem azt a' jószágot és örökséget; tudniillik az Aranyos'vize és az Maros'vize között vagyon ez az hely. Az úr isten penig megékesítette ezt az helyt szép folyó vizekkel és drága szép mezökkel, kit különb különb féle szép vadak és madarak laknak. Ennek felette penig kedves búzatermö földe úgy annyira, hogy kedves és gyönyörüséges hely.

Ebben a' helyben lött születésem. Tiszta nemes és igaz embereknek maradéka vagyok. Az én atyám tanított engemet az ő házánál; nem tanultam idegen országban, hanem az melly haza szült engemet, ugyan az tanúságban is annak jovát vettem; nem töltöttem időmet heában; nem laktam sem oloszak között, sem egyéb idegen nemzetségek között.

Az én erkölcsömet és tudományomat megkedvellé ama' szent és dicséretes emlékezetü (II-ik) János királynak cancellariusa, Csáki Mihály, kinek udvarában laktam; kedves volt nála szolgálatom.

János király természet szerént való fejedelmünk mikor ez világból kimult volna 1. 2. 3. 4. 5), ki az magyar nemzetnek nagy kár lön: mert jó és dicséretes fejedelmök vala, igazságban és törvény szerént való dologban gyönyörködik vala; hadakozik vala; abban mindenkor szerencsés volt; sok jámborokat más országból béhoz vala; valakinek vitézségét, jó hirét nevét hallja vala, azokat akarja vala hogy mind országában legyenek; jó lovakban és katona szerszámokban gyönyörködik vala; jámbor tanácsinak tanácsán jár vala; az eszes embereknek becsületek vala nála; — ennek az természet szerént való fejedelemnek kimulása után, küldé hozzám az én kegyelmes uram, Báthori Kristóf — kit azután az úr isten érdeme szerént erdélyi fejedelemségre választott vala — az én meghitt barátomat, Kendi Ferenczet, és kérete engemet sok igéretivel hogy lennék ő nagysága' szolgája és híve. Sok szerencsék előttem állván, elhagyám, és adám az én kegyelmes uram Báthori Kristóf' szolgálatjára magamat; kinek az én vékony eröm szerént igaz híve és jó szolgája voltam. Váradon lakván ő nagysága mint ollyan beteges és romlott ember, tisztet adó, látván az én vékony eröm szerént való szolgálatomat: kedves lön ő nagyságánál az én hívségem.

Történék azonközben amaz ártatlan Békes Gáspárnak házából — mint énnékem — kibúdosni. Mikoron az ő rajta lött gyalázatért és kárért bosszut akarna állani és béjöve az országba haddal 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12): az én kegyelmes uram Báthori Kristóf mellett voltam Váradon; pogánynyal

volt közünk. Ő nagysága penig kapitányát Géczi Jánost Erdélybe bocsátotta minden hadával a' vajda (Báthori István) mellé. Ő nagysága mellett Báthori Kristóf mellett én voltam; ollyan megbúsult állapotjában ő nagyságának sokat is szolgáltam. Megnyugvék az én kicsid szolgálatomban; lőn ő nagyságának igéreti rajtam: hogy ha az erdélyi vajdát Báthori Istvánt elviszik királyságra az lengyelek, ő nagysága sok képpen megmutatja kegyelmességét rajtam. Az úr isten az lengyelek' szivét arra vette, hogy az erdélyi vajda legyen az ő királyok. Ebbenis az isten a' szegény magyar nemzetséghez nagy hatalmasságát mutatá meg, és az Báthori nemzetségnek csillagát így hozá fel az István király' fejedelemségével, és az én szerencsémnek is így lőn öregbülése.

Mikoron az lengyel király bévitetett volna a' királyságra, egyenlő akaratból és szeretetből választák az igaz és istenfélő Báthori Kristófot (erdélyi vajdának 13. 14); szereti vala penig egész ország, mert igaz és tökéletes vala minden dolgában; országát törvénytelenséggel nem bántja vala; a' törvény igazán szolgáltatik vala.

Mikoron látta volna körüle való forgolódásomat és szolgálatomat: ajándékoza meg ő nagysága engemet aranyos földi királybirósággal; ezt ő nagysága minden dézmájával együtt nékem adá, hogy úgy birhassam mint sajátomat, én utánam az én maradékim is azonképpen. Azután ő nagysága vőn bé tanácsába és akará ő nagysága, hogy a' tanácsurak közül egyik légyek. Esmét ő nagyságának vőm olly kegyelmességét: Várad mellett ada négy falut; Váradon jó házat és jeles szőlőket. Ismét ő nagyságának vőm olly kegyelmességét: ajándékozá ő nagysága nékem Bolkácsot és Zsitvét, mellyek szász

faluk; bora, búzája, erdeje sok vagyon. Ismét ő nagyságának kegyelmessége lön rajtam: adá énnékem Bolia kastélyát minden hozzá tartozó jószággal; melly Boliához én is sok ezer forint ára jószágat vöttem.

Látván naponként az én kegyelmes uramnak illyen nagy jó voltát rajtam: intém azon ő nagyságát, hogy ő nagysága az ő egyetlen egy fiát, Báthori Zsigmondot hagynája örökössé utána. Melly dologról ő nagysága engemet sokszor megfedde és azt mondá: „Lehetetlen dolog az, (hogy) az minémü nyomorult ország ez, gyermek fejedelmet választana; mert ha ő magok akarnák is az országbeliek, de én még sem engedném, ha látnám utánam való maradékimnak romlását. Az lengyel királynak ím irok felőle; meglátom micsoda válaszom lészen.“

Elméne az posta, és az lengyel király megolvasván az levelet, csudálkozik azon, kicsoda merne illyen practicát indítani es ki kivánhatja az gyermek fejedelmet: mert jajt kiált isten annak az országnak, mellynek gyermek fejedelme vagyon. Nagy haraggal íra az lengyel király az erdélyi vajdának, az én kegyelmes uramnak.

Parancsolá énnékem az én kegyelmes uram, hogy tractálnám mind tanácsinál, mind az városoknak, mind penig az ország' népével (fia' megválasztatását). Az úr isten sok törekedésemnek és intésemnek (utána) az országnak szivét hozzá hajtá és az fejedelemséget megigéré Báthori Zsigmondnak.

Mikoron immár ebben vég válna, az úr isten az ő jámbor tökéletes jó hirü nevü feleségének (Bocskai Erzsébetnek) óráját elé hozá. Az én kegyelmes uram Báthori Kristóf látván kimulását az ő szent feleségének, megkeseredvén rajta, megbe-

tegedék és vivé az ő fiát Kolozsvárra Báthori Zsigmondot, és ott megmutatá országának, ki volna az örökös holta után 15. 16).

Nagy betegség jöve reá és betegen vivök Fejérvárra. Ott ő nagysága nagy betegségekben lévén megkeseréte sok jámbor szolgáit. Hívatá az ő papját, pater (Leleszi) Jánost, ki jámbor, istenfélő és tudós ember vala, és tőn sietvén testamentumot előtte, ezt mondván: „Hagyom az én szerelmes fiamot Báthori Zsigmondot Gálfi János' gondviselése alá; kérem és intem: hogy nevelje isteni félelemben, igaz tökéletes beszédben; az véneket vele megbecsültesse; tanácsinak szaván járjon; törvénytelenséget fel ne végyen; özvegyeket, árvákat meg ne nyomorétson; az régi szolgáknak háládatlan ne légyen. Gálfi Jánosnak hagyván Marosujvárat az ő jó és hü szolgálatjáért, tudom: ha isten élteti Báthori Zsigmond fiamat, nem ennyi jószággal tartozik neki, a' kit neki adtam." Illyen kevés testamentummal múlék ki ez világ' ól.

Az lengyel királynak mindjárást megírók halálát az mi kegyelmes urunknak Bocskai urammal együtt. A' lengyel király hagyá az testet az föld' színén sokáig tartanunk, tudniillik két esztendeig, és mikoron az ő testét eltemettük volna, lőn én gondom az én kegyelmes uramnak Báthori Zsigmondnak gondját viselnöm.

Ismét rendele (a' lengyel király Erdélynek) három praesest: Zsombori Lászlót; cancellariust (Kovácsóczi Farkast), és Kendi Sándort 17). Ezek nem viselék úgy magokat mint az bölcs lengyel király rendelte vala; elhivék magokat, csak az magok hasznát keresvén. Kevés üdeig (viselék) az méltóságot 18).

1.

1567-ben september' 8-kára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae e. c. t. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari, et trium nationum transsilvanarum exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos, in praesentibus eorum comitiis partialibus hic Albae Juliae ad diem nativitatis beatae Mariae ac virginis ex mandato nostro celebratis, paribus eorundem votis conclusos; supplicantes nobis humiliter, ut eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habendo, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Az erdélyországbeli három nemzetnek, magyarországbeli nemesekkel egyenlö akaratból szerzett articulusok, mellyeket végeztünk ez részszerént való gyülésünkben; kit urunk ö felsége hirdettetett ide Fejérvárra, Kisasszony' napjára, Christus urunk' születése után 1567. esztendöben:"

„„Alázatosan megértettük az urunk ö felsége' kegyelmes izenetét és intését, hogy az hatalmas török császár' adójára, kinek most volna bészolgáltatásának ideje, szorgalmatos gondot viselnénk, hogy ö felsége az adót aranynyá és ezüstté tehetné. Ö felsége jelenti ezt is izenetében, hogy az német az hatalmas császárnak igen ád szép szót, kivánja is vélle való frigyet, békességet, de ugyan nem szünik meg az ö szokott cselekedetitöl; mert

csak most is Szathmárból az ő felsége' igaz jövedelmét, dézmáját bészedette; szolgáit ő felségének imitt amott fogdosták, ölték vagdalták, és birodalmát foglalták; és ez okokból kegyelmesen int ő felsége münket: viselnénk olly gondot, hogy az néptartás meg ne fogyatkozzék, mig ő felsége ennek nyilvábban végére megyen, vagyon-e állandó, vagy tökéletes frigye német császárnak török császárral avvagy nincsen; hogy az alatt se ő felségén se mü rajtunk országul valami alattomban való véletlen veszély ne történhessék.

Izent ő felsége az restantiák felől is, mellyeket értett ő felsége az pénzszedőktől az ő felsége' adójából hátra lenni közöttünk az vármegyéken, és hogy az sókamarák' jövedelmi igen megcsökkentenek volna ez okból, hogy a' sókat igen nagyon szokták vágni az kamarákon, és int ő felsége ezekre való gondviselésre, hogy az ő felsége' tárháza ez okokból meg ne fogyatkozzék.

Izent ő felsége erről is, hogy ez országban az ő felsége' hívei jelesben az szászság a' latrok, égetők miatt szüntelen bántatnak; kiknek nyomoruságokat ő felsége nehezen veszi, és kegyelmesen int ő felsége: végeznénk olly módot, rendtartást ez féle latrok ellen, hogy tartassanak meg minden rendek az ő házokban békességgel.

Végezetre jelenti ezt is ő felsége nékünk országul, hogy mostan is vagynak olly személyek, kik az ország' articulusi ellen azt merik késérteni, hogy az országban idegen ember bé mer jöni és itt benn imitt amott mindent alattomban késérteni; híreket hinteni és practicákat indítani; erről kegyelmesen int ő felsége: végeznénk újolan e' végre, hogy immár valaha lenne vége e' féle sok csavargásnak.

Mü azért alázatosan megértvén ö felsége' kegyelmes izenetét, és országul mindezekről szólván egyenlö akarattal így végeztünk:

Miért hogy megemlékezünk róla, hogy istennek kegyelmességéböl eleitől fogva mind ez ideig az urunk ö felsége' boldog emlékezetü kegyelmes atyját és ő felségének kimulása után urunkat ö felségét is velünk egyetemben az hatalmas török császárnak való engedelmessége, és ez országnak adója tartotta meg békességes nyugodalomban: most is ezent csmérjük megmaradásunkra jónak lenni. Azért a' nemesség az ö szegény községétöl igér ö felségének ez császár' adójában 99 pénzt az elöbbi megrótt kapuszám szerént. A' székely uraim is az ö földönlakozóktól, jobbágyoktól ezent igérik. A' szász uraim is egyenlö terhet viselnek véllek. Az magyarországbeli atyánkfiai is az elöbbeni rovás szerént igérnek ö felségének minden kaputól egy egy forintot és könyörögnek ö felségének mint kegyelmes urunknak, hogy megtekéntvén az mü szegény községünknek szükségét, fogyatkozásokat illyen drága idön: vegye ö felsége ezt elég neven; mellyeket ez jövendö szent Dienes' napjára ö felségének pénzszedöje' kezébe Thordára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk.

Miért hogy az népnek megtartását is az ország' oltalmazására szükségesnek itéljük lenni: erre ö felségének azon kapuk' száma szerént alázatosan igérünk húsz húsz pénzt; kiket az feljül megmondott sz. Dienes' napjára az császár' adójával egyetemben azon ö felsége' pénzszedöje' kezébe szolgáltatunk. Könyörgünk ezen is ö felségének, hogy mind az feljül megmondott okokat mind penig az szegény községnek elmult terhviseléseket, mellyeket ez elött való idökben az hadakozásokkor élés'

hordásokban zsóld' fizetésekben, és önnön magok' ötöde' hadakozásokban viseltenek: méltóztassék ő felsége ez húsz húsz pénzt kegyelmesen venni; mert az terhviselés és az drágaság az szegénységet igen megfárasztotta.

Az hol ő felsége izent nekünk az közöttünk való restantiák felöl, kiket jelent ő felsége közöttünk lenni; mü senkit közülünk olly vakmerö bátorkodó személyt nem esmerünk lenni, ki az ő felsége' jövedelméhez merne nyulni; láttatik azért nékünk ő felsége' híveinek jónak lenni, hogy ő felsége hívassa pénzszedöjét; értse meg azoktól, hogy ha az ispányok' tunyasága miatt, avvagy penig valamelly vakmerő bátorkodó személyek miatt vagyon az ő felsége' tárházának e'féle fogyatkozása, és megértvén ő felsége kicsodák az kártévő személyek: mü is országul könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy azoknak, akár kik legyenek, el ne szenvedje ő felsége, hanem büntettesse meg öket érette érdemek szerént, hogy ennekutána ettöl mindenek megtartózzanak.

Az hol ő felsége az sókamaráknak jövedelmének fogyatkozása felöl izent nékünk; ö felsége hí, veinek így láttatik jónak lenni: hogy ő felsége ez országbeli sókamaráit bízná egy jámbor fö személyre, ki ö felségének méltóságát, hasznát és az tárháznak épületit, ö magának is tisztességét megtudná tekénteni; ez lenne olly gondviselö személy hogy minden kamarákra szerzene jámbor, hív dolgos szolgákat, kik ö felségének szolgálnának híven, hasznosan; ha penig valami fogyatkozás lenne az ő felsége' kamaráján, ö felsége lelné és büntetné ezt az személyt meg érette; mert ha ő felsége ezt szegény legényre bízza, ki sem az ö felsége' méltóságát, jovát, sem az ő maga tisztességét

nem tudja meg tekénteni, ugyan ezen kár következik ő felségének tárházának az ő tudatlanságok és szegénységek miatt; mert minden maga felejtett, valamint valahogy, de megakar gazdagulni. Azon gondviselő főembernek adja ő felsége az sóvágásnak igaz mérték szerént való formáját, kinél se kisebbben se nagyobban ne vágassa az sót.

Az hol ő felsége az gonosztévő személyek felől izen nekünk; ő felsége' híveinek jónak láttatik lenni: hogy ő felsége kerestesse meg az elmult időkbeli articulusokat, kiváltképpen az frater György' idejében valókat, kit az ország magyarországbeli atyánkfiaival szerzett és végezett vala; értse meg azt ő felsége, minémü rendtartással vala; mert még mü ez ideig ugyan azon articulussal büntettettük meg az gonosztévő embereket; most is ugyan nem esmérünk jobb módot hasznosabbat lenni annál.

Végezetre az hol ő felsége ezt adja elönkbe, hogy mü erről is szorgalmatos gondot viselnénk, hogy azféle vakmerő bátor emberek, kik nem félik az istent, sem tekéntik az ůrunk ő felsége' méltóságát, és az hazának jovát, megmaradását, olly dolgokba merik magokat meríteni, megkésérteni, kik ő felségének és ez országnak articulusi, végzési ellen vagynak; mü azért ő felsége' hívei mind fejenként könyörgünk ő felségének mint kegyelmes urunknak: hogy ő felsége senkinek illyen nagy vétkét el ne szenvedje; hanem az ő felsége' országával való vegezés szerént büntesse meg ő felsége őket, hogy az bünös személyért senki jámbor szégyen nevet ne viseljen, hanem az bűnös viselje az ő terhét.

Előttünk vagyon országul, hogy az elmult esztendőktől fogva az sok háboruk miatt az törvénynek szolgáltatása elmult, melly dolog miatt sok

jámbor atyánkfiai jószágokban megfogyatkoztanak; azért könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy ha az úr isten ez csendességet és békességet, mellyet mutatott, megtartja közöttünk: ő felsége méltóztassék az szebeni tavalyi articulusok' tartása szerént ez jövendő szent Lukács napban az törvények szolgáltatását elkezdetni és törvényt szolgáltatni, hogy az ő felsége' hívei e' miatt jószágokban, igazságokban meg ne fogyatkozzanak.

Továbbá kegyelmesen megemlékezhetik ő felsége róla, hogy mikor mü országul ez elmult tavaszszal ő felségével táborban voltunk, az régi szokás szerént sz. György' napján az ő felsége' dézmájának fele arendáját az okból meg nem adhattuk volna ő felségének; annak megadását ő felsége kegyelmesen halasztotta vala az hadnak leszállásának utána; de miért hogy akkor semmi végzés nem volt róla: hol és kinek adjuk meg az dézmának arendáit; vártuk azt, hogy az arendatornak emberei jönének közinkbe, kiknek az arendát adjuk; az várakozás alatt ő felsége sokaknak közülünk másnak deputálta dézmáját; némellyeket penig az arendator adott el, kiknek az arendáját megadnók, de azok, az kiknek ő felsége deputálta és az arendator eladta, nem akarják tőlünk felvenni. Könyörgünk azért ő felségének, mint kegyelmes nrunknak: ő felsége kegyelmesen engedné és parancsolná meg azoknak, az kiknek az dézmák deputáltattanak, avvagy eladattanak, vennék fel arendáit az dézmáknak tőlünk és eresztenék meg az dézmákat nékünk; mert nyilván vagyon ő felségénél, hogy nékünk abból vagyon jószágunkban, főképpen minden hadakozásunkra, mind egyéb szükségünkre való táplálásunk.

Reá emlékezünk, hogy ez elmult sz. Magdolna asszony nap után való szeredára urunk ő felsége nékünk országbeli híveinek ide Gyulafejérvárra részszerént való gyülést tétetett vala ez tekéntetből, hogy az úr isten ő felségét szüntelen betegségekkel látogatja meg; melly gyülésünkben ő felsége kegyelmesen erre intett vala münket, hogy közöttünk egybe köteleskednénk, hogy ha ő felségét az úr isten ez világból kivenné, mü magunk között meg ne szakadoznánk, ,kiből nagy romlásunk következhetnék; hanem egyenlő akarattal választanánk fejedelmet magunknak, miképpen ezt ő felsége az hatalmas török császárnál is megnyerte volna, és nagy költségével ez választásrul levelet is szerzett volna; ugyan akkoron jelentette vala ő felsége ezt is nékünk, hogy ő felsége jószágáról, marháiról testamentumot tett volna, és az executorságnak tisztire ez négy jámbor hív szolgáit: nagyságos Csáki Mihályt, cancellariusát; Hagymási Kristófot váradi kapitányt; Nyesosvski Zaniszlót, és Békes Gáspárt fő komornyikját választ ⁿta volna, kiket ő felsége az executorságnak tisztire meg is kötelezett volna; kivánta vala ő felsége tőlünk is, hogy mü is megkötelezzök erre magunkat, hogy mü az ő felsége' testamentumát megtartanók, söt az kit ő felsége' kimulása után fejdelemül választanánk magunknak, azt is erre megköteleznők, hogy ő is megtartaná és semmiben annak executioját és az executorokat meg nem háborítaná. De miért hogy az gyülés-levelek, mellyekkel ő felsége münket az gyülésre hivatott vala, késön hozattanak vala mü nékünk, és nem lehetett vala ez okból alkalmatosságunk, hogy vármegyénként egybe gyülhettünk volna, és az ő felsége' akaratja szerént bocsáthattunk volna választott atyánkfiait, ez okból mü az ő felségétől elönkbe

adott dolgokra akkoron teljességgel nem felelhettünk vala; de azután, mikor ő felsége ez mostani gyülésre való leveleit kibocsátotta volna, alkalmatos időnk lőn hozzája, hogy székes helyünkre gyülhettünk, és onnat választott személyek jöttenek teljes tanusággal ez gyülésre, kik együtt lévén minden dolgokhoz tökéletesen szólhatunk. Azért urunk ő felsége' akaratját előnkbe vévén, és egymással szólván, igaz itéletből ösmérjük: hogy az közöttünk való egybeköteleskedésünk ő felsége' méltósága' tekéntetét, és országul közönséges jónkat, megmaradásunkat nézi; jelesben hogy az egyenességből kicsin birodalmak is nevekedni szoktak; az egyenetlenségből penig nagy birodalmak is elromlanak.

Az testamentum' dolgában is tetszett mü nékünk országul, hogy az ő felsége' kivánsága és végzése szerént az ő felsége' testamentuma minden rendben megtartassék; melly testamentumnak az ő felsége' kivánsága szerént consentiáltunk, és országul ehhez választott atyánkfiai által annak subscribáltunk és közönséggel elvégeztük: hogy örök hitetlenségnek büntetése alatt ez három nemzet magyarországbeli atyánkfiaival egyetemben ezekre az ország' jova' megmaradása' keresésére, és az ő felsége' testamentumának executioja' meg nem háborítására kötelesek legyünk; hogy nyilván legyen mindeneknél, hogy ez dologban is, mint egyéb dolgokban mindenkor országul ő felségének engedelmesek voltunk; mostan is ahhoz akarjuk magunkat tartani. Kire mü ez megmondott négy executorokkal, és az mostani gyülésben azok mellé ő felségétől az három nemzetből és magyarországbeli hivei közül választott executorokkal: Telegdi Miklóssal, Bornemisza Farkassal tanácsával, Andrási Márton-

nal, és az mostani szebeni polgármesterrel Miles Simonnal, és az ő felsége' lovag, gyalog kapitányival, udvara' népével, tiszttartóival, minden nemzetből valókkal, kiknek urunk ő felsége országában jószágot és tisztet adott, ugyan itten megirt kötelesкedésünknek módja szerént megkötelezzük magunkat; de úgy, hogy ez mostani szebeni polgármesternek tiszti' letétele után az jövendő szebeni polgármesterek is ezen executorságnak tisztire kötelesek légyenek. Az kötelezésnek penig formája ez:

Eskőszünk az atya mindenható istenre, menynek és földnek teremtőjére, és az mi urunk Jesus Christusra, az ő szent fiára, és ezeknek szent lelkére: hogy mü elszakadás nélkül ország' jovát, megmaradását keressük; úgy hogy ha mikoron az istennek elvégezett akaratja a' mü kegyelmes urunkat magtalan közülünk kiveszi, egyenlő akaratból, nem pártból fejedelmet választunk, és hogy az urunk ő felsége' testamentumát, mellyet ő felsége marháiról és szabad jószágáról fejedelmi szabadsága és méltósága szerént tészen, azt minden czikkelyében helyen hagyjuk, megtartjuk és az executorokat meg nem háborítjuk; sőt minden tehetségünkkel mindenek ellen oltalmazzuk; donatioit, inscriptioit ő felségének, mindeneket, kiket adott, avvagy adna, salvo jure alieno helyén és erejében hagyjuk, és minden törvénytelen, avvagy decretum ellen való folyásoktól tehetségünk szerént oltalmazzuk.

Az kit jövendőre is ő felsége' holta és magvaszakadta után országul fejedelemül választunk, az feljül megirt dolgoknak megtartására megkötelezzük, és hogy ő felsége' testamentumát minden részében exequálni hagyja és donatioit, inscriptioit salvo jure alieno helyén hagyja és megtartja, és

senkit személyében, sem jószágában ő felségéhez való szolgálatjáért meg nem bántja, és megbántani semmi némü szín alatt nem engedi, söt valami szolgálatjában történt dolog, az eltétetett dolog lészen.

Az melly atyánkfiai penig ez három nemzetből ez jelenvaló gyülésünkben nincsenek, azok felöl így végeztünk: hogy az ispányok az vármegyéken, és az ő felsége' kapitányi, királybirái az székelység között széket hirdessenek, kire minden rendbeli nemesek, főnépek és lófejek hívassanak, és ez feljül megirt köteleskedésnek módja szerént megkötelezzék őket, és ezeknek neveket az ispányok, kapitányok és királybirák registrumba irják és ő felségének pecsétek alatt irva béhozzák. Az kik penig vakmeröképpen reá nem mennének és nem köteleznék magokat, azok az feljül megirt örök hitetlenségnek poenájával büntettessenek. Az szász uraim' közibe penig, kulcsos és mezővárosokba, székekre urunk ő felsége udvarából bocsásson embereket, kik az polgármestereket, királybirákat, föbirákat, folnagyokat, eskütteket, száz embereket, kik ez gyülésben nem voltanak, és ha voltanak is, de meg nem kötelezték magokat, az czéheket, minden tisztbeli személyeket, söt tiszt kivül való fő személyeket is azon feljül megirt kötelességgel meg kötelezzenek, és ők is mindeneknek neveket, vezeték neveket és tiszteket, kiben vagynak, megirják registrumokba; melly registrumokat az polgármesterek, királybirák és az tanácsbeliek várasoknak, székeknek pecsétivel megpecsételjenek, és ő felségének az odaválasztott emberi meghozzák; mellyek ő felsége' tárházában tartassanak, miképpen az mü nevünket is, és ez egybe köteleskedésünknek

idején regestrumba irattuk fejenként és ő felségének irva béadtuk tárházába.""

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum clementer, et benigne admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad eorum omnes continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam etiam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate nostra Alba Julia, 17-a die mensis septembris. Anno domini 1567.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

2.

1571-ben aprilis' 1-ső napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései.

A' testamentumos uraknak és tanács uraknak, ez országbeli három nemzet atyánkfiainak, kik a' testamentumos uraknak kész akaratjokból Judica vasárnapra Fejérvárra, az megholt kegyelmes urunk' halálának kijelentésére 1571-ben gyültenek; egyetemben való végzéseknek módja rendszerént ez:

„Elősзör végeztetett: hogy a' pünköst' havának 17. napján légyen az mü kegyelmes urunknak méltósága szerént való testének eltemettetése; a' gyülés ugyan akkor légyen.

A' gyülés kezdessék illyen rendtartással, végeztetett: hogy minden vármegyékről, és minden székekből a' székely uraim közül 10 főszemélyek választassanak az két ispánynyal, és királybirákkal egyetemben.

A' szász uraimék közül minden városokról, székekről a' királybirákkal egyetemben hat hat fő ember jöjön.

A' magyarországbeli vármegyékről azonképpen tiz tíz személy jöjön.

Másodszor végeztetett: hogy az idő alatt, mig a' kegyelmes urunk' testét eltemetjük, tartassék az ország' szükségére és oltalmára másfél ezer ember Thordán, kiknek előttök rendeltük Báthori Kris-

tóf uramat ő nagyságát; ezeknek fizetések légyen az ország' pénzéből, melly pénz az három nemzet atyánkfiainál vagyon restantiában; kiről ő Nagyságok a' testamentumos urak parancsolatot adjanak mind az három nemzet atyánkfiainak, hogy minden késedelem nélkül okvetetlen az hol restantia vagyon bészolgáltassák Frátai Gergely uram' kezébe, hogy a' népnek fizetése meg ne fogyatkozzék, és Frátai uramnak légyen authoritásában a' menedék' adása azoknak, a' kik a' pénzt bészolgáltatják.

Harmadszor: ez idő közben a' mig kegyelmes urunk' teste eltemettetik, minden gondviselések, és proventus' bészolgáltatása azon állapotban légyenek, mint ennek előtte; a' testamentumos urak viseljék gondját, az ő kezekbe szolgáltassák.

Negyedszer: az ispány uraim erre szorgalmatos gondot viseljenek, hogy mentől hamarább lehet, kiki az ispányságból mennél többel lehet ollyakkal, kik a' szolgálatra alkalmatosak, azon vármegyebeli nemes személyekkel Thordára jöjenek, kiknek a' fizető mestertől fizetések légyen. A' vármegyék' székin is minden itéletek ez idő közben megszünnek.

Az itélő mestertől a' testamentarius urak a' pecsétet békérjék és bévegyék; ez idő közben penig minden levelek és parancsolatok a' testamentumos urak' nevére járjon, és az ő felsége' pecsétje alatt, kiknek minden rendbéliek engedelmesek legyenek.

Végezetre végeztetett ez is: hogy a' jövendő gyülésig a' mészárosak egy fontjával, és egy fertályával adják a' hust.

Utólsobbszor ez is végeztetett: hogy az országbeli atyánkfiai az előbbi articulusok szerént készen légyenek hadakozóképpen, hogy mihelyt a' testamentumos urak parancsolják, indulhassanak. Ezt is

hátra nem hagyván, hogy a' mü kegyelmes urunknak eltemettetésének, és a' gyülésnek utána Frátai uram számot adjon a' testamentumos uraknak.

Testamentarii sacrae
olim electae majestatis
Hungariae. m. p.

(P. H.)

Találtattak eredetileg néhai üdősb Halmágyi István' gyüjteményében.

3.

Thamásfalvi Lászlónak 1571-ben april is' 5-kén Fejérvárról Thamásfalvi Déneshez irt levele.

Egregie Domine et frater — dilecte. Perpetuorum servitiorum meorum commendationem.

Istennek kegyelmességéből én mostan egésségben vagyok, kit Kegyelmetek felől is szivem szerént kivánok hallanom. Kegyelmednek azt irhatom, hogy még ez elmult szent Gergely' másod napján, bötmáshónak 13. napján holt meg király, kinek immár három hete vagyon; ki az mi megmaradásunknak nem öröm. Vajda Istvánt még akkor elküldték az Portára császárhoz, de még is több követeket küldenek, hogy nyilvábban megérthessék: ha megengedi császár hogy vajdát tegyenek avvagy nem; azt értem, hogy ha megengedi is, de az adót két avvagy három annyira teszi a' mint eddig volt; ha meg nem engedi is, az veszedelmet minden nap és minden órában fejünken várjuk, mert tartjuk hogy reánk akarnak jöni. Az ország közül az urak és az melly fő népek itt vagynak ezt akarják vala végezni, hogy mindjárást ez ország minden hadakozó szerszámokkal Thordára gyüljenek, és negyven napig várják meg az követeket császártól; ha megengedi hogy vajdát tegyenek, tehát az mig adóval győzi ez ország fizessenek az császárnak, ha penig reánk akar jöni, tehát halálig ezt az földet neki ne engedjék. Eddig az negyven napig minden hadakozó szerszámokkal örök hitlenség alatt Thordán legyenek; negyven nap mulva eltemessék ki-

rályt. Azért Kegyelmednek, mind penig Thamásfalvi Miklósnak sokkal jobb volna egy urhoz állani, hogy fizetése lenne, mert a' nélkülis fejenként hadba kell menni Kegyelmeteknek, ha senki nem fizet is. Urat penig mostan itt minden ember eleget találna.

Az Kegyelmed' dolga felöl azt mondá énnékem Buda János, hogy Kegyelmednek bizonnyal megirhatom, hogy Báthori Kristóf tegnap szeredán szólt Gyulaffi Lászlónak Kegyelmed felöl: hogy Kegyelmedet megtartaná ha ellene nem lenne, Gyulaffi László azt mondta, hogy semmi ellene nincsen benne, söt inkább akarja, minthogy neki annyira fizetése nem volt, a - - - - - szolgája volt, nem maga bocsátotta el Kegyelmedet. Azt mondá Buda János, hogy Kegyelmedhez jó nevet is adott Gyulaffi ugyan Báthori Kristóf elött; azért Kegyelmed úgy készüljön hozzá, hogy az mustrakor készen lehessen, mert tudom hogy hamar mustra leszen.

Azt mondá Kazta Mihály, hogy Báthori Kristóf Thamásfalvi Miklóstis megfogja tartani; Kegyelmed megmondhatja Miklós uramnak.

Az én dolgom felöl azt irhatom Kegyelmednek, hogy ezután az itt való lakással semmit nem gondolom hogy használhatnék, mert az olta hogy király megholt semmi irásunk nem volt; ez után sem leszen egy csepp is, mert ezután ha szinte vajdát tehetnének is, cancellarius senki nem lenne, hanem egyik itilömester járna a' vajdával, az penig magának való ember lenne. Azt hiszem penig, hogy az uraimat el is bocsátja, mert nem hiszem hogy egy avvagy két inasnál úgy többet tartana. Az olta minden nap csak készt költünk, sohonnét egy pénz érö jövedelmünk is nincsen. Egy paripát is vöttem vala az székelyek között, kit harmad nap-

ja vagyon hogy ide hoztak, azt is pénzemen kell tartanom, jóllehet hogy miért vettem most is megadnák érette — — én vöttem, de még el nem adtam, mert haza akarok vala kéredzeni az urtól, hogy addig az negyven napig, míg az követeket, postákat és Békest is várnák, ne költenék itt, hanem lennék otthon, azután ide jönék, és ha módom nem lehetne benne, hogy az urnál maradjak mennék - - - - - - - - ha penig addig történet szerént hazá nem megyek, Kegyelmedet kérem, hogy ha lészen kitől irjon vagy izenjen Kegyelmed nékem arról. Az hatalmas isten tartsa meg Kegyelmedet. Irtam Fejérváratt szent György' havának ötödik napján, csötörtökön. Anno domini 1571.

Ladislaus Thamásfalvi
ut fr. dom. vrae m. p.

Az eredeti levélből.

4.

1571-ben majus' 24-kén Fejérváratt tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, vajvoda transsilvanus, et siculorum comes etc. Memoriae commendamus per praesentes. Quod spectabiles, magnifici domini nobiles, aliique ordines trium nationum transsilvaniensium, et hungarorum de comitatibus Bihar, Kraszna, Szólnok mediocri, Máramaros, Zaránd, ac districtu Káránsebes et Lugos exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesentibus eorum comitiis, in hac civitate Alba Julia 24-a die mensis maji celebratis, paribus eorum votis conclusos; petentes nos debita cum instantia, ut nos eosdem articulos, et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, benevolè confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Az tekéntetes, nagyságos vitézlő nemes uraknak, az erdélyországbeli három nemzetnek, és magyarországbelieknek, Bihar, Kraszna, Közép-szólnok, Máramaros, Zaránd vármegyék, Káránsebes és Lugos tartománybelieknek, kik az mü megholt kegyelmes urunknak, második Jánosnak, Magyarországának választott királyának birodalmában voltanak, közönséges végezések; mellyeket Gyulafejérváratt ez jelen való pünköst havának 24. napi gyülésiben 1571. esztendöben egyenlö akarattal végeztenek:"

„„Miért hogy az mindenható istennek, kinek akaratja ellen senki nem állhat, ez volt kedves akaratja, hogy az mü megholt kegyelmes urunkat közülünk kivenné; mü az ő felségéhez való hívségünk és kötelességünk szerént, az ő felsége' testének méltósága szerént való eltemettetésére eljöttünk, és azt eltemettük. Miért penig hogy az birodalmak fejedelem nélkül semmiképpen nem birattathatnak, kik az alattok valókat nem csak az külsö ellenségtöl fegyverrel oltalmazzák, hanem hogy minden rendbéliek között az csendesség és békesség megmaradhasson, igaz törvényeknek kiszolgáltatásával, és minden dolgokban jó rendtartással birják; azért mü ezekről gondolkodván, és fejedelmet akarván választani közinkbe, kinek birodalmában az úr istennek kegyelmessége velünk lévén, megmaradhatnánk; az néhai hatalmas Zuleiman (Szulejman) és az mostani török császárnak engedelmek' tartása és ereje szerént, ki az mü megholt kegyelmes urunknak, és mü nékünk ez magyar nemzetnek, az mü urunknak könyörgésére ezt megengedték vala, hogy az ő felsége' halála után az fejedelem' választásra szabadságunk lenne: egyenlö akaratból és végezésből választottuk az tekéntetes és nagyságos somlyai Báthori István urunkat az erdélyi vajdaságra és székelyeknek espányságára, és az magyarországbeli megmondott vármegyéknek biradalmára, kinek szolgálatunkkal, engedelmességünkkel, segítségünkkel, a' mint az mü megmondott kegyelmes urunknak engedtünk éltében, engednie akarunk, és ő nagysága mellett lészünk minden tanácsunkkal és segítségünkkel.

Megértettük országul az testamentumos uraktól, miképpen az mü megholt kegyelmes urunk' testamentumának tételének idején is rólunk kegyel-

mesen megemlékezett, és az minémü szeretettel és kegyelmességgel éltében ez hazához, és ez nemzethez volt, azt jótéteményével akarta bépecsételni, és a' több drága dolgok között, mellyekkel országul meglátogatott, hagyott volna nékünk országul egy arany keresztet, kiben 9 öreg gyémánt, és 4 rubint volna, kit mü nékünk országul, és nem a' következendő fejedelmeknek hagyott volna, kit kezünkbe is adának.

Mü azért megbecsülvén az mü kegyelmes urunknak hozzánk való kegyelmességét, és az legatumnak is drága voltát, és hogy ezzel egyetembe az mü kegyelmes urunknak mü hozzánk való sok jótéteményének emlékezete közöttünk megmaradna; egyenlő akaratból és végezésből adtuk azt bátorságos tartásért és őrizésnek okáért az tiszteletes és bölcs személyeknek: Miles Simonnak szebeni polgármesternek; Hidiwigh Ágostonnak királybirónak, és az esküttt tanácsnak kezekbe; kiket erre erős hittel megköteleztünk, hogy ők ezt híven minden elváltoztatás nélkül éppen ez országnak megtartsák, és sem fejedelemnek az mü urunknak testamentuma szerént, sem ez országbeli egy vagy két nemzetnek, sem magyarországbeli uraimknak atyánkfiainak kivánságokra kézbe nem adják, hanem mikor országul ez országbeli három nemzet, és magyarországbeli urak, és nemesek egyenlő akaratból és végezésből kivánják, éppen országul kezünkbe adják. Erre is kötelezvén magokat, hogy ha mikor valakinek közülök halálok, avvagy tiszteknek változása történik, az kiket helyekbe választanak, azokat erős hittel a' mint ők az országnak megesküttenek, megkötelezik; melly dologról ők münékünk országul assecuratoria - levelet is az városnak pecsétje alatt adtanak.

Miért hogy az országnak sok különb különb szükségit látjuk, kiváltképpen penig azt, hogy isten után az hazának megmaradása az hatalmas (török) császár' adójának idein való bészolgáltatásából függ; azért végeztük: hogy az erdélyországbeli nemesség az előbbeni rovás szerént minden kaputól 99 pénzt adjanak.

A' székely uraim között való szegény nép azonképpen 99 pénzt adjon; de miért hogy a' sok különb különb rajtok való nyomoruságért igen megfogyatkoztak; végeztetett ez: hogy ő közikbe urunk ő nagysága jámbor, hív és istenfélő keresztény személyeket válaszszon minden székre, és újolan megszámláltassa 's megrótassa őket az ő nagysága' instructioja szerént, kit nékiek adandó.

A' szász uraim is egyenlő terhviselésre ajánlják magokat.

A' magyar országbeli uraink, atyánkfiai is az előbbeni rovás szerént minden kaputól egy egy forintot igérnek; kinek bészolgáltatását végeztük ez jövendő sz. Margit asszony' napjára, kit urunk ő nagysága szolgáinak, espányinak bészolgáltatnak.

Végeztük ezt is: hogy mától fogva mindenféle jövedelmek, akármi névvel neveztessenek, mind Erdélyben, mind Magyarországban vajda urunk ő nagysága' kezébe szolgáltassanak, hogy ő nagysága azokból ez országra, és annak szükségire olly gondot viseljen, hogy isten' segítségével ez haza semmiben ne fogyatkozzék.

Miért hogy ez országnak jövedelmi, kiváltképpen az elmult székely vásárhelyi gyülésben végeztetett adó (Csáki Mihály) cancellarius urunk ő nagysága' kezébe szolgáltattanak, mellyről való számadás addig, míg az urunk ő felsége' testamentumának executioja véghez nem vitettetik, jó módon nem

lehet; azért végeztük: hogy az testamentum' executioja után ő nagysága az országbeli urainknak atyánkfiainak, kiket országul erre választottunk, számot adjon, és az mi ez idö fogva való költségtől, az proventusból szám vétetvén, megmarad, ő nagysága urunk' kezébe adja.

Az dézma' dolgáról, miérthogy az urunk ő felsége' halála után ez országban indulat lön, kiből ez országbeli uraim nem tudtak mit csinálni, hová a' dézma' arendáját adni; végeztetett ez: hogy az jövendő keresztelő sz. János' születése' napjára minden nemes ember Kolozs, Thorda, Doboka és Belsőszólnok vármegyéböl Thordán, az Fejér vármegye, Küküllö és Hunyad vármegyebeliek itt Fejérváratt az dézmának fele arendáját a' dézmásnak megadják. Az ki penig akkor dézmáját meg nem venné, régi szokás szerént, az arendatornak hatalma légyen a' dézmákat azoknak eladni, az kik megveszik. Ha penig az ideig valaki más embernek dézmáját megvette volna, az a' ki' dézmája megvétetett, menyjen végire; és 15 napig megadja annak, a' ki megvette, pénzét, és ha az az dézma' arendáját fel nem venné, tehát tegye le az arendatornál, és az dézmát takarja bé.

Vagynak sokan az német uraim közül, föképpen magyarországbeliek, ez országbeliek közül is, kik panaszolnak a' harminczadosok ellen, hogy azok ez ország' végezése ellen, és az nékik adott vectigal ellen harminczadot vettenek volna olly marháktól, kik saját majorságokból valók volnának; azért végeztetett: hogy az harminczadosok az közönséges articulusok, az vectigal és nemesség' szabadsága ellen semmit cselekedni ne merjenek, kik ha különben cselekednének, urunk ő nagysága érdemek szerént megbüntesse.

A' székely uraink atyánkfiai' könyörgését urunk ő nagysága megbecsülvén; velünk egyetembe országul így végezett: hogy ennek utána az száraz korcsoma, és semmi bor árultatás közöttek ne légyen; lovaknak, mindenféle barmoknak és böröknek eladására szabadságok légyen; halászattól, vadászattól mentségek légyen; havasokon mindenféle barmoknak éleségeknek szabadságok légyen, annak előtte való szabadságok szerént, semmi dolgosokkal espányoknak törvénytelen szolgálattal ne tartozzanak; törvénytelen, szokatlan, igazság kivül ne birságoltassanak.

Az eldonált székely jószágok, kiket ő felsége valakinek eldonált, légyenek mostan azon állapotban, mellyben eddig birattanak; de ezt kiváltképpen observálni kell, hogy az urunk' halála után történt bosszukért senki jobbágyát meg ne bántsa; a' jobbágyok is engedelmesen halgassák urokat.

Az több könyörgések és dolgok az connumeratoroktól megláttassanak, és az jövendő gyülésen eligazítassanak.

Panaszolkodnak a' szász uraim, hogy sokan járnak szolgáló népek ide 's tova közöttek, kik a' szegény községet szekereknek, lovaknak alájok való vetésre, és magoknak, embereknek való eledelekre pénz nélkül kényszerítik; azért végeztetett: hogy senki őket e' féle terhviselésre ne kényszerítsé, hanem önnön lovokon, szekereken és költségeken járjanak. Az kik penig ország' dolgában járnak, azoknak urunk ő nagysága levelet adjon, kiből a' szász uraim megérthessék, mit kellessék cselekedni."

Qua quidem instanti petitione, et requisitione praefatorum dominorum regnicolarum faventer accepta, praefatos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias,

clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, authoritate nostra approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate Alba Julia, ultimo die dicti mensis maji, anno domini 1571.

Stephanus Báthori
de Somlyó m. p.

(Báthori Istvan' nemzetségi, de nem fejedelmi pecsétjének helye.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

5.

Berekszói Hagymás Kristófnak 1571-ben majus' 27-dikéről Gyulafejérvárról veszprémi püspök és magyarországi cancellarius Liszth Jánoshoz irt levele.

Post humilimam servitiorum meorum commendationem, deus omnipotens Reverendissimam Dominationem Vestram diu conservet felicem et sanam.

Az mint már az ez előtti levelünkben megjelentettük volt te Nagyságodnak; ide megérkezénk jó idején az szegény megholt urunknak (II. Jánosnak) testének végső tiszteletmegadására, megholt teste' éppen eltemettetése' órája előtt. Cancellarius uram (Csáki Mihály) kulcscsal kinyitván koporsóját, az jelen lévő sok számu uraknak, népeknek és vitézlő seregnek rendre megmutatott; meg is volt már erősen szegény urunk' képe változtatva; fél szeme szinte nyitva, és bal keze nagyon megfeketedett; köntöse veres karmazsin, fekete palásttal bétakarva, és az kulcs mellette jobb kezénél. Ezeknek utána az testamentumos urak bézárák az koporsót, az mellyet annakutána szemünk' láttárá Csáki uram lepecsétele, és így azután nagy pompával temettetett el végsőképpen az megholt szegény király' fia. Voltak sokan, kik síratták urokat, de voltak nem kevesek, ki suttomban kárkoztatták szegény fejét mind vallásáért, mind penig egyéb több tetteiért; főképpen kolozsvári szász népek azért, hogy templomjokat ez előtti esztendőkben elvétette vala tőlök, más nemzetnek és vallásnak adván. Miért hogy

római császár (II. Maximilian) ő felségünk levele' tartása szerént csekély személyünkre és vékony erőnkre bízta vala ez országbeli dolgainak pártolását, ám szólottunk még az gyülés előtt jó idején több urakkal és cancellarius urammal, ki mondja vala, hogy „igen is jól tudja, miképpen egyezett volna meg megholt király' fia római császár ő felségével, ki dologban Békes Gáspár uram járt, kinek úgy is kéne lennie; de bizonytalan lévén ez végezéseknek kimenetele, ország' eleibe az megholt király ezt soha nem is bocsátotta, nem is merészlette bocsátani soha; mert megsejdítvén ezt ez ország, főképpen magyarországi urak és ez országbeli nemesség, nagyon rajta jártak ő felségének a' király' fiának, hogy ez országot hatalmas török császár' oltalmától meg ne foszsza, és haragjának ki ne tegye; de voltak ollyanok is, kik kéz alatt az hatalmas Portához járultanak. Mind ezeknek az lön az következése, hogy az hatalmas császár jó eleintén megigérte az országnak az szabad választást, ha az király' fia megtalálna halnia. Ez okon lön, hogy megholt felsége az mondott végzéseket, római császárral ő felségével csináltattakat ez ország' eleibe soha se terjesztette, és római császár ő felségétől vér szerént való atyjafiát kérte magának feleségül, úgy remélvén: ez által helyre állíthatja az megegyezett dolgokat; de lám az német udvarnak hosszas cunctatioja semmit sem segíthetett az dolgokon, mert az halál mindennek véget vete.“ — De ám mit mondjon is Csáki uram, akárhogy is mentse szép szóval megholt urát; de csak igaz és tagadhatatlan az, hogy az király' fia nem egyenesen, de két úton járt; bizony ezt cancellarius uram se tagadhatta, bár mit ebegjen is. De mindazonáltal igaz az is, hogy az urak az megirt végzésekről semmit sem

tudnak, vagy nem akarnak tudni azt mondván, hogy „az hátok megett csináltatott és koholtatott.“ Nagy mozdúlás is lön ezen beszédekre, és szidalmazták ezért az megholt király' fiát. Ez állásában az dolgoknak, kétes nagyon dolgunk. Békes Gáspárt ez ország' nagyobb részén nem szeretik; mondják: sok dologba, practicába verte fogát, sok jószágot is csalt azt szegény király' fiától; mondják: csak folytassa practicáit, majd oda veszti fogát, fejét és marháját; de más is minden, az ki ez ország' jusát megsérteni, az szabad választást hátráltatni, és az hatalmas császár' haragját szegény hazájokra ingerelni merné. — Lön is nagy zúdulás az gyülésnek elsö napján, melly késö délestvig tartott; jelen valának: Báthori István, más Báthori István és Váradról Báthori Kristóf uramék, de csendesen ülének. — Künn az thordai hadaknál valának: Orbai Miklós uram nagy öreg practicus, és Baládfi Gergely uram az székely lovagokkal; szász uraim még szólani sem mertek, kikben sok reménységünk vala, mert legtöbb hívséget tapasztaltunk bennek az római császár ö felségéhez, mü kegyelmes urunkhoz, beszélvén már annak elötte Miles urammal az szebeni polgármester urammal és másokkal; de nagy lévén az zúdulás és künn benn az mozdulás, alig hallja vala az ember önnön maga szóját. Voltanak Békes Gáspár' emberei is, kit tapasztaltunk magunk is, de nem mertek nyilván szólani. Véget vete ez zavarnak Csáki uram; béjön az gyülés' közibe az testamentummal, és az hatalmas császár' levelével, mellyet az megholt király' fia' életében még irt vala, parancsolván és megengedvén az szabad választást; melly utólsónak nyers szóval való felolvastatását praetendálván az gyülés, csend leve; mindeneknek szeme az Báthori uramokra veté magokat, miért hogy csendesen ültenek az

öreg ajtó felé. Ezeknek utána késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbal kiki haza mene. Jöve penig hozzám cancellarius uram; mondja: „Próbálja meg te Kegyelmed holnap az végzések' dolgát, de vigyázzon te Kegyelmed magadra; fejét jól felkösse; mü az mit ez végzésekről, pactumokról tudunk, azt csak mint az megholt kegyelmes urunk' cancellariusa tudunk, nem is vagyunk ez országnak cancellariussi; mü soha az országnak arrul számot nem adhatunk, nem is adunk soha, az mit megholt kegyelmes urunknak tetszett cselekedni, végezni, pactálni; lássa ezt Békes Gáspár ö kegyelme, az ki ezben járt, most is fút, fárad ott künn, de fejedelmi kontyot azért még nem vágunk fejére; hagyja ott az fogát az hol azt fente, vagy fenette. Isten és Kegyelmed is látja, hogy fejünköt senkiért se koczkáztathatjuk, se az ország' és hatalmas császár' haragját magunkra, nemzetségünkre nem vonhatjuk; római császár ö felségének több bizodalma Békes Gáspár ö kegyelmében mintsem bennünk; ám lássák már most Kegyelmetek mit mivelnek; itt az koncz, elnyeli azt más.“

Más nap jó hajnalban egybe gyülének az gyülésben és alig valának együtt: íme minden további vita és szó nélkül kikiálták Báthori István uramot, az somlyait, fő úr öreg nemzetet vajdának; de Csáki uramot ez nap nem láthattuk. Báthori István uram pedig fonogató szóval megköszöné választását az gyülésnek, és tüstént oda hagyá az gyülést az ez országbeli régi szokás szerént. — Látván mü is ez dolgok' ez késö állását, oda hagyjuk vala az gyülést; magához is hívata bennünket Báthori uram, sok nyájas szóval fogadván, és megcsendesíté megháborodott elménket; mondja: „Tüstént írunk római császár urunk ö felségének; le-

gyenek Kegyelmetek csendesen, mert mü bizony soha ellenségi nem leszünk római császár ő felségének, és az kereszténységnek; az mi történt, annak okai nem vagyunk; látta Kegyelmed is miképp történtek az dolgok; ez mostani veszedelemben, és az töröknek közel voltában ez hazánkat vérbe, nyomoruságba, pusztulásba nem vethetjük; csak az idő az elmultakat pótolhatja ki.“

Mi történik ennekutána ez gyülésben, azt te Nagyságodnak híven megirjuk. Látja te Nagyságod is, hogy rajtunk nem mult volna el ez a' dolog, ha értekünk lett volna ollyan az millyent igértenek vala. Mind ezekről irtunk római császár ő felségének, mü kegyelmes urunknak. Halljuk: Báthori uram fő embereit küldi ő felségéhez; hiszünk is neki, mert jámbor, istenfélő öreg nemzetség. Datum ex Alba Julia die 27. mensis maji. A. domini 1571.

Christophorus Hagymás,
de Berekszó.

Eredetileg találtatik 'gyalakuti gróf Lázár János' gyüjteményében.

6.

Békes Gáspárnak 1573-ban januarius' 27-dikéről Fogarasból Apaffi Györgyhöz irt levele.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint uramnak, atyámfiának.

Értem az Kegyelmed' levelét uram, kiből azt veszem eszembe, hogy te Kegyelmed azért igazít másuva engemet, hogy te Kegyelmed azt az munkát nem akarja felvenni; nincs mit tennünk uram, ám járjon; miért penig hogy ti Kegyelmetek által lött vala az válasz, azért akarom is megint Kegyelmed által megtalálnom vajda uramot. Értem azt is, hogy Kegyelmed azt értette, hogy itt az én házamnál igen nyilván és titok nélkül szólnak az keresztyén császár felöl, ő felsége (II. Maximilian) felöl; úgy vagyon uram, de értem melly igen titkolta mostan Kegyelmetek ez mostani gyülésben; hogy penig Kegyelmed azt irja, hogy az fejedelem' (Báthori István') dolgának békét hagyjak, arra Kegyelmed ne intsen, söt minden dolgaimban, kit elöl említ, értem. Im látom melly igen örül Kegyelmed is az egyenességnek, de nyilván azt hittem hogy illyen dologért te Kegyelmed nagyobb munkát is felvegyen. De úgy kell lenni, miért isten akarta. Hogy penig azt irja Kegyelmed, hogy

nem Niederlandban lakunk, én is tudom, hogy még Fogarasban lakom; ezután is ott kell laknunk, a'hol isten akarja. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Ex Fogaras 27. januarii 1573.

servitor et frater
Casparus Békes
m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találkatik.

7.

Békes Gáspárnak 1573-ban majus' 3-ik napján Prágából Radák Lászlóhoz irt levele.

Szolgálatomot ajánlom Kegyelmednek mint bízott uramnak és barátomnak.

Te Kegyelmed megemlékezhetik róla, eleitől minémü bízott barátomnak és atyámfiának tartottam te Kegyelmedet; Kegyelmed is azonképpen tartott engemet; azért bizodalmas uram, barátom, az kegyelmes isten ím előhozta az időt, hogy egymáshoz megmutassuk igaz barátságunkat. Én némkem te Kegyelmedben olly bizodalmam volt és most is vagyon mint egy erős kőfalban. Azért ím az úr isten elő hozta az időt, az kit vártunk, kit noha nehéz volt te Kegyelmednek várni, de így jobb uram, hogy a' dolognak jó fundamentuma legyen; azért uram, ebben vagyon a' dolog, hogy én a' Portát mind addig sürgettem császár ő felsége' engedelméből, hogy istennek kegyelmességéből onnét engedelmünk vagyon: hogy én ti Kegyelmetekhez bémenyjek az országba, és hogy a' vajdát (Báthori Istvánt), ha istennek akaratja lészen, vagy kezünkben légyen, avvagy az országból kiüzzük, és én az országban maradjak; de idegen néppel bé ne menyjek, az az: itt való segítséggel ez fejedelem' birodalmából, avvagy az ő segítségével ne menyjek, mert azt semmiképpen nem hagyják, nem is engedik. Hanem azt hagyta a' fővezér basa, hogy Kegyelmetekkel egy napot végezzek és egy helyt, és

az napra — értelmünk lenne egymással — ti Kegyelmetekhez bémenyjek igen titkon; Kegyelmetekkel értvén egymást az országgal támadjunk rá. Ugyan azt mondta a' fővezér basa: jól értjük mi, hogy az ország szereti Békest, a' vajdát penig igen gyülölik; azért légyen ember ha országot akar birni; hiszem egy ország bír egy néhány latorral; hiszem mi jól értjük kikkel vagyon a' vajda is, úgy mond; az önnön szolgái is mind gyülölik; nem egy ország — úgy mond — hanem három vagy négy vármegye is birna azokkal; azért támadjatok reá az ebre.

Ez uram summája minden dolognak röviddeden: hogy a' honnan félelmünk volt, az úr istennek légyen hála, onnan mostan semmi félelmünk nincsen; azért uram, császár ő felsége értvén a' Portáról való választ, ő felségének igen veszedelmesnek tetszik, ha engem innét valami néppel segítene, mert a' török azonnal elvélné, hogy ő felségével értelmünk vagyon; henem ő felségének az tetszik, hogy ti Kegyelmetek értse egymást igen titkon, és végezzen Kegyelmetek egy bizonyos napot és helyt, hova én mehessek ti Kegyelmetekhez igen titkon, és ti Kegyelmetek is minden fogyatkozás nélkül az napon lenne mind fejenként ott az helyen. Ő felsége én mellém fő hadnagyokat rendelt, kik én velem bémennek, de csak harmad harmad magokkal, kik ott velünk egyetemben gondot tudjanak viselni az had' dolgaira; kik közül egyik Székely Antal lészen.

Azért jusson eszébe Kegyelmednek a' mi köztünk való barátság és atyafiság, és mutassuk meg uram hogy emberek vagyunk. Te Kegyelmed fogja keményen a' dolgot; mert most, most vagyon uram ideje, kiben ha ti Kegyelmetek most megcsökkennek, soha azután azt ne reméljük hogy ez elő kerüljön az idő, sőt nyilván való veszedelem

lészen Kegyelmeteken; mert az török ha látja hogy félbe hagyjuk az dolgot, azonnal azt véli a' fő basa, hogy csak czifra és próba volt az dolog, csak ötöt próbáltuk, és ha megbosszankodik rajta, az vajdának fog szabadságot adni Kegyelmeteken; lássa aztán Kegyelmetek mint lészen aztán a' dolog. Itt is penig az fejedelemnél, minémü jegyzésbe jutnak Kegyelmetek, Kegyelmetek megitélhetik. Eleitől fogva mind ezt kivánta Kegyelmetek; ím az úr isten megengedte: mind a' két császárnak megengesztelé szivét hozzánk; azért uram a' régi szivedről és barátságodról emlékezzél meg és mutasd ki, ki voltál; nyuljunk keményen a' dologhoz és gyorsan. Te Kegyelmed jól tudja, kik vagynak az vajdával is, hiszem mind üsmerjük őket; azt sem tudja mi lelte, ha meghallja hogy én benn vagyok te Kegyelmednél.

Ha Kegyelmednek tetszik, öcsémet (Gábort) és Székely Antalt egy néhány nappal, 4 vagy 5 nappal elől bocsátnám igen titkon te Kegyelmedhez, kikkel Kegyelmed menten menne a' székelyek' közibe, azokkal értelme lenne te Kegyelmednek; Andrási Péterrel is és a' többivel, a' kikkel lenni kell; de az dolognak uram igen felette titkon kell lenni. A' több uraim: Csáki Pál uram, Telegdi Mihály uram, Bornemisza uram, Kendi Gábor, Alárd uram, és a' többi is; Károlyi László uram és Veres János, Szent Mihályfalvi Péter Deák, ezek, a' többi is, a' kikkel Kegyelmetek érti egymást és a' kikhez bízik Kegyelmetek: a' végezette helyre és napra, mellyet ti Kegyelmetek egy akaratból végez, az napra lennének mind ott. Én is penig az én kereszténység-hitemre fogadok ti Kegyelmeteknek: hanemha meghalok, de az istennek segítsége velem lévén, ott lészek napon. Kamuthit értem az

hogy beteg; Gyulaffit (is) úgy értem. Bobérly György itt fogván vagyon. Ezeken kivül kik légyenek (a' vajda' részén) jól tudja te Kegyelmed; de ha mind együtt lennének (is azok): istennek kegyelmességéből innét is lesznek olly hadnagyok velem; tudja te Kegyelmed, hogy csak az egy Székely Antal is ember; hiszem penig hogy ha a' székely uraim látják, ők is keményen fogják.

Aztán gondolja meg Kegyelmetek: ha ő felsége engem innét néppel készítene, a' semmiképpen titkon nem lehetne; mert a' népet ember sem titkon nem szerezheti, sem titkon nem viselheti; mihelyt a' vajda megértené, első dolga is a' lenne, hogy Kegyelmetekben szert tenne, a' kikben kétes; császár ő felsége is azt mondja, hogy több kárt tenne azzal a' dolognak, hogy nem mint hasznot mind az töröknél, mind az vajdánál, ha megértené, mert ő is idején gondot viselne dolgára, de így azt sem tudja, mi lelte; szolgái széllyel vannak, lovokat a' füre bocsátották, kire Kegyelmeteknek ha gondja lészen, még lovokat is mind elhozhatják a' thordai mèzőről (hol a' vajda' udvara' lovai akkor legeltettek); Szent Mihályfalvi Péter uram mellé rendeljen Kegyelmetek egy néhány lovagot, mind elhozhatják a' lovakat; de ennek uram mind az napon kellene megesni, az melly napot Kegyelmetek is végez, melly napra én is béérkezhessem; én penig innét úgy mégyek, hogy egy is senki nem érti mind addig, a' mig Kegyelmetekhez jutok isten' vezérléséből azoknál egy is senki, a'kik velem lésznek.

Tudom uram, hogy sokan lesznek az uraim közül kik különb különb itéletben lesznek, de istennek utána bízom az te Kegyelmed' emberségében; te Kegyelmed tudja az vitézlő dolognak állapotját; te Kegyelmed bátorítsa őket és indítsa a'

dologhoz, mert az én kereszténység-hitemre, hogy elvesznek, ha most hozzá nem nyulnak; most, most vagyon uram ideje minden dolognak; de az én bémenésemet igen kevés emberrel kellene Kegyelmednek közleni. Ha én szerencsére vetem Kegyelmetekért fejemet, Kegyelmetek is fogja keményen a' dolgot és mennél hamarább lehet; tudja ti Kegyelmetek, hogy ebben a' gyorsaság jó.

Uram, te Kegyelmed lenne szembe személy szerént Csáki Pál urammal, és ti Kegyelmetek ő Kegyelmével egyetemben végezne a' több uraimmal is; úgy uram: hogy a' nagy istenért vétek ne essék az nap' dolgában és hely' dolgában; hanem a' melly napot Kegyelmetek végez, kire nékem ott kell lennem, igen bizonyoson és hamar végezzen ti Kegyelmetek, és adja értenem ti Kegyelmetek valóban az dolgot kiváltképpen való emberetek által igen gyorsan; mindenről végezzen Kegyelmetek, és ti Kegyelmetek is lenne együtt az napon és helyen minden okvetetlen. Alárd Ferencz uramnak mondja meg Kegyelmed: fogja keményen ő Kegyelme; meglátja, hogy azonnal jó atyjafia leszek. Kendi Gábornak is te Kegyelmed ajánlja szolgálatomat, és adja érteni az dolgot, és a' többinek is; Csákán Balázsnak, Andrási Péternek is és a' többinek is a' kiknek illik, és a' kikhez ti Kegyelmetek bízik; de jól meglásd uram, kiknek kell Kegyelmednek megjelenteni az én bémenetelemet; ne essék csalárdság rajtam az utban, jóllehet én isten' segitségével úgy mégyek, hogy senki nem érti egy is azoknál, a' kik velem lésznek, csak onnét ne nyilatkozzék ti Kegyelmetektől ez dolog. Meglátod uram, ha az kegyelmes isten az ő nagy irgalmasságából jó végbez viszi ez dolgot, a' mint remélem is hogy minden jóra adja; megüsméri Ke-

gyelmed, hogy azon régi atyjafia lészek te Kegyelmednek és mind a' több barátimnak, valakik ebben velünk lesznek. Te Kegyelmed kimilje magát; a' kikkel lehet légy személyed szerént uram szemben; a' kikkel nem lehet küldözze Kegyelmed Váradi Pál Deákot, ki Kegyelmedhez nem messze lakik. Barabási Ferenczet is ha Kegyelmed hozzá hívatja, azt hiszem hogy az is mi atyánkfia és mindent mível ottan. Kegyelmetek rendeljen az uraimban, ki Marusszéket mindjárást feltámaszsza; Csáni Miklóst és többeket is, a' kikben te Kegyelmed bízik, eskesse hozzá a' dologhoz. Péter uramot pedig, Szent Mihályfalvi Péter Deákot mindjárást hívassa oda te Kegyelmed, és te Kegyelmed ő kegyelmével szóljon, hogy ő kegyelme a' kikben bizník Aranyosszékben, szólana azokkal ez dologról. De azt meg ne jelentse nékik Péter uram — az én bémenésemet; hanem más móddal indítsa ő kegyelme. Öcsémnek pedig ha én előttem kell bémenni Székely Antallal te Kegyelmedhez, azt adja értenünk, mint menyjenek Kegyelmed' házához: éjjel vagy nappal, és hol találják Kegyelmedet? hogy azon órában menten mehessenek ti Kegyelmetek.

Bizodalmas uram, ím ti Kegyelmeteknek énmindent érteni adtam; azért Kegyelmetek ehhez nyuljon ugyan bizonyában; az én hitemre, azt se tudja a' vajda hogy mi lekte, mert ő néki segítsége sohonnan sem lészen; nem tud mihez fogni ha illyen hirtelen való dolog találja; az mig az ő postáji futkosnak szolgáiért széllyel, addig isten' kegyelmességéből mik is mindnyájon együtt lehetünk. Bizonynyal hiszem pedig hogy mihelyt a' gyalog is megértheti az én benn létemet, azonnal szökvén szökik hozzánk. Sőt uram, Lázárnak légyen értelme az napról; jól elhozhat ő is az udvar' népéből, mert

ő maga is izente, hogy ha érteni adom, más fél száz lóval eljő egy éjjel; azért a' napot adjátok uram érteni hadd értse; viseljen gondot ő is a' dologra. Egyéb dolgokra is te Kegyelmednek légyen gondja uram; mutasd meg — ki voltál eleitől fogva — bövebben. Izentem te Kegyelmednek minden dolgokról az én bízott szolgám által, Baládfi által; te Kegyelmed hígye meg szavát. Ím az embert is, ki az Portáról jött, ti Kegyelmetekhez küldöm; te Kegyelmed attól is értsen meg mindent miben vagyon a' dolog.

Uram, én az kegyelmes istennek ajánlottam, és te Kegyelmednek ez dolgot; vezérelje az úr isten a' ti Kegyelmetek' dolgát, eszét és elméjét. Császár ő felsége avval ajánlja magát, hogy minden segítséggel lészen titkon, semmiben fogyatkozásunk nem lészen; az nép pedig egész Magyarországban — meghígye Kegyelmed — alig várják, hogy érthessenek valamit az én bémenésem felől, azonnal mind lovag, gyalog eljő, Tudja Kegyelmed minémü szertelenül tartja a' várakat a' vajda, azoknak gyorsan bédughatjuk a' kapuját; ő magát — nyilván azt hiszem — hogy Váradra szedi ki. Az úr isten jól adja, csak gyorsan cselekedjék Kegyelmetek, és engemet bízott emberetek által tégyetek bizonyossá uram mennél hamarább lehet. Ezt pedig senkire ne bízza uram Kegyelmetek ez dolgot, hanem Pál uramnak vagyon — Csáki Pálnak — egy szolgája, Balog Ferencz nevü, azt bocsássa Kegyelmed hozzám ez dologról, és az által adja értenem te Kegyelmetek az dolgot. Erre is — az én emberemre — légyen gondja Kegyelmednek, hogy mindjárást kijöhessen, mert mihelyest kijö, azonnal Budára küldöm, és onnét az Portára mégyen; söt úgy bocsássa Kegyelmetek hogy bántás nélkül kijöhessen; Balog Fe-

renczczel — Pál uram' szolgájával kijöhetne, mintha ő szolgája volna; erről együtt végezzen ti Kegyelmetek Pál urammal — Csáki Pállal; ha pedig a' Pál uram' szolgája nem lehetne, ottan az Bornemisza Boldizsár uram' szolgájában küldjön egyet, mintha Husztra jőne, oda küldte volna Bornemisza uram; te Kegyelmetek jól meglássa, kire bízza Kegyelmetek; igen jó volna az Pál uram' szolgája, mert azt már mindenütt ismerik, és senkitől bántása nem lenne; azt az én emberemet kihozhatná vele. Erre ti Kegyelmeteknek kiváltképpen való gondja légyen uram, hogy sietséggel adjon mindent értenem, és olly napot tégyen, kire én reá érkezhessem. Mindenről én tanuságot adtam Balád-finak, mennyi napot rendeljen Kegyelmetek, az mig a' Kegyelmetek' embere hozzám érkezik, és én is mennyi napig érkezzem ti Kegyelmetekhez, hogy vétek ne essen az dologban.

Ezek uram az dolgok, kikkel egyetemben az istennek ajánlom te Kegyelmedet. Engedje ő szent felsége, hogy rövid napon láthassuk egymást jó egésségben és nagy örömmel. Irtam Prágában 3-dik napján majus' havának 1575-dik esztendőben.

Kegyelmed' atyjafia
Békes Gáspár m. p.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából; eredetileg ezen sententia találtatik a' kolozs-monostori konvent' levéltárában, de csak töredékben.

8.

Főldvári István, kornyáthi Békes Gáspárnak II. Maximiliannál lévő ügyvivője 1573-ban september' 9-dik napjáról Bécsből Békes Gáspárhoz.

Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae servitor deditissimus et c.

Te Nagyságodnak azt irhatom, hogy császár ő felsége, a' mi kegyelmes urunk heted napján ez hónak adott választ mindazokról az kévánságokról, az kik Nagyságod' értelmiben vagynak; kikről minekelötte bővebb értelem mehessen Nagyságodnak, akarom igyen elöben Nagyságodat vigasztalásnak okáért rövideden informálnom:

Mi illeti az első és fö dolgot az concordia felől; hogy te Nagyságod magát megtartván ollyan híven és nagy tökéletességgel eljárt dolgában, a' mint vele tartozott, meg nem declarálhatom mostani irásomban, ő felsége melly nagy kegyelmesen és becsületes névvel vette te Nagyságodtól, kit hamar idön az ő felsége' irásából megért Nagyságod. Ne féljen bátor Nagyságod se a' Nagyságára néző ő felsége' jámbor hívei, mert hála az úr istennek most immár sokkal különben vagyon és megyen az dolog; az az: a' mint a' szükség kivánja és az állapot, ahhoz illendöképpen vagyon.

Megbúsult és igen megbosszonkodott ő felsége a' (Báthori István) vajda' sok tétováin, kiket nem mostulta eszébe vett ő felsége; azért ím tanusága adatik Nagyságodnak, mit cselekedjék Nagyságod; szinte ahhoz tartozó mint Nagyságod és az hivek

kivánták, mert tovább ő felsége így csak hallgatással nem szenvedheti a' sok méltatlanságot; de azt a' tanuságot Dobra István által levelembe kötve küldöm Nagyságodnak, igaz dolog nagy félelemmel, mert a' hogy magát meg nem türhette, hanem szaparábbat beszélgetett, ki is cserdült beszédéből hogy nem csak az maga dolgáért jött volt; Tamás Deáknak tudtára is vagyon, ki előtt sok esküvésekkel igen is szabodott, de ő nem tudja hogy én jól értem; én nem akartam vele róla vesződnöm, mostan pedig csak Nagyságodnak írom. Ennekokáért nékem az igen tetszik benne, hogy te Nagyságod bízott fő emberét bocsássa jó idején az ő háza felé. Kereszturra, ki az leveleket vegye kezéhez tőle és vigye azt bé Nagyságodnak bizodalmason, hogy Dobrain olly dolog valami ne essék kit nem kivánnánk, kitől az úr isten mindnyájunkat boldogul és kegyelmesen megoltalmazzon; mert valamit kivántunk, mindenekről szinte azon szerént való jó és kegyelmes válaszunk vagyon. Ő felsége pedig én nékem igen megparancsolta erősen, hogy a' levelemmel hamar értessem Nagyságodat postán Ruber uram' (kassai generál') gondviselése által, hogy a' következő levelek' bévitelére olly fő gondviselés légyen, hogy éppen jussanak Nagyságod' kezébe, kire az istenért kérem Nagyságodat, hogy éjjel nappal igen szorgalmatos gondviselése légyen Nagyságodnak, kiket sokkal örömösben küldenék Ruber uram' gondviselése által meg, és nagyobb bizodalommal, hogy nem Dobrai uram által, mert jól tudom én hogy késedelmes is ö járása; de én a' Nagyságod' parancsolatja ellen véteni nem akarok, holott azt parancsolta nékem Nagyságod, hogy ö általa küldjem meg az választ.

Kendi János uram az úr istennek nagy hálaadással tartozik, és mig él ő felsége után te Nagyságodnak szolgáljon mind örökké, mert az Nagyságod' én általam való nagy törekedésére ím megadta ő felsége minden jószágát, valami az patrimonium, Vécscsel egyetembe; de Görgényt tovább időre halasztotta ő felsége, ki az is meglészen kétség nélkül, az ő idején eljövén; melly megadománynak levelét és instructioját Nagyságod' kezébe küldeti velem ő felsége, mint ki én általam az ő fejét kötötte az János uram' hüségéért ő felségének; azért ez után is csak Nagyságod által tartozik isten után az hogy ő felségéhez minden tökéletben és hüséggel hordozza magát minden üdőben, én az tanács —; mikor pedig ő felsége' levele erről Nagyságod' kezében lészen, először János uramat az hüségre megtartozik Nagyságod erős hittel kötelezni, a'mint Nagyságod én általam erre magát ajánlotta ő felségének; azért magához hívatván Nagyságod János uramat, érteni adhatja Nagyságod bátorsággal, kiről illik veszteglésnek lenni az ő ideiglen, kiről ezután bővebb irása mégyen Nagyságodnak. Patrociniumaért Listhius (cancellarius) uramnak az 300 aranyat megigértem volt, a' mint Kendi Farkas, János uram' nevével assecurált felőle, azért Nagyságodnak légyen gondja róla: elhallgatásba ne menyjen az dolog, hogy a' jó urtól, ki nélkül nem lehetünk semmiképpen, meg ne jegyeztessünk.

Az oltalom' dolgában Nagyságodnak se az több híveknek kétsége ne légyen semmi, mert minden kétség nélkül (Erdély) országát ő felsége megakarja tartani, és híveit megoltalmazni az ő felsége' fejedelmi méltósága szerént, és ím ír ő felsége mind az három nemzetbeli főfő személyeknek te Nagyságodra credentialevelet, az mellett instructiót

küld ő felsége, mint és hogy cselekedjék te Nagyságod vélle az ő felségéhez való köteleztetésben, mellyben az Nagyságod'persvasiojának az én irásom szerént igen helyt akar adni ő felsége, mivelhogy te Nagyságodban mindeneket megtapasztalt ő felsége valósággal; ez mellé, az adomány hogy meg ne fogyatkozzék, summa pénzt akart ő felsége Nagyságod' kezébe küldeni, és azt tulajdon csak az Nagyságod' industriajára és hüségére adni, miként kelljen abból az hivekkel is cselekedni az ő —lsége' javára; jövendőre az ő felsége' hüségére kötelezendőknek is kinek kinek az ő mivolta szerént mit kelljen és akarjon abból distribuálni, hogy az hívségben bizodalmasban megtartassanak; jóllehet ez summapénznek béküldésében ez bántása láttatik ő felségének, hogy titkon bévitele nem lehetne, hanem kivánja ezt ő felsége kegyelmesen te Nagyságodtól, hogy annyi summát, a' mennyit ő felsége arra rendelni végezett, kit meg nevez ő felsége irásában, ugyan ottan az (Magyarországon megvenni szándékozott) Vereskő' árából tennéje le és erogálnája Nagyságod', kiről ő felsége assecuratoria-levelibem felel és megbiztatja Nagyságodat, hogy szinte annyi számu summát le tészen itt ő felsége minden fogyatkozás nélkül az vár' árában, meghígye azt bizonyosképpen Nagyságod. — Ugyan azon summa pénzből Andrási Péter uramot atyjával egyetemben — az hívségben hogy bizodalmasbak lehessenek az több fő székelyek elött — mint és hogy megbecsülje Nagyságod, azt ő felsége nagy kegyelmesen az Nagyságod' jó itéletére hagyja, mind az több fő székelyekkel egyetemben, mert megnyúgutt ő felsége abban, hogy te Nagyságod mindeneket az ő felsége' javára és hasznára cselekedik.

Péter uram atyjával egyetemben az ő levelekben ő felségének panaszolkodtanak jószágok' dolgaiért és állapotjok felöl, kiröl hogy ő felsége nem irt vajdának, egy szálat ne gondoljanak ő kegyelmek és a' több hívek is vélek, mert majd különben lészen a' dolog, kit megért Nagyságod az ő felsége' instructiojából; de ez dolog igen titok légyen uram, annak módja szerént. Látja és jól érti ő felsége hogy semmit nem kezdett gondolni parancsolatjával, és azért nem ír (a') vajdának.

Az vajda' matrimoniumja, mint ez elött megirtam Nagyságodnak postán, soha véghez nem mégyen, bizonnyal írom Nagyságodnak: mert Somlyón a' királyi nemet el nem tarthatja; azért méltó rajta könyörülni.

Az appellatioról most új levele sem Nagyságodnak, sem Telegdi Mihálynak az többivel egyetemben nem adatik, miért hogy illyen becsületlen lett vajdánál az ö felsége' parancsolatja mindenképpen; hanem Nagyságod éljen az ö felsége' elöbbi adott két levelével, kiknek ha helyt nem adna vajda és exequutiora akarna menni, csak az uram az dolog és tanuság róla, hogy Nagyságod az executiot elő ne bocsássa, mondván: még nincsen az dolog — úgy mond — végben, mert az ö felségére való apellatiót elö nem bocsátá vajda, és ha mindazáltal ö ugyan peragálni akarja, te Nagyságod totis viribus és minden módon resistáljon minden engedelem nélkül. Ehhez az ő felsége' kegyelmes segítsége is mindjárást succurrál, ki az idö alatt Ruber urammal praesto lészen. — Harinai uram, Telegdi Mihály uram és az több ahhoz való atyafiak ezent értsék és ahhoz tartozzanak Valkó-vár és Nagyfalu felöl, de hogy azok sokan vannak és nem tudom mindeniket minémü tökélettel légyenek,

jól meglássa Nagyságod; ebben úgy értsen efféle valamit, hogy vajdának értelmére ne jusson.

Vajda csak hazudoz (itt); nyilván értetik: kiért néki innet is szó adatik csak; ebben bizonyos légyen Nagyságod.

Mi az nova donatiokat és statutiokat illeti, íme ő felsége vajdának erősen megparancsolja Tamás Deák által, hogy azokban az ő felsége' híveit meg ne merje semmiképpen háborgatni, és magát csak szolgai határban tartsa, mert meg vagyon az néki határozva mennyire kelljen nyujtozni, és ha ellene tovább is pergálni fog, ő felsége az ő fejedelmi méltóságát megakarja oltalmazni, kit vajda meg fog igén üsmérni. Harinai uramnak és egyebeknek is az nova donatiót megadta ő felsége; az Berendi György' jovainak is a' mi nevekkel kivántatott. — A' statutoriát Nagyságodnak Fogaras' dolgában megszerzettem, kit a' confirmatio levéllel — melly igen szépen vagyon a' jus regiummal egyetemben — megküldöm Nagyságodnak akkor, mikor az váltsága meglészen. Listhius uram pedig nagy diligenter való törekedésemre most az elébbi sententiát affirmálja az levél' váltságáért, az az 500 tallért, kinek alatta nem akar venni azt mondja, miként immár két vagy három levelemben is megirtam Nagyságodnak; azért hogy szükség hogy Nagyságod ne késelje, végyük ki onnan az levelet mennél hamarább lehet. — Pekri Gábornak és Radák Lászlónak a' statutoriát megküldöm Nagyságod' kezébe Dobrai uram által.

Ibráni Ferenczet (híres magyartörvény tudót) im megengedte ő felsége, hogy az jövendő szent Lukács' octavájára bémehessen Nagyságodhoz az Fogaras' causájára, nem akarván ő felsége azt, hogy propter illius absentiam Nagyságod' fogyatko-

zást végyen abban; de így hogy az jövendő szent György' octavájára sine omni ulteriori dilatione az ő dolgában comparealni tartozzék, a' mint néki megvagyon hagyva; az ország' biróitól mandatumat szerzek és küldök reá. Déva' dolga ugyan csak abban hagyattatott, mert igen jól érti ő felsége hogy vajda semmi parancsolatival nem gondol —— azért semmiben nevelni nem akarja, hanem ő felsége más móddal akarja eleit venni dolgának.

Bánffi László és Forgács Pál szinte most igen támogatják az vajda' engedelmességét ö felsége előtt kéméletlenül; a' sem használ néki.

A' comességről való levelet most iratom.

A' Vereskő' dolgáról csudálkozik ő felsége, hogy Nagyságod illyenképpen resolválja magát, azért a' nagy istenért siessen Nagyságod mennél elébb vélle, mert mihelyen isten' akaratjával a' kezünkben lészen és birtokunkban, más idő fordúl azonnal. Sapienti satis sit scriptum; mert sem izennem (így) mellybe, sem izennem nem mérek. Ne tartson pedig Nagyságod valami csalárdságtól vagy megkárosítástól, mert az én igaz hitemre írom uram, hogy nem ide való dolog affélét csak gondolni is; megbocsásson Nagyságod.

K - - - felől mind ez ideig semmit ő felségének nem emlékeztem.

Ezen is felette igen kérem Nagyságodat ugyan a' nagy istenért: vesse hátra Nagyságod az Magocsi' és egyebek' méltatlan és minden igaz értelem nélkül való irogatásit, mert azok az irigységből támadott hamissággal semmit Nagyságodnak nem használnak, hanem oltani akarják csak az igazságot Nagyságodban, kivel magát Nagyságod is minden ok nélkül töri, aggasztalja. Azt pedig felesben mostani időben igen eltávoztassa Nagyságod magától,

mert ím fundamentumot vetünk isten' akaratjából, és a' mit kivántunk, a' szolgálat' ideje rajtunk lészen, kinek isten után csak Nagyságod lészen az ő fundamentuma, és minden gondviselője, kit hiszem hogy Nagyságod becsülettel megponderál.

Az megigirt summát esztendőnként az Nagyságod' személyére megnevezi ő felsége és megadja bizonnyal, elhígye Nagyságod, csak hamarább a' Vereskő' dolgát maturálja Nagyságod, kiben ha eddig vég volna Nagyságodtól, az én hitemre, ugyan most megmívelné ő felsége nagy kegyelmesen.

Ezeket akarám Nagyságodnak rövideden és igen hamarsággal megjelentenem, mert jól tudom, hogy alig várja Nagyságod, hogy ezeket hamarébb érthesse.

Kara Péter' dolgában parancsolatot ad ő felsége az egri kapitánynak hogy eligazítsa dolgát, mert ő felségének felküldte levelét az kapitányságról. Ezt megjelenti Ugnotnak ő felsége; ez mandatumot megküldöm Nagyságodnak kezébe, és az Kara Péter' leveleit, kiket Nagyságod kezembe küldött volt.

Kendi János uramnak egy levelecskét irtam, kit bé nem pecsételhettem azonért hogy Nagyságod megolvassa; és már hogy én elfelejtettem volna bépecsétlenem siettemben, Nagyságodhoz hivatván, adja meg Nagyságod néki az én szolgálatomért. Másik levelecskémet, kit irtam házam népének, küldje meg Nagyságod hamarsággal az én szolgálatomért, és ha levelet írand nékem, azt megszolgálom ha megküldi Nagyságod. Az hatalmas isten vigasztalja Nagyságodat, és jó egésségben nagy boldogul megtartsa mindenekkel, amen. Viennae 9 die septembris. Anno domini 1573-o.

P. S. Csáki Pált és a' többi főfő népeket tudom hogy Nagyságod el nem felejti annak módja szerént requirálni; ő felsége mindeneket az Nagyságod' bölcs gondviselésére hagyott és hagy is, de mentől titkosban lehet, úgy cselekedjék Nagyságod.

Végezetre Forgács Pál jelentéséből jutott értelmére Listhius uramnak, hogy Csákán Balázsnak egy igen jó járó szép tiszta pej ló vagyon, urnak való, az melly nélkül igen szükölködik, mivelhogy császár ő felsége elvette tőle és Ferdinand herczegnek adta az Nagyságod' minapi küldte lovát, kit igen kedvell vala miként megirtam Nagyságodnak ez előtt való levelemben; azért Nagyságodnak legyen gondja felőle, hogy ha ide valónak isméri Nagyságod, tehát szerezze ide Balázs uramtól Nagyságod, mert jól érti Nagyságod, hogy ez ember nélkül semmiképpen nem lehetünk. Igen helyen is jár most minden dolgainkban, ki a' vajda' tétovàit ugyân latorságnak nevezi én előttem.

Bocsánattal irván Nagyságodnak, Raiki Gábor kért erősen, hogy az ő kötéslevelét, öreg asszonyomnak szólót megküldeném hamarsággal, kit ezzel együtt Nagyságod' kezébe küldöttem, azért ő kegyelmének adja meg Nagyságod az én szolgálatomért.

Kendi János uram megjelenté magát lassan lassan az ő felsége' hív szólgálatjához hogy jó szolgáji legyenek, és méltó hogy ő kegyelme feljel tekintsen ennekutána; Nagyságod pedig nem hogy elbocsássa az kik vagynak, söt másunnan a' jókat magához édesítse; ne bánja bátor Kamuthi uram, hogy Nagyságodnál türt, és nem fogadta Magocsi' írogatásit, kiről itt mindent értnek.

Császár ő felsége, a' mi kegyelmes urunk jó egésségben vagyon asszonyunkkal, ifiu királyunkkal,

és a' több magzatival egyetembe, légyen hála az úr istennek.

Nem tudom ugyan, vajda micsoda szerrel készül a' jövendő szent Lukács' terminusára, de hiszem az úr istent, hogy Nagyságod jó fundamentumon lészen és készülhet hozzája.

Barcsai Gáspár a' többi közül elfelejtve ne legyen Nagyságodnál.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

9.

1573-ban october' 15-kén Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, vajvoda transsilvanus et siculorum comes et c. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod magnifici domini nobiles, aliique ordines trium nationum Transsilvaniae, et annexarum partium Hungariae exhibuerunt nobis et praesentarunt infrascriptos articulos, in comitiis eorum ad edictum nostrum in civitate medgyesiensi ad 15-m diem mensis octobris celebratis, paribus eorundem votis conclusos; petentes nos debita cum instantia, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes, benevole confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo:

„Articuli dominorum regnicolarum, magnificorum nobilium, aliorumque ordinum, trium videlicet nationum transsilvanarum, et partium Hungariae, comitatuum scilicet Bihar, Kraszna, Szólnok mediocris, Máramaros, Zaránd, ac districtus Káránsebes et Lugos, in comitiis eorum per illustrissimum d. Stephanum Báthori de Somlyó vajvodam transsilvanum et siculorum comitem in civitate Medgyes ad 15 diem mensis octobris a. d. 1573 indictis, communibus votis conclusi:"

„„Nagyságos Kegyelmes Urunk! Megértettük az Nagyságod' kegyelmes akaratját, és reánk való nagy gondviselését, mellyekről Nagyságodnak örök hálákat adunk, és holtunkig való szolgálatunkat a-

jánljuk. Könyörgünk Nagyságodnak alázatosan mint kegyelmes urunknak, hogy ennekutána is ne szünjék e' szegény hazára gondot viselni, és vigyázni. Miképpen értjük, hogy Békes Gáspár contra statum et quietem publicam erigálta magát, és a' Nagyságod' személye és méltósága ellen machinálkodott: teljes hatalmat adunk büntetni, és e' féle pártokat kiírtani.

Továbbá miért hogy ez hazának megtartása egyességet kíván a' Nagyságod' intése szerént; annak okáért végeztetett országul: hogy senki ne pártolkodjék, hanem igaz hívséggel légyen minden ember Nagyságodhoz; ez után se pártolkodó követeket se leveleket idegen és más más országba ne merjenek küldözni, söt ha valakinek e' féle levelek hozattatnának, ki a' Nagyságod' birodalma alatt lakik, az ollyan ember fel ne merje szakasztani, hanem éppen Nagyságodhoz vigye, avvagy küldje.

Ha penig valamelly úr, avvagy nemes ember akármelly nemzetbeli légyen és állapotban, rendben, nem gondolván ez hazának megmaradását, és a' Nagyságod' méltoságát, ez feljül megmondott dolgokat merné késérteni, és megháborítani igyekeznék a' közönséges állapotot és békességet: a' féle embert Nagyságod egy hívatallal, melly expositioval keljen, egy rövid gyülésre hívasson személy szerént, nem procuratora által; ki ha reá jő és magát megmentheti, jó; ha nem mentheti penig magát, tehát örök hitetlenségnek poenáján pronuntiáltassék; kinek annakutána Nagyságod se salvus conductust, se új itéletet ne adasson, se penig jószága' elfoglalásakor inhibitio és repulsio ne engedtessék, és ne használjon a' generale decretumnak tartása szerént.

A' melly embernek jószága, záloga nem volna ez országban, avvagy Magyarországban az Nágyságod' birodalmában, ki sem istent nem félvén, se az hazának békességes állapotját nem gondolván, a' féle undok pártolásokat merne indítani: az ollyan gonosz embert Nagyságod személyében minden haladék nélkül megkerestessen, és megfogasson, és törvény szerént az ö érdeme szerént büntettessen.

Tetszik ez is országul: ha történet szerént valaminémü rendbeli ember büntelen embert Nagyságod elött bévádolna, hogy e' féle pártolásban practicált volna, és törvény szerént reá nem rakhatja, bizonyíthatja, tehát a' féle hamis beszédü ember Nagyságod elött azontúl tálion maradjon azon poenán, ki a' büntelen emberre következett volna, ha reá bizonyíthatta volna a' vétket.

Annakutána azt is közönséges akaratból végeztük: hogy az ország' oltalmára minden úr és nemes ember, székely uraink és atyánkfiai, azonképpen a' szász uraim hadakozóul jó szerrel készen légyenek az elöbbeni articulusok, módok és rendtartások szerént azon elvégezett büntetések alatt úgy, hogy mikor az Nagyságod' levelét látják, tartozzanak oda menni minden szerszámokkal, az hová Nagyságod parancsolja, és a' hová a' szükség kivánja; a' magyarországi uraink és atyánkfiai is azon terhviselésre ajánlják magokat.

Továbbá végeztetett ez is országul: hogy látván Nagyságodnak e' mostani jelen való szükségét és nagy költségét, az erdélyországi nemes uraim kapuszám szerént igérnek Nagyságodnak 99 pénzt ez jövö sz. Katalin asszony' napjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

A' székely uraim is ezen igérettel ajánlják magokat Nagyságodnak mint kegyelmes uroknak.

A' szász uraim is egyenlö terhet akarnak viselni, látván ez ország' szükségét.

A' magyarországi uraink és atyánkfiai is igérnek kapuszám szerént egy forintot a' feljül megirt napra híven bészolgáltatni.

Végezetre dicsérik a' Nagyságod' hívei, hogy e' mostani terminust elhalasztotta Nagyságod, hogy ök is az ö kicsin erejek szerént ez hazának maradására és szükségére készülhessenek és alkalmatosban találtassanak.‟‟

Nos igitur praemissa instanti dominorum regnicolarum petitione faventer exaudita et benigne admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorundem continentias, articulos et puncta ratos, gratos et acceptos habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam etiam per alios quoslibet, quorum interest, observari faciemus. Datum in dicta civitate Medgyes 18-va die mensis octobris, anno domini 1573.

Stephanus Báthori
de Somlyó m. p.

(P. H.)

Franciscus Forgách
Cancellarius m. p.

Találtatik eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

10.

Békes Gáspár 1574-ben februarius' 14-kén Bécsből Musztafa basához, a' budai beglerbéghez.

Te Nagyságodnak szegény rabja: Békes Gáspár m. p.

Illustrissime ac Magnifice Domine mihi semper Gratiose!

Az hatalmas istentől te Nagyságodnak minden jókat kivánok és hoszszu életet; egy napját ezerré tégye te Nagyságodnak.

Nagyságos Uram! megadá én nékem az én emberem István Deák az te Nagyságod' levelét, kiből értem az te Nagyságod' én hozzám való jó akaratját, kiért a' nagy isten sok jókat adjon te Nagyságodnak; mert én tudom hogy soha meg nem szolgálhatom az te Nagyságod' én velem jó tétét.

Továbbá Nagyságos Uram értem az Nagyságod' leveléből az te Nagyságod' parancsolatját és intésit, hogy én az hatalmas (török) császár' Portájára mennék; értem pedig az nagyságos fővezér basa' levelét és akaratját, az Nagyságod' atyjafiáét, hogy ő nagysága azt kivánja. De én ő nagyságának ez előtt is alázatoson megirtam és megizentem emberem által hogy az semmiképpen nem lehetne, hanemha vesznije akarok, mert te Nagyságod jól tudja hol vagyok; ahhoz semmiképpen mód nincsen. Te Nagyságodnál nyilván vagyon Nagyságos Uram, hogy itt Németországban nem úgy vagyon a' dolog mint az hatalmas császár' birodalmá-

ban, hogy mindenek csak az hatalmas császártól hallgatnak és félnek; itt sok szabad fejedelmek és fő urak vagynak, kikkel minden nap rakva a' fejedelem' udvara, kik' híre nélkül semmit nem mivelhet a' fejedelem; ha szintén a' fejedelem azt meg engedné is, hogy bémenyjek, avvagy ugyan parancsolná is, soha azok nem engednék; ezer fejem volna is, egyiket oda nem vihetném; te Nagyságod pedig mégitélheti mint eszes fejedelem: országokban vagyok, mindent látok, hallok; annak felette a' fejedelemnek is udvarában vagyok, és mindent láttam, hallottam. Itélje Nagyságod, miben légyen az én dolgom, és mint lehetne az én bémenésem; meghígye Nagyságod, hogy sok szem vigyáz minden szempillantásban én reám. De ha ő nagyságának ugyan az akaratja — az fővezér basának — hogy én elveszszek, 's a' mint vétettem ő nagysága ellen kiért halált érdemlek: ő nagysága küldjön ide, ölessen itt meg, mert én nékem mindegy, akár egy képpen akár másképpen; ha ő nagyságának halálomban lészen nagyobb haszna, hogy nem életemben, ám ölessen meg; lássa mind e' világ mint fizeti meg ő nagysága az én hívséges szolgálatomot, kit én a' - - - - - - - holt király' fia' idejében miveltem az hatalmas császár' vitézivel az hatalmas császár' ellenségi ellen, kit mind a' végbeli vármegyék és vitézek jól tudnak; ám légyen példájok egyebeknek. — - - - - gyen ezt az hatalmas isten látja, hogy az én életemben ő nagyságának több haszna lenne, hogy nem mint a' vajdának teljes életében. Te Nagyságod meghígye azt, hogy minden na- - - - sok szidalmat vallok én az hatalmas császár (iránti) hívségemért; török nevem vagyon Nagyságos Uram most is mindenek - - - - - és sokan mond-

ják, hogy megérdemlenéin hogy a' böröm̃öt is nyúznák rólam.

Te Nagyságodnak könyörgök: a' nagy isten - - - - - ja eleibe te Nagyságod az nagyságos basa vezérnek, hogy ő nagysága tekintse meg az istent, ne veszeszszen ő nagysága - - - - - - pen minden érdemem kivül; mi haszna lészen ő nagyságának az én veszedelmemben? egyebek is csak elidegenülnek evvel az hatalmas császártól, mert mindenek jól tudják mit szolgáltam én az hatalmas császárnak; ő nagysága ne végye az vajda' én ellenem való sok vádolásit elő, mert az vajda énnékem mindenemet el - - - -, életemet is elvenné, ha lehetne; ő nagysága — a' nagyságos vezér basa — csak akarná megértené, ki légyen az vajda és minémü hive légyen az hatalmas császárnak, és mint practicál most is az hatalmas császár ellen, talám ő nagysága én rám is - - - tekintene; Nagyságos Uram, nincs ki eleibe adná a' nagyságos basának a' dolgot, az én szómnak is pedig ő nagysága helyt nem ad; de meglátja ő nagysága, ha én mind eleitől fogva igazat nem irtam a' vajda' practicái felől, bátor szörnyü halállal ölessen meg ő nagysága. Most igen titkon küldötte embereit római pápához, és mind az hatalmas császár ellen practicál; ide is jő és mégyen postája; valamit az hatalmas császár Portájáról irt (neki), ide mindeneket megir.

Továbbá Nagyságos Uram értem azt is, hogy azértis neheztel a' nagyságos vezér basa én reám, miért hogy itt vagyok a' fejedelem' udvarában; én Nagyságos Uram a' halál elől futottam - - - - de nem a' végre, hogy én soha az hatalmas császár' hüségitől elszakadjak; nem tudtam hova lenni, mert mindenütt elfogta volt a' vajda útamot; immár hogy

ide jöttem, itt vagyok az fejedelem' udvarában; szép szót kell néki adnom, és magamat igen kell néki ajánlanom ideig, mert te Nagyságod megitélheti, hogy az én mostani állapotom azt kivánja; sőt az nagyságos basa vezér is arra intett engemet emberem által, hogy azt miveljem; de idővel nem lenne ártalmas az hatalmas császárnak az én itt lételem. Könyörgök azért még is Nagyságodnak: az úr istenért adja eleibe te Nagyságod az én dolgomot az nagyságos vezér basának; ő nagysága könyörüljön rajtam, hallgassa meg könyörgésemet; mert valamit te Nagyságod én velem mivel, de ha koldulásommal is kell élnem is, de soha én az ő nagysága' lábaitól el nem szakadok. Maga meghígye Nagyságod, hogy én eddig kenyeret találtam volna itt is ez földön - - - lyen nyomoruságban és szidalomban nem élnék, ha elakartam volna szakadni az hatalmas császár' hüségétől; de ha ő nagysága — az fővezér basa — reám teként, az én igaz - - - - - - - többet adok ő nagyságának esztendeig, hogy nem az vajda - - - - életében adna.

Ezt is akarom te Nagyságodnak - - - - - - - - hogy az vajda most erösen dieseķedik avval, hogy nagyságos vezér basának négy ezer - - - - - - - hogy az én szolgámot néki küldje- Antalfi Imrét, és hogy nagysága megigérte néki hogy kezébe küldi - - - - - - - - nyilván beszéli ott benn az vajda Erdélyben kit én - - - - - kétlek, hogy még nem késértett volna az nagyságos basánál, de én azt elhittem, hogy ő nagysága azt nem miveli, mert még nem esett soha az hatalmas császár' Portáján, hogy valaki' szolgája, az kit könyörgeni küldött az hatalmas császár' Portájára, valaki' kezébe adatott volna is; de azt hiszem Nagyságos Uram, hogy

az vajda azt véli, hogy az nagyságos basa is ollyan légyen mint ő.

Értettem azt is, hogy Nagyságodnak summát igért volt, hogy Nagyságod a' szegény legényt István Deákot — kezébe adja; Nagyságodnak még is könyörgök, te Nagyságod ne felejtkezzék el rólam, hanem irjon felőlem' mennél hamarébb lehet az nagyságos vezér basának: ő nagysága halgassa meg könyörgésemet, és tegyen kegyelmes választ; isten után csak ő nagyságától várok csak minden jót; va - - - - — ő nagysága én velem, mivel tudom hogy az te Nagyságod' törekedése sokat használ énnékem, mert te Nagyságod jól érti mind a' vajda' dolgait és mind az én nyomoruságimat és igazságomat. Tartsa meg isten Nagyságodat minden jókkal sok esztendeig. Irtam Bécsben februariusnak 15-ik napján 1574.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

11.

Békes Gáspár 1575-ben majus' 14-kén Prágából Radák Lászlóhoz.

Szolgálatomat ajánlom te Kegyelmednek mint bizodalmas uramnak, barátomnak.

Te Kegyelmednek azt akarom értésére adnom, hogy ő felségének az tetszik ez dologban: hogy én mindjárást alá menyjek innét, és ott alatt Kassa mellett várjam az ti Kegyelmetek' válaszát ez dolognak hamarább voltáért; mert így igen késedelmesnek itili ö felsége, hogy én még itt várjam a' Kegyelmetek' válaszát. Azért bizott uram, barátom: én menten mégyek alá, és ott várom a' Kegyelmetek' válaszát olly helyen, hogy senki nem tudja egyéb Ruber uramnál a' hol én lészek Kassa mellett. Azért te Kegyelmedet kérem mint bizott uramat, szerelmes barátomat: Kegyelmed most mutassa meg magát; mert ebben a' dologban kiváltképpen te Kegyelmedben vagyon és Csáki Pál uramban ő felségének bizodalma, hogy Kegyelmetek inditsa a' több uraimat hozzá, mellyhez uram ha mostan nem fog ti Kegyelmetek, soha- az én hitemre - az elö nem kerül. Én ti Kegyelmetekért mindent megkisértettem ez előtt. Im most is öcsémmel egyetemben fejünket oda viszszük ti Kegyelmetek' közibe; az kegyelmes isten jól adja uram; tudod uram eleitől fogva a' mihez mi ketten kezdettünk te Kegyelmeddel, mindenkoron jól adta az úr isten. Bizony ingyen nem vélné senki, az kegyelmes isten mire viszi dolgunkat; mert ő felsége inditotta azt.

Te Kegyelmed Pál uramot — Cáki Pált — indítsa igen a' dologhoz, és Bornemiszát, és bíztassa őket; ha lehet uram — az istenért kérem Kegyelmedet — légyen szembe Kegyelmed személye szerént Csáki Pál urammal, és indítsa néki Kegyelmed, hogy a' Bethlen (vára') dolgára is legyen gondja: lenne az a' hely, az hova menne ő kegyelmek és én is oda megyek az napra, valamelly napot rendel Kegyelmetek.

Ezt uram immár az dolgot — a' mennyire isten indította — könnyebb ő szent felségének segítségével véghezvinni, hogy nem mint elhagyni. Most, most vagyon uram ideje, hogy ti Kegyelmetek nyuljon gyorsan az dologhoz. Én az kegyelmes istennek ajánlottam ti Kegyelmeteket; ő szent felsége vezérelje a' ti Kegyelmetek' szivét mind a' jóra, és engedje ő szent felsége, hogy láthassuk uram egymást rövid napon nagy örömmel. Irtam Prágában 14-a maji. Anno 1575.

Kegyelmetek ne kimélje se pénzét, se marháját; meglátja Kegyelmed, az kegyelmes isten megszerencsésítvén dolgunkat: bizony olly atyjafia lészek Kegyelmednek, hogy az Kegyelmed' gyermeki is mindétig megemlékeznek az mi köztünk való barátságról.

Kegyelmed' atyjafia, barátja
Békes Gáspár m. p.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

12.

1575-ben julius' 25-dik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, regni Transsilvaniae vajvoda, et siculorum comes et c. Memoriae commendamus et c.

„Articuli dominorum baronum, nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae illi subjectarum, in eorum generalibus comitiis pro festo beati Jacobi, id est ad 25 diem julii anni 1575 Colosvarinum indictis, unanimiter decreti et conclusi:"

„„Megértettük Kegyelmes Urunk te Nagyságodnak fő emberei által, és irása által való kegyelmes izenetit, mellyben te Nagyságod bövséges beszéddel elészámláltatja mind amaz hazánk' veszedelmének és pestisének Bekes Gáspárnak gonoszságos cselekedetit, hazánknak és hazánkon való árulását, practicáit és elgondolt dolgainak ez minapi szemünk elött való exitusát, mind penig az te Nagyságod' gondviselését eleitől fogva mind hazánkra, mind penig ezekre ez dolgokra.

Annakokáért mü is fejenként megemlékezvén hogy az országok és fejedelemségek az istennek kiváltképpen való oltalmában vagynak, és szent angyalinak őrizésében: legelőször ennek a' mü kegyelmes istenünknek nagy hálákat adunk, hogy ő szent felsége ez szegény maroknyi földet, melly erőtől, erősségektől, emberek' segitségétől teljességgel megfosztatott, ennyi veszedelemben és reánk való pra-

cticálásban megtartotta, megoltalmazta, és az hatalmas császár' szivét az mü oltalmunkra és megmaradásunkra fordította, miképpen ezt nyilván látjuk az hatalmas császár' leveléből; könyörögvén e' mellett ő szent felségének, hogy ennek utána is az ő választottiért légyen erős tornyunk és paisunk ellenségünk ellen, hogy édes hazánkban hozzánk tartozóval megmaradván, csendességes és tisztelctes életet élhessünk isteni félelemben és tisztességben. Annak utána méltó hálákat adunk te Nagyságodnak, kit az úr isten az mü strázsánkra ültetett és nevelt, hogy te Nagyságod is régi jámbor fejedelmek' módja szerént az mü hazánkról és megmaradásunkról illyen vigyázást tett, hogy mü teljességgel az kegyetlen ellenségtől isten után te Nagyságod' gondviselése által el nem nyelettettünk; imádván az úr istent, te Nagyságodért, hogy szent lelkével vezérelje ez után is te Nagyságodnak eszét, tanácsát arra, az mi ő neki kellemetes és az hazának hasznos; igazgassa karját, és újait győzedelemmel ellenségi ellen; mü is penig fejenként ő szent felsége velünk lévén, te Nagyságodnak meg nem akartunk fogyatkozni, holtig hívségesen akarunk szolgálni.

Továbbá nyilván értjük az te Nagyságod' izenetéből dögleletes cselekedetét, álnokságit az gyakorta megnevezett Békés Gáspárnak, mellyeknek mü is nem csak auditori voltunk, hanem látói és tudói, hogy ő az oka mind az ő maga és hozzátartozóinak veszedelmének. Ezt is megértettük az te Nagyságod' irásából és izenetiből, hogy te Nagyságod e' féle gonosz embereknek és hozzátartozóknak büntetése felöl való deliberatiot és suffragiumat kiván te Nagyságod. Megemlékezvén azért az régi mondásról: hogy heába irattak volna az tör-

vényeli, ha executionak nem demandáltatnának; ebben is méltónak itéljük az te Nagyságod' kivánságát és parancsolatját. Miérthogy penig szokott természeti és kegyelmessége szerént te Nagyságod mint régi, igaz úr nemzet, illyen nyilván való dologban is törvény' processusa szerént akarja ez dolgot eligazitani, noha mind az isten, és mind az dolog más útat és módot és tehetséget is mutatott volna te Nagyságodnak elcibe: ez Nagyságodnak kegyelmességiért te Nagyságodnak hálákat adunk, könyörögvén, hogy ezen propositumot tartsa meg te Nagyságod végig mind ezben, mind egyéb dolgaiban.

Továbbá értjük az Nagyságod' kivánságát az hadakozásban való rendtartás felöl. Mü semmi időben tehetségünk szerént az közönséges szükségnek megfogyatkozni nem akarunk; most is látván az nagyobb szükséget, nem akarunk megfogyatkozni. Azért Kegyelmes Urunk hogy az közönséges szükség is meglégyen, és az Nagyságod' kivánsága, más felöl az szegény község is ne romoljon teljességgel; így szólottunk: hogy az erdélyi nemesség, székely urainkkal atyánkfiaival egyetembe, és magyarországiakkal, ö magok személyek szerént jó lovakkal, szerszámokkal fejenként készen légyenek, és az 16-todáról az' mint ez előtt is megadtuk az egy lovagot, azt most is megtartjuk; látván penig az szükséget és Nagyságod' kivánságát, esmét azon 16 kapuról az lovag mellé egy gyalogot adunk, kiknek hadi szolgálatnak idején elsöbben mindenkor egy hópénzt adunk néki, avval bocsátjuk el az gyalogot, az után Nagyságod kegyelmesen gondját viselje fizetéseknek; békesség' idején penig az nemes ember birja úgy mint sajátját, övét, senki tőle azokat el ne tulajdonithassa, csak tartsa olly készen,

hogy mikor kelletik, állathassa elé puskával; ezeknek tízedese, hadnagya és zászlója, pásitzöld köntöse légyen; kiket mind lovagot, gyalogot esztendőben kétszer az ispányok előtt megmustráljon, és az ő Nagyságának gyalogja is együtt légyen az nemesség' gyalogjával, és az urak' drabonti ottmustráljanak meg, az melly vármegyében az urak lesznek; ha ki penig ez gyalog idein való állatásnak megfogyatkoznék és az ispányoknak mustráikor elé nem állatniék, azt az ispányok legelőször 10 giráig megdulják, másodszor penig 20 giráig, harmadszor penig jószágokat foglalják az ispányok; ezt az mellyből az fogyatkozás lett. Az ki penig szolga, vagy beteg, képebeli embert, és zsoldost, lovagot, gyalogot azonképpen jó szerrel állasson az vármegye' köziben.

Az egyházhelyi nemes népek is fejenként jó szerrel készen légyenek személyek szerént; minden egész ház' helyiről egy egy személy menyjen; ha hol penig többen vagynak, egy házhelyhez egyikkel megérjék, azt jó szerrel bocsássák.

Az szász uraim penig miért hogy sem 16-todával lovagot nem tartanak, sem személyek szerént fejenként hadakozásba nem mennek: tartsanak 1000 jó válogatott gyalogot, kiknek azon képpen legyen hadnagyjok és zászlójok. Könyörgünk mint Kegyelmes Urunknak, hogy ezbeli ajánlásunkat vegye elegedendő neven te Nagyságod, és ez zsoldosokat mind lovagot, mind gyalogot csak akkor vétesse fel Nagyságod, mikor az közönséges szükség kivánja.

Továbbá az miképpen te Nagyságod is kegyelmesen elönkbe számláltatja, mü is nyilván látjuk és tudjuk Nagyságodnak mind ez mostani hadra, mind az hatalmas császár' Portájára való nagy költségét;

de viszontag könyörgünk: hogy te Nagyságod is kegyelmesen szeme' eleibe vegye szegény községünknek mind halál miatt, és ez had miatt való romlásokat, mind penig ez mostani nagy éhezést, mellyhez hasonló mü időnkben nem volt; mindazáltal az szükségnek nagy voltát látván, igérünk Nagyságodnak Erdélyből három nemzetül régi rovás szerént az hatalmas császár' adójára 99 pénzt, és magyarországi uraink, atyánkfiai egy egy forintot, azonképpen azon régi rovás szerént mint régi szokások volt; könyörögvén te Nagyságodnak: hogy ez mostani nagy szükségnek ideihez képest vegye kegyelmesen te Nagyságod tőlünk; ennek utána is mig marhája tart szegény községünknek, annyit adatunk, hogy Nagyságod', és az haza' közönséges syükssége meg ne fogyatkozzék; ezt penig Nagyságodnak bészolgáltatjuk ez jövendő szent István király' napjára.

Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, hogy megtekintvén községünknek mostani időbeli nagy romlását és szükségét, új connumeratioval münket terhelni nem akar; mü is Nagyságodnak sok szükségét és közönséges dolgokra való költségét megtekintvén, az 99 pénzhez, mellyet császár' adójára adtunk, adunk az Nagyságod' szükségére is régi rovás szerént nemességül ötven, ötven pénzt, mellyet ez jövendő Kisasszony' napjára bészolgáltatunk. Ezen terhet viselik az szász és magyarországi uraink atyánkfiai is; Nagyságod vegye jó és kegyelmes neven tőlünk.

Továbbá székely uraink is egyenlő terhviselésre ajánlják magokat.

Továbbá Kegyelmes Urunk, hogy te Nagyságod az mü könyörgésünkre kegyelmesen megigérte, hogy az kamaraispányoknak meghagyja, hogy az nemes uraimnak valóba sót adjanak házok' szüksé-

gére régi articulusok' tartása szerént; megszolgáljuk te Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Azonképpen az szökött jobbágyot hogy Nagyságod kegyelmesen megigérte minden helyekről megadatni, kik Nagyságod' idejében mentek el, vagy ezután is mennének; megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Kegyelmes Urunk, vagynak sokan, kik könyörgöttek Nagyságodnak némelly törvény szerént való dolgokért; nékik penig óllyakért, kik a' Nagyságod' kegyelmében vagynak; mü penig noha keresztényi kötelességünk szerént minden szegény nyomorultakért könyörgéssel tartozunk, de főképpen egynéhány rendbeliekért, árvákért, özvegyekért, kiknek sem részek, sem hírek még most sincs az gonosz embereknek álnokságokban; kiknek marhájokban, jószágokban zsákmány lett mind házoknál, mind penig itt ez városban. Nagyságodnak megszolgáljuk előbbi maga ajánlását, hogy mindeneknek könyörgéseket értvén, úgy akarja te Nagyságod magát viselni, hogy ártatlan senki igazságában meg ne nyomorodjék.

Te Nagyságod' választételét ebben is dicsérjük, hogy hatalmat adott az ispány uraimnak az Nagyságod' jószágán is, egyebütt is mindenütt az gonosztévő emberek' keresésére és megbüntetésére, miért hogy felette eláradt mindenütt az gonoszság.

Az harmiczadokról is az minémü szertelenségek esnek mind Szilágyságban, mind penig Hunyad vármegyében; könyörgünk: hogy az mint Nagyságod kegyelmesen igérte, most is mikor valamelylyik atyánkfia megtalálja Nagyságodat könyörgésével, igazítassa el te Nagyságod.

Végeztünk erről is országul: hogy az monostori konventben requisitorok légyenek, mind penig

az fejérvári káptalanban; az monostori konventben Polyáni Bálint pap légyen elöttök; légyenek collegái Zalonkemeni Miklós Deák és Márton Deák az kolozsvármegyei notarius. Az fejérvári káptalanban fő requisitor lészen az ott való plébánus Ilosvai Benedek pap; collegái az káptalanok, ki mellé szükség egy notariust keresni. Ezeket ö Nagysága megeskűttesse az hívségre, és külön külön pecsétet adjon nekik, kiknek authoritások légyen nem csak az requisitiora, hanem minden executiora, de úgy, hogy ha kik nem akarnak véllek exequáltattatni, ennek elötte való mód szerént nemes emberrel is exequáltathassanak; ö Nagysága kegyelmesen viseltesse gondját, hogy az miképpen kegyelmesen megígérte, légyen meg ezeknek is fizetések azonképpen, mint az váradi requisitoroknak, és azon fizetések légyen.

Továbbá Kegyelmes Urunk, jóllehet igen nyilván vagyon azoknak gonosz cselekedetek, kik a' Békes Gáspárral, és az ö mordály hadával együtt Nagyságodra, és ez országra támadtak, kik ellen noha mind az isten, kié az győzedelem, és mind az véteknek nagy volta más módot és tehetséget is mutatott volna az megbüntetésre, de mindazált miért hogy Nagyságod szokott kegyelmes természeti szerént, mint régi igaz megrögzött vér, nemzet illyen nyilván való dolgokban is az törvénynek processusát követi, és ennek itéletét országul reánk támasztotta: ez Nagyságod' kegyelmességét országul megigyekezünk szolgálni mint kegyelmes urunknak, és az Nagyságod' méltó kivánsága és parancsolatja szerént ez dolgot elönkbe vévén, az vétkesek ellen törvényt ez generalis gyülésben Nagyságoddal egyetemben mind országul szolgáltattunk, és ellenek publice pronunciáltunk, kiröl sententia levelet is i-

rattunk. Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy az mü sententiánkat, mint illyen nagy dologban, Nagyságod helyén hagyja, és minden időben erejében tartsa és tartassa, hogy az törvénynek erejét, és az büntetésnek kemény voltát minden ember eszébe vegye, és róla példát vegyen, tanuljon, hogy illyen veszedelmes dolgot meg ne mérjen ezután kisérteni.

Végezetre miérthogy a' féle sententiázott és notába esett embereknek minden jószágok és marhájok törvény szerént Nagyságodra szállott; sokan vagynak penig mind várasokban és város kivül, nemesség és székelység között, kik a' féléknek marhájokat nálok rejteztetik és tartják; végeztük azért országul: hogy mátul fogva harminczkettöd napig valaki a' féle marhát várasokban biráknak, vármegyéken ispányoknak, székelységen királybiráknak ki nem adják, és ki nem mondják, hanem nálok rejtekben tartják, azután ő Nagysága azokat mint a' féle occultatorokat törvény szerént megbüntethesse. ""

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditionis nostrae faventer admissa, praemissos universos articulos et c. Datum in praescripta civitate nostra Colosvár 6-ta die augusti anno domini 1575 supradicto.

Stephanus Báthori
vajvoda transs. m. p.

(P. H.)

Martinus Berzeviczi
Secret. et consil. m. p.

Találtatik eredetileg báró Bruckenthal Sámuel' szebeni könyv tárában.

13.

1576-ban januarius' 28-kára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori, vajvoda transsilvanus siculorum comes. Memoriae commendamus et c. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hunc in modum:

„Megértettük országul az te Nagyságod' izenetiből és irásából az Nagyságod előtt álló nagy dolgokat, és hazánknak minden állapotját: hogy az úr isten először, azután lengyelországi nemzetségek és statusok Nagyságodat úgy mint inkább egy akarattal, egy voxxal az lengyelországi királyságra, és azoknak országinak, tartományinak birodalmára hívják, melly okért illy főfő követek hazánkba, és Nagyságodhoz mostan jöttek volna; melly dologért tisztünk szerént az hatalmas istennek hálát adunk, ki az szegény magyar nemzetnek utólsó reménységben ezt engedte érni és látni, hogy az ő véréből királyt idegen nemzetek előtt is lásson, és minthogy ennek előtte való időkben az erdélyországi vajdákból főfő tisztekre és királyságokra is vitt, azonképpen ezt az posteritásra maradandó dicséretet most is ennek az földnek engedte látni és érni.

Továbbá noha, Kegyelmes Urunk, münket sok dolgok, sok okok kényszerítenek arra, hogy az te Nagyságod' köztünk való létét, megmaradását kivánnók felette igen is; mindazonáltal értvén az dolognak állapotját és okait: nincs mit tennünk; az te Nagyságod' propositumát, mellyet hiszünk hogy istentől rendeltetett, meg nem remorálhatjuk, és

ajánljuk az kegyelmes istennek Nagyságodnak utját, tanácsit, hogy ö sz. felsége vezérelje, hordozza jó végre, az mü szegény nemzetünknek is megmaradására.

Holott penig te Nagyságod illyen állapotjában is szorgalmatos az mü megmaradásunkról, azt is te Nagyságodnak háládatosan megszolgáljuk, és az mint te Nagyságod helyében in sua absentia hagyta előttünk Báthori Kristóf urunkat ö nagyságát, azonképpen, ebben is az Nagyságod' értelmét vettük; ezt hozzá tévén: hogy ö nagysága is mint igaz te Nagyságod, hites és köteles légyen minden nemzetségeknek, statusoknak és ordoknak, hogy szabadságokat és törvényeket minden czikkelyiben megtartja; religioban senkit meg nem háborgat, újitást sem szenved; előbbi donatiókat mind az megholt fejedelmekét, mind az Nagyságodét, mind az előtt valókat salvo jure alieno megtartson, és mással is megtartasson. Az melly donatiók inexecute maradtanak, avvagy ki nem vették, egyéb processusok is nem exequáltattak, az ö nagysága' pecséti alatt exequáltassanak és azon erejek légyen; ezt is hozzá tévén, hogy ez birodalom' idein hasonló authoritással légyen közöttünk minden dolgokban, valamellyel te Nagyságod volt, mind törvény dolgában, donatiókban, mind egyéb dolgokban per omnia; és hogy az úr isten ö nagyságát gyakorta való betegségekkel látogatta, kit semmiképpen senki el nem tagadhat, hogy minden dolgok isten szerént, régi jó mód szerént menyjenek véghez, hogy ö nagysága körül fö emberek, nemzetek és atyánkfiai legyenek, kiknek tanácsokat vévén, megbecsülvén, mind békességhez illendö, mind hadhoz illendö dolgokhoz az szükség szerént szólhassanak, végezhessenek minden időben.

Továbbá miért hogy látjuk némelly szomszédságnak hozzánk való kedvetlenségét az Nagyságod' elmeneteli és utja miatt; végeztük ezt hogy semmi reménytelen, véletlen dolog rajtunk ne essék, mint az elmult napokban történt vala: hogy te Nagyságod minden felé szorgalmatos vigyázókat bocsásson és ha mi készületet valamelly felé értene, ispányokat, királybirákat certificáljon, és az mint az szükség kivánja, ahhoz képest vagy felével, az tizenhatodával, lovaggal, gyaloggal, vagy penig személyek szerint is minden hadakozó hozzánk tartozóval, jó szerrel, jó móddal öszve gyüljenek, az nemesség és szászság Kolozsvárra; székely uraink Vásárhelyre, és ha az dolog mutatja, együvé - Aranyos szék az nemesség között lévén az szomszédságért; és az mostani népünket Kolozsvárról az második hó kitelvén haza szállíthassuk; az két vármegye penig, Kraszna és Szólnok Somlyóra gyüljenek.

Továbbá látván te Nagyságodnak elötte álló dolgát, sok költségét; remélvén ezt is, hogy ha az úr isten te Nagyságodat megszerencsésiti dolgában, mint hiszszük is kétség nélkül, hogy jövendőben az mü jónkról el nem felejtkezik, hanem minden segítséggel lészen; noha köztünk vagyon drágaság és fogyatkozás, kit semmiképpen nem tagadhatunk: mindazonáltal most is az közönséges szükségre igérjük magunkat, nemességül az régi rovás szerént minden kapuról 99 pénzt adni.

Azon terhet viselik az székely uraink atyánkfiai.

Azonképpen az szászság is.

Magyarországi atyánkfiai is egy egy forintot adnak régi rovások szerént, melly pénzt, az úr isten azt adván érnünk békével, éppen pünköst' napjára bészolgáltatunk, mikor az szegénység' marhá-

jának árucskája lészen. Könyörgünk: Nagyságod vegye elegendő neven az mü jó akaratunkat.

Továbbá az deliberatum homicidiumok' büntetéséről, mikor nemes ember nemes embert öl meg; végeztetett egy akarattal: hogy ha azféle gyilkos azon vármegyéből elszalad, az melly vármegyében fő jószága és háza vagyon, ott az első székre az ispányok eleibe citáltassék peremptorie; ha compareál és magát menteni akarja servatis de jure servandis mentség engedtessék néki, és ha megszabadíthatja törvény szerint magát, jó; ha penig succumbál, annak módja szerént mint gyilkos megbüntettessék; ha penig appellál, elbocsáttassék az fejedelem' elébe, de az appellatiót az fejedelem extraordinarie et continue megláttassa; az appellatio alatt vagy fogva tartassék, vagy jó kezesség alatt; az appellatio mihelyt megláttatik, azonnal finaliter az ispányok által exequáltassék.

Ha penig nem compareál az széken, az citatoria sententia adassék ellene, kivel mindenütt szabadon kergethessék és megbüntethessék nullo juris remedio obstante.

Ha penig az nemes ember paraszt embert öl meg, abban az régi mód tartassék meg.

Ez articulus penig kezdessék megtartatni 1575. esztendőtől fogva.

Az erdélyi nemes uraim' transmissiojok is, kiket az székekről táblára appellálnak, nem csak az nemesség octaváján, hanem minden gyülésekben is megláttassék, mint szinte az magyarországi nemes uraimé és szászságé.

Továbbá könyörgöttek azok az atyánkfiai, kik Dávid Ferencz' vallásán vagynak: hogy Dávid Ferencz superintendensek légyen, és ha ő meghal, vagy penig betegségek, vagy mi egyéb okból mutálni kel-

letnék, mutálhassák és mást substituálhassanak eadem authoritate; csak hogy az religio' dolgában semmit ne innováljon, hanem az miben találtatott, azon állapotban maradjon.

Végezetre, miért hogy az Bihar vármgyei executiók az töröknek félelme miatt nem olly bátorsággal peragáltathatnak, mint ennek elötte, az mint szokások volt; azért végeztetett: hogy mindenütt az vármegyében egy viceispány és egy szolgabiró az notariussal egyetemben szabadon exequálhasson; söt penig ha az hely olly félelmes, hogy oda az pogány miatt azok sem mehetnének: a'féle helyröl az biró harmad magával, esküttekkel, iktatás' dolgában penig több szomszéd paraszt népekkel is béhivattassék Váraddá az székes helyre, és ott lehessen mind statutio, mind pedig egyéb rendbeli executio azok elött, azok bizonyságára."

Nos itaque praemissa humili supplicatione dominorum et c. Datum in civitate Medgyes, 8 die mensis februarii. Anno domini 1576.

Stephanus Báthori
vajvoda transs.
m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

14.

Báthori Kristóf vajdának 1576-ban majus' 18-dikán Szék mezővárosban Nagy Mátéhoz, a' török Portánál lévő ügyvivőjéhez irt levele.

. . . . nobis sincere dilecte, salutem . . . . m.

. . . . szerelmes atyánkfiának, lengyel . . . . meglett koronázását . . . . el egyetembe ím megirtuk az hatalmas császárnak, és az basának; az dolgot megérted az levelek' másából, kit oda küldtünk neked, te is ez dolgot add úgy érteni az Portának; hiszszük penig, hogy lengyel király is (Báthori István) az oda való dolgokról informálja az Portát embere által, te is azért megértvén az dolgot, az mint az mi atyánkfia informálja, ahhoz képest formáljad beszédedet, csak hogy erre igen nagy gondviselésed legyen, hogy az Portának illy vélekedése mi felölünk ne légyen: hogy mi Lengyelországtól függenénk és szolgálnánk; melly dolog felöl ha emlékezet lenne, bátoron szólhatsz: hogy mi sohova nem hallgatunk, sohonnan egyebünnen nem függünk, hanem csak az hatalmas császártól.

Ha mi új dolgokat, híreket érthetsz, ez mostani levélvivő által is — Rácz Jován által minde-

nekről írj, és minket bizonyossá tégy. Nec secus feceris. Datum in oppido Szék. 18 maji, anno domini 1576.

Christophorus Báthori
de Somlyó m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

15.

1581-ben majus' 1-ső napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Christophorus Báthori de Somlyó, vajvoda Transsilvaniae, et siculorum comes. Memoriae commendamus et c. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum, et partium regni Hungariae, in comitiis eorum generalibus in civitate nostra kolosvariensi, anno domini 1581 ad 1-mam diem maji ex edicto nostro celebratis, editi:"

„„Megértettük Kegyelmes Urunk, te Nagyságodnak közinkbe való izenetit, és ő felségének is lengyel királynak fő uraink és atyánkfiai által való kegyelmes izenetit és intésit - szemek' eleibe vévén ő felsége te Nagyságoddal egyetemben hazánknak minden állapotját, azonképpen te Nagyságodat az minémü beteges állapottal az úr isten látogatta-: hogy ha az úr isten - kit távoztasson - Nagyságodat elölünk elvenné, köztünk való visszavonás, háboru ne lenne. Nem tagadjuk Kegyelmes Urunk, hogy mü magunkban is sokaknak közülünk gyakorlatossággal erről való emlékedési nem voltak volna; kiről látván ő felségének mind ennyi occupatioi között rólunk való kegyelmes szorgalmatos gondviselését: ő felségének minden háladatos hív szolgálatunkkal akarjuk megszolgálni; Nagyságodnak azonképpen, hogy ő felsége Nagyságoddal egyetemben jövendő megmaradásunkról is kegyelmes gondolkodását adatta elönkbe.

De miért hogy, Kegyelmes Urunk, mindeneknek előtte az kegyelmes úr istennek az ő tisztességét és igaz esméretit, mellyben magát velünk megesmértette, kitől mind hazánknak, magunknak csendes és békességes állapotját hiszszük és várjuk, kell követnünk és keresnünk, most is azon akarjuk fundálni dolgunkat.

Az religio' dolgáról így szóltunk: miért hogy ez mái napig ő Nagysága Monostorra és Kolozsvárra bészállította az római hütön való tanítókat az iffiuságnak tanításáért, és Fejérváratt is az klastromot azoknak szakasztotta - doctoribus scilicet collegii societatis Jesu, az ő Nagysága' lelki esmereti és confessioja szerént: ő Nagysága ez neveztett helyeken megelégedvén, újabb helyekre, vagy városra, vagy falukra akárhul ez országba e' féle tanítókat se erővel, se fenyítékkel ne szállítson, ne plántáljon, hanem minden helyeken és templomokban régi tanítók békességes állapotjokban maradjanak meg. De így hogy ha melly falu, vagy város találkoznék, kik ő Nagyságát az féle római réligiobeli tanítokért megtalálnák, ő Nagysága udvarából válaszsza fő emberét, és az mellett az vármegyék- vagy székekben, kiben az supplicánsok resideálnak, két fő-embert; azok ő Nagysága' levelével attestáltassanak, hányad része annak vagy városnak vagy falunak kivánja az római religio' doctorát; valamelly fél numero többnek találtatik, ő Nagysága ahhoz képest való tanítót adasson, tanácsit először reá gyüjtvén éppen, és eleibe adván; de tíz, húsz emberért, többért is, kik az derék társaságnál kevesebbek volnának, meg ne háborítsa ő Nagysága se várasokat se falukat.

Annakutána az úr istennek, Kegyelmes Urunk, hálákat adunk, hogy ő felsége ez időt és securitást adta érnünk, hogy hazánknak békességes állapotjá-

ban lengyel királynak és te Nagyságodnak kegyelmes urunknak éltében gondolhatunk és szólhatunk illyen dolgainkról, mellyek hazánkat, fejünket és posteritásunknak megmaradását illetik; elönkbe is veszszük, melly veszedelmes dolog az interregnum, és hogy olly dolog rajtunk ne essék, mellyeket ollyan állapotban hallottunk és láttunk: certis et solidis rationibus, liberoque suffragio ducti, ő felségének is kegyelmes izenetit elönkbe vévén és háladatossággal megbecsülvén, minthogy ennek elötte való idökben Nagyságodra és Nagyságod' nemzetségére néztünk, most is másová sem országunk kivül, sem köztünk nem néztünk, hanem látván Nagyságodnak egyetlen egy kis fiacskáját Báthori Zsigmond urunkat, kinek indolesiben, gyermeki ideje az mennyire szenvedi, nyilván tapasztaljuk futuram amicitiam et majorum virtutem; nec deest animus, veniat modo fortior aetas, quod faustum atque felix sit, istennek segítségéböl és kegyelmes áldásából választjuk három nemzetül magyarországbeli ide tartozó atyánkfiaival öszve Nagyságod' successorának, az hazánknak vajdájának, fejedelmének azon birodalommal és méltósággal az megmondott Báthori Zsigmond urunkat; úgy mondjuk: mikor az úr isten Nagyságodat közülünk kihívja — kinek életét hosszabbítsa ő sz. felsége sok esztendöig — így, hogy hazánknak régi sz. királyoktól adatott és vett szabadságok és igaz törvényeк megtartassanak minden rendeknek, kinek observálására, mikor isten annak az ideit elhozza, kivánjuk hogy minden fejedelmeknek szokások szerént magát megkötelezze, mellyet mikoron megmível, mü is minden hüségünket, engedelmességünket minden nemzetségek és statusok praestalni és declárálni igyekezünk isten' segítségével minden idökben; kérvén

az úr istent, hogy az mü votumunkat áldja meg ő felsége; tegye hasznos fejedelmévé istennek igéjének oltalmazására, hazánknak megmaradására; légyen irgalmasságnak edénye mint volt az gyermek Dávid király; tanítsa isten manus illius ad proelium, et digitos illius ad bellum, hogy minden ellenségi ellen ő segítségével münket megoltalmazhasson; det sapientiam, ut in judicio justitia et misericordia gubernet populum; sciat ingredi et egredi coram domino; adjon környüle ez után bonos, sapientes et cordatos viros, kik istennek tisztességére, és hazánknak jovára, jóra intsék, tanítsák és neveljék. Amen.

Továbbá Kegyelmes Urunk, szemünk eleibe vettük Nagyságodnak elönkbe adásából azt is, hogy az úr istennek segítsége után, minémü nagy gondviseléssel, nagy adományunkkal kell kedvét keresnünk és hozzánk engesztelnünk az Portának, kinek az igája alá az úr isten vetett, minden kedvét; mint ennek előtte meg nem fogyatkoztunk erre való segítségünkben te Nagyságodnak, most is azonképpen hazánknak közönséges jovára, az mennyire az úr isten szegény községünknek erőt adott, meg nem kiméljük őket; igérünk azért Nagyságodnak az Porta' adójára rovás szerént másfél forintot, kinek 99 pénzének bészolgáltatását ez jövendő sz. Vid' napjára.

Az székely atyánkfiai is egyenlő terhviselésre igérik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént.

Magyarországi uraink atyánkfiai is rovás szerént egy egy forintot igérnek.

Az 50 pénznek bészolgáltatását penig sz. Margit asszony' napjára.

Látjuk, hogy gyakorta esnek efféle dolgok is, hogy az melly jobbágyok urok' földéről elszöknek városokba vagy egyéb helyekre, hogy minél inkább megmaradhassanak földes urok ellen, magokat megnobilitáltatják urunkkal ő Nagyságával; végeztük azért: hogy a' féle elszökött jobbágyok meg ne nemesítessenek; sőt az kik megnemesíttettenek is az városokban, az régi articulus szerént, ha megkérettettek parancsolattal, és meg nem adták; hanem ő Nagysága' táblájára hívattattak, az processus szerént megláttassék, vagyon-e méltó helye, avvagy nincs. Azonképpen egyéb székes helyeken is az ispányok megitéljék, és appellatioba bocsássák ha az szükség kivánja. Magyarországban is azon mód observáltassék az megnobilitálásból; mindazáltal az elszökött jobbágyok felől az előbbi mód és szokás observáltassék minden helyeken, az előbbi articulus' tartása szerént.

Magyarországban is azonképpen a' féle jobbágyok minden helyekről megadassanak, Debreczen és Várad kivül; kikben, honnét az jobbágyok bémentenek, avvagy mennének, az rovást onnét tartozzanak megfizetni, úgy az mint helyben ez előtt fizetett mind az ki rováson volt, mind az ki segítette, az ő módjok és szokások szerént. Kiben ilylyen mód observáltassék, hogy az melly faluból az jobbágy Váraddá megyen, az ott való biró harmad magával menyjen az exactorhoz, az vármegye' vice spányi előtt hit szerént vallja meg, mit fizetett helyben, vagy rováson volt, vagy segítség volt, és úgy az exactor azon vegye meg azt az hol resideál az elbujdosott ember. Azon mód observáltassék, ha melly ember Váradról kijő.

Az melly harminczadzászló Gyerő Vásárhelytt erigáltatott mostansággal ennek előtte valo usus el-

len, letétessék; ki helyett maradjanak ennek előtte való helyekben rendeltetett harminczadzászlók meg, hogy az szegény község az sok különb különb czédulapénz adással ne terheltessék.

Miért hogy bizonyos okokból az sónak az birodalomból való kivitele megtiltatván vagyon, és az kik az tilalom ellen vakmerőségekből sót akartak kivinni, az ő Nagysága' kamaráján elvették és lerakták: ő Nagysága kegyelmesen adassa meg nekik, de úgy, hogy sem azokat, sem mást addig, míg ő Nagysága meg nem szabadítja, ki ne vigyék az birodalomból, hanem az ő magok szükségére és köztök való elköltésekre szabad légyen sót vinni mindennek. Az bán penig és egyéb tiszttartók reá vigyázzanak, hogy az kik még is vakmerőségekre kivinnék az birodalomból, elvegyék.

Panaszolkodtak az szász uraim, hogy az ő régi privilegiumok ellen ő közülök az kendert kereskedésre kihordják. Szabadságot adott azért ő Nagysága: hogy valakik ő közülök az kendert e' képpen kihordanák az ő privilegiumok ellen, elvétessék.

Az kik penig közöttök járnak, és szekér' adásra, vagy vendéglésre urunk' levele nélkül erőltetik, miképpen ennek előtte, mostan is azonképpen ő Nagysága szabadságot adott, hogy szolga rendet megfogják, és ő Nagyságának fogva hozzák, ő Nagysága penig megbüntesse annak módja szerént. De ők is szállást tartozzanak adni, és pénzért ételt, italt mindennek. Ha kedig nemes ember, vagy főember volna, azt meg ne fogják, hanem az director hívja udvarba, maradjon 200 forinton, melly extra omnes terminos láttassék meg; de ezt meglássák ők is, hogy oknélkül fogságot, vagy panaszt ne tegyenek, mert ők is talion convincáltatnak érette.

Tetszett ez is országul magyarországi atyánkfiai' kivánsága szerént, hogy melly nemes ember pénzen veszen földet, vagy ingyen magának: hogy a' féle nemes emberek az ő magok majorságokból dézmát ne adjanak, hanem csak az paraszt emberek, akár nemes' földibe, akár kiébe vessék.

Könyörgöttek azon is, hogy az melly nemes népek Debreczenből Váradra mennek törvényre, azokon az henczidai hídon vámot ne végyenek; sőt még azokon is kik majorságokat hozatják Váraddá. Ő Nagysága azért ezt is megengedte: hogy e' féle nemes embereken sem önnön magokon, sem szekereken vámot ezután ne vegyenek, de az rév felöl senki privilegiuma ellen ő Nagysága senkit nem szabadít.

Végeztük azt is — miért hogy az mives népek sokadalmas helyekre marhájoknak eladásáért kiviszik marhájokat, és az helytől két két pénzadásnál feljebb eröltetik; vargától egy szekernyét, és egyéb mives emberektől megint az ő mivszerszámokban vesznek —: hogy sohul az két két pénznél több ne vétessék; hanem az melly helyeknek privilegiumok vagyon róla, azt vigyék urunknak, meglátván ő Nagysága, senki' privilegiumának nem akar derogálni ő Nagysága, hanem oltalmazni akarja.""

Nos igitur praemissa humili supplicatione dominorum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra Kolosvár 10-a mensis maji, anno domini 1581.

Lecta m. p.

(P.H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

16.

Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augustus' 18-kán Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rácz Péternek.

Egregii, nobis sincere dilecti! Salutem et favorem.

Kegyelmeteket arról akarók jó idején megtaláltatni: tudja azt Kegyelmetek, itt Fejérváratt melly igen szük a' szállás; tudjuk kedig, hogy annak a' (török) követnek, a' ki a' zászlót (a' fejedelemségben megerősités' jelét) hozza, jó és főszállás kellene, mert a' melly házba annak elötte efféle követeket szállítottanak, abban most Geszti Ferencz vagyon; a' kivül pediglen kevés ház vagyon, kiben ollyan alkalmas szállása lehetne. De mivel hogy Geszti Ferenczet abból a' házból semmiképpen ki nem szállíthatjuk, azon volnánk, hogy a' követet másutt szállítanók. Erre kediglen rendeltünk két házat, hogy ezeknek valamellyikébe, ki inkább fogna tetszeni, szállítjuk. Egyik a' városon kivül vagyon, Nagy Máté' háza, ki elég nagy és bő ház; ebben minden alkalmatossága meg volna: kerte, udvara, kibe sátort is vonhatnának; házát is jó módon megcsináltattuk. Ekkivül mezőcskéje ám csak mellette, kin szolgáji mulatozhatnak. A' másik ház itt benn vagyon, ki annak elötte Andreás Deák' háza volt, most Gergely Deáké: az is alkalmas öreg ház; udvara is elég bő. Azért Kegyelmetek cselekedjék úgy benne: az követet találjátok meg és azon legyetek, hogy küldje egy szolgáját elől ide, és azon

is mesterkedjetek Kegyelmetek, hogy minden úton Rácz Péter is eljöjön vele; ezt pediglen ugyan megmondhatja Kegyelmetek, hogy azért kévánjuk, hogy ide bocsássa elől emberét, hogy azt akarjuk, hogy mind szállásból 's mind egyébből tisztességgel és kedve szerént fogadhassuk. De miért hogy itt a' szállás szűk, holott a' melly házba az előtt afféle követeket szállítottunk, az most igen megromladozott az tavalyi por miatt, kit csak közel ahhoz a' házhoz a' menny megütött volt. Kiért kényszeríttetünk más épes házat neki intézni, és kévánjuk ugyan az ő maga embere meglássa, hogy a' mikorra ide érkezik, ebből is semmi fogyatkozása ne legyen. Ha ez az ember Rácz Péterrel együtt eljő, akkor oztán azon leszünk, hogy valamellyikbe ez két ház közül szállítsuk. Ezt pedig azért akarjuk idején elvégezni, hogy nem akarnánk úgy járni mint eddiglen járánk, hogy Amhal csauz és Dervis aga ide jöttek vala, ne lenne akkor oztán e' végett valami veszekedésünk vele. Datum Albae Juliae, die 18. augusti, anno domini 1581.

Sigismundus Báthori
de Somlyó m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

17.

Báthori István, Lengyelország' királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben sept. 30-ról Grodnovárából Kendi Sándor, Kovácsóczi Farkas és Zsombori Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez.

Stephanus, dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae Livoniaeque et c. Princeps Transsilvaniae.

Magnifici, fideles, nobis sincere dilecti! Salutem et gratiam nostram regiam. Mivelhogy az mi atyánkfia' Csáki Diénes' halála után Keresztszegnek olly gondviseletje nincsen, ki annak az helynek véghelyen léte miatt az mint szükség kivánja vigyázással és szorgalmatossággal azt megoltalmazhatná, kiváltképpen hogy ez Csáki Gergely is, ki több atyjafiaival abban részes, annyira megfogyatkozott - - - - - goknak ollyan véghelyen lévén való pusztulások miatt, hogy - - - - - - - az háznak oltalmára teljességgel elégtelenek legyenek; azért hogy efféle szolgáló népnek fogyatkozása miatt valami veszedelem ott az földön ne történnének, rendeltünk az - - - - - mondott Csáki Gergely' és atyjafiai' részire oda az helybe tizenhat lóra, és tíz darabontra való fizetést. Azért azt ő néki ti Kegyelmetek adja meg. Továbbá mondja azt is, hogy az mult tavaszkor jószágát annak pusztaságához képest felette súlyoson rótták volna meg; de mivelhogy az az dolog az ország' dolga, Kegyelmetekre ha-

lasztottuk; lássa Kegyelmetek micsoda könnyebbséget tehet abból véllc. Tartsa meg isten Kegyelmeteket. Datum in arce nostra regia grodnensi, ultima die mensis septembris. Anno domini 1584, regni vero nostri 9-o.

Stephanus rex
m. p.

Eredeti levélből.

18.

Gálfi János' 1593-beli könyörgő levele huszti rabságából Báthori Zsigmond fejdelemhez.

Kegyelmes Uram, természet szerént való Kegyelmes Fejedelmem! Az mindenható istennek az Nagyságod' életéért, boldogságos birodalmáért, és jó hirének, nevének, birodalmának terjedéséért buzgóságoson könyörgök.

Kegyelmes Uram, természet szerént való Fejedelmem! Én megnyomorodott keserves rabszolga, arczul az földre borulván szomoru és alázatos ábrázattal sirván könyörgök Nagyságodnak, mint természet szerént való kegyelmes uramnak, fejedelmemnek: emlékezzék kicsinségétől fogván való szolgálatomról, és boldog emlékezetü kegyelmes uramnak, szerelmes atyjának való szolgálatomról, és mindeneknek felette az istennek igazságáról, ki Nagyságodot vitte és rendelte fejedelmi méltóságának székibe; szánjon meg Nagyságod és könyörüljön nyomoru vénségemen, ne legyen az én véremnek kiontása Nagyságod' hatalma alól. Tám Kegyelmes Uram igaz eléggé az földig letapodtattam, rontattam; ne kiáltson az én vérem Méltóságodnak tekéntetére, se ne hervadjon véremmel fejedelmi méltóságának ékessége, kegyes volta. Világosodjék inkább és terjedjen mindenütt az Nagyságod' irgalmasságos cselekedeti és magasztaltassék az miseri-

cordiában. Kiért az úr istennek dicsöséges áldása boldogítsa Nagyságodot minden dolgaiban; én is mindenütt áldhassam, magasztalhassam fejedelmi méltóságát, kegyelmességét.

Keserves rabszolgája

Gálfi János m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

IV. RÉSZ.

CSÍK SZENT KIRÁLYI BORS JÁNOS' KRONIKÁJA.

1595—1619.

Historiai bévezetés.

Báthori Boldizsár a' Gyulai Pál' és Gálfi János' iszonyitó vesztén nem sokáig örülhetett; mert Zsigmond a' fényes Portától, mellynek felsősége alatt eddig uralkodott, elakart szakadni, 's II-dik Rudolffal, ki atyjának Maximiliannak helyébe 1576-ban következett volt, kivánt szövetségbe lépni, 's mivel ezt az ország'rendei — török hatalomtól féltökben — ellenzették, közülök Kendi Sándort, Kendi Ferenczet, Ifiu Jánost és cancellarius Kovácsóczi Farkast, kik mind a' négyen ország' tanácsosai valának; továbh Kendi Gábort, Forró 's Bornemisza Jánost és Literati Györgyöt, a' közügyek' igazgatóját, mint a' Portától elszakadás' főbb ellenzőjit 1594-ben önkényüleg megölette, 's meg magát Báthori Boldizsárt is. Ez a' zsarnoki öldököltetés aztán szabad mezőt nyitott változékony akaratjának. 1595-ben tehát nőül vette Mária Krisztinát, styriai Károly herczegnek, a' Rudolf' atyja' testvérének leányát *). Szabadságot igért 's adott a' II. János alatt jobbá-

*) Méltónak találtuk itt közölni ladmoczi Horvát Jánosnak ruszkai Kornis Gáspárhoz, Báthori Zsigmond fejdelem' tanácsosához, váradi és huszti főkapitányhoz, Bihar és Máramaros vármegyék' föispányához 's a' t. 1595-ben aprilis' 29-ik napján Somlyón irt következő levelét:

Generose ac Magnifice Domine, mihi semper Observandissime! Post perpetuam servitiorum meorum paratam commendationem.

gyokká tétetett székelyeknek, 's azokkal nagyon megszaporítván hadát, Oláhországba vagy Havasalföldébe nyomult, 's az odavaló Mihály, és moldvai István vajdákkal egyesülve, a' törököket Szinan nagy vezérök alatt túl üzte a' Dunán. E' szép diadalom után 1597-ben Erdélyt Rudolffal elcserélte ezen főbb feltétel alatt: hogy kapja cserébe Sziléziában Opolia és Ratibor herczegségeket 50,000 arany évi fizetéssel. A' csere' következésében 1598-ban el

---

Az úr isten Nagyságodat éltesse sok esztendeig jó egésségben, és adjon Nagyságodnak minden kévánsága szerént való jókat. Továbbá az Nagyságod' levelét énnekem megadák, mellyben Nagyságod irja, hogy az asszonyunk (Mária Krisztina, Báthori Zsigmondné) ő felsége' jövetele nem messze volna, azért arra úgy készüljek, hogy fogyatkozás ne esnék, mert egy néhány ezer ember lenne itt; és az mi felől gondolván, hogy fogyatkozás lenne, hát Nagyságodnak és urunknak ő felségének értésére adnám. Nagyságodnak az én készületemet ím megírom; mert leszen: vágni való tehén 25; borju leszen 24; bárány leszen 81; tyúk 653; kappan leszen 167; malacz leszen 122; tyúkmony leszen 5200; vaj pint 25. Iczei méz' dolgából esmerem hogy fogyatkozásom leszen, mert sohult nem találok; ha volna urunknak ő felségének valamellyik várában, Nagyságod szólna ő felségének, hogy adatna bár csak 4 veder mézet, mert én kezembe többet nem adtak más fél pint méznél. Eczetem is itt nincsen, de nám Nagyságod igére Váradról; mikor az borokat oda küldöm, azt elhozatom. Kövér ártányom is leszen 5. Lisztem több leszen ittvaló 300 köbölnél; füszerszámot többet hozattam más fél száz forintnál. Jól tudja Nagyságod azt is, hogy szénánk nincsen, pénzen sem találunk, maga mind felkerestettem; hanem Horvátban Peres Gergelynétől vétettem 6 ölet, igaz elég drágán, kit még haza nem hozattam, hanem csak arra tartok: abból fogyatkozásunk leszen. Ismét zabom is nincsen, mert én kezembe 579 kalongya zabnál többet nem adtak; annak az szeméhen többet vettettem el 200 köbölnél, az többit pedig az

is ment Sziléziába, nejét Erdélyben hagyván. Az erdélyiek hüséget esküttek Rudolfnak 's biztosok által kezdettek igazgattatni; de ez igazgatással elégületlenek lévén, Zsigmond azt meghallotta 's Erdélybe vissza szökött, és itt Mária Krisztinával megbékélvén, ujra fejedelemnek fogadtatott. 1599. ismét lemondott a' fejedelemségről 's maga helyébe Báthori Andrást, a' megöletett Boldizsár' testvérét, Lengyelországban ermelandi püspököt és kárdinált

mig az asszony — Báthori Istvánné — itt vala, minden nap több lova ette 16 lovánál az abrakot, nem úgy hogy azzal megértem volna, de pénzen is kénszeríttettem venni. Azért én nekem fogyatkozásomat ismerem lenni: méz' dolgából, eczetből, szénából, zabból; az többire ismerem magamat, hogy isten velem lévén, gondot viselek, csak hogy teljes életemben megszolgálom Nagyságodnak: az zab' dolgából szólna ő felségének, hogy ő felsége adatna; lám Kővárban igaz elég zab . . . . . . adatnának onnét bár csak 600 vékát, talám azzal meg . . . . Jól tudom méz is elég vagyon ott, azt is eleget . . . . azt is megszolgálom Nagyságodnak, Nagyságod irná meg, micsoda fejérnépek lennének asszonyommal ő felségével; miképpen tudnék reá gondolni . . . . kell - e szállásokon konyhát csináltatni, és szállásokra borokat . . . . mint kell abhoz készülnünk. Oztán uram az melly had vele . . . . bénem fér, hanem Perecsen jó öreg falu; Varsólcz azonképpen jó öreg falu, mindenik utjában vagyon; ha Perecsenben az dobot megütik . . . . mind Varsólzcra, mind Veczében, és mindenekről, csak Nagyságod adjon informatiót.

Nagyságodnak teljes életemben megszolgálom, hogy Nagyságodnak gondja volt az én kis dézmácskámra; nem hogy én azt meg nem érdemleném, de ha ő felsége' kegyelmességéből valami jószágot szakásztana is, talám én is megérdemleném. Azért könyörgök Nagyságodnak: Nagyságod én mellettem is törekedjék ő felségénél, szerezzen Nagyságod valami kevés jószágot; én nem kérnék ő felségétől sokat, mert tudom hogy nem

fejedelemnek választatván, maga Lengyelországba vonult, az ottani cancellarius Zamoisky sógora lévén.

Itthonn András csak néhány hónapig uralkodott; mert Mihály havasalföldi vajda ellenségképpen Erdélybe jött, és szabadság' igéretével magához kapcsolván sok székelyeket is, (kik miután Zsigmonddal Havasalföldéből győzedelmesen hazatértek vala, ismét jobbágyokká tétettek) András' hadával Szeben és Schellenberg között octoberben megütközött 's András meggyőzetvén, midőn Moldva felé szaladna, Csíkban 33 évü korában megöletett, és később Fejérváratt eltemettetett.

Mihály vajda foglalá el most Erdélyt, színből Rudolf császár' számára ugyan, de valósággal a' magáéra. Kormányzása vagy zsarnokoskodása szen-

---

is adhat nekem; hanem hazámhoz nem messze volna két oláh faluban, Tasnádhoz tartozó Csánban és Úztatóban egy kevés portiók, mindenestől fogván is 22 ház jobbágyot teszen; azért könyörgök Nagyságodnak, legyen jó törekedő mellettem, mert isten után én csak Nagyságodat fogtam minden segitségemnek; ha az, Uram, nem lenne is, még is másutt is szerezhet Nagyságod; bizony teljes életemben megszolgálom Nagyságodnak.

Nagyságodnak itt létében is emlékeztem vala, minémü nagy hatalmaskodást cselekedett rajtam Keresztúri Kristóf uram: hogy falumra küldött darabontokat, jobbágyomat erősen megverettette, és fogva felvitette, ki még ez ideig mind oda vagyon fogva; olly nagy fogságban tartatta ez ideig, hogy immár szegénynek az szeme is ki akar veszni; azért könyögök az élő istenért is: Nagyságod ne hagyjon, hanem Nagyságod törekedjék urunk ő felsége előtt, hogy ő felsége parancsoljon az kővári tiszttartónak, hogy bocsássák el az én szegény jobbágyomot; ha kinek mit vétett, elég törvényt teszek felőle. Én magam is bémentem volna, de hogy az gazdálkodásra kell gondot viselnem, istenért, könyörgök Nagyságodnak, Nagyságod fogjon

vedhetetlen volt. Ezért az erdélyiek Csáki István' vezérlése alatt felkőltek ellene 's őtet (noha székelyek is harczolának mellette, minthogy szabadságaikat megadta vala nékik) Rudolf' generálja, gróf Básta György' segítségével Miriszlónál — Enyed' közelében — megverték 's az országból kiüzték.

Ezen néhány évi zavaros időszakról irta Bors János rövid kronikáját, mellyet olvasóink a' IV. részben vesznek tőlünk. Zsigmond fejedelmet ő királynak nevezgeti; talán azért, mert midőn látta azt,

---

oltalma alá, mert engemet Kővárból elrontanak. ha Nagyságod oltalmom nem leszen; vajha uram Nagyságod ez dologban törvényt nyerhetne; teljes életemig úgy tartanám magamat, mint Nagyságodnak egy köteles szolgája. Nagyságodtól választ várok. Isten éltesse Nagyságodat sok esztendeig jó egésségben, és látogassa meg Nagyságodat minden jovával. Datum ex Somlyó 29. die april. Anno 1595.

P. S. Nagyságod irja azt is, hogy az marhákat ne hagyatnám; imé az ki megmaradott benne, isten látja, az előtt is én akaratommal csak egy is meg nem holt volna benne, de az jó isten' akaratja ellen nem állhattam. Ide mi felénk minden felé marha meg . . . . vala; ez is az métely nyár . . . . miatt.

Nagyságod' szegény szolgája
Ladmoczi Horvát János.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

hogy Zsigmond Rudolf által 1595-ben nagyságos czimzet helyett „felséges“ (serenissimus) czimzettel ajándékoztatott meg és diszesítetett fel, úgyvélekedett: a' „felséges“ czimzetüek, egyszersmind királyi méltóságuak is.

Mi magát Bors Jánost illeti, róla csak annyit említhetünk, hogy csík széki szent királyi volt, 's a' megirt történetekkel egy időben élt. Kronikáját az erdélyi magyar nyelvmivelő próbatársaság' levélgyüjteményéből, melly most a' kolozsvári lyceum' könyvtárában találtatik, adjuk.

Bors János' kronikája.

1595-ben szent kereszt' napján adá meg a' király Báthori Zsigmond a' székely nemzetnek (II. János alatt 1562-ben elvesztett) régi szabadságát, és csak karácsonig tarta; mert felfuvalkodván, nem viselék magokat jámborul 1).

Azon szabadságot pedig adá a' Feketehalom mellett a' táborban, a' Barczaság' mezejin, a' honnan indulván, méne a' király Havasalföldére Szinan basa ellen, holott jó szerencsés lön mind a' Dunáig.

Ugyan ezen esztendőben (mig István moldvai vajda Zsigmond mellett Szinan ellen táborozék) béhozák a' lengyelek Molduvába Jeremia vajdát szintén Kisaszony' napján. A' mi királyunk kijővén Havaselföldéből szent Márton nap előtt való szeredán és béküldé a' király Molduvába István vajdát egy rész hadjával, és véle együtt Imecs Mátyást háromszékit, Sándor Istvánt és Czegő Bálintot csíkiakat, és Szucsávánál megütközvén István vajda az ellenséggel, igen megverék őköt (az István' részén levőket) és futva a' ki eljöhetett, kijött Molduvából. A' harcz volt szent Lukács nap előtt való kedden, az az: karácson havának 12-dik napján.

1596-ban szent Mihály nap után való vasárnap a' török császár (III. Mohammed) megvevé Egervárát és a' benne valókat levágatá. Ugyan akkor az erdélyi király megegyezett Magyarországgal és a' németekkel 2); azután csak hamar szembe vivé a'

12*

török császárral a' keresztényeket (Magyarországon Keresztes' mezején), a' honnan futva szaladának a' keresztények a' kik eljöhettek. A' vérontás és szaladás szent Demeter' napján volt.

1597. Ama' nagy emlékezetü, királyát és hazáját szerető gyergyai Lázár András a' hadban elesett és meghólt szent Gergely pápa nap után való pénteken.

1598. Zsigmond király kiment az országból szent György havának 15-ik napján, és münköt fejenként (II.) Rudolf császár' hüségére esketének 3). Várhegy alatt szent György nap előtt való vasárnap, Sennyei Pongrácz úr' kapitányságában, kivel a' német előbbször jöve Erdélybe.

1599. A' felséges fejedelem Mihály vajda Havasalföldéből kijöve és nagy hadat hoza magával, és szent Lukács' napján megszállá a' Brassón feljül való tartományt; elégeté előbbször is a' vitézkedő úzoni Béldi János' kastélyát; maga mellé hódítá a' községet, kik iszonyu öldökléseket tőnek Erdélynek főbb főbb és jelesebb népein. Házokat égeték; önnön magokat kergeték; sokakat közülök iszonyuképpen kardra hányának; sok szép jeles és híres nemes asszonyok és leányok a' nagy rettegés miatt halál' árnyékára jutának.

Másoknak szigorubb lévén állapotjok, szokatlan bújdosással változának.

Ugyan ezen esztendőben az erdélyi fejedelem (Mihály vajda) ellene álla és támada András kárdinálnak 4); kit Fejérvárhoz tartozó alvinczi kastélyban megakara öletni; a' kárdinál észre vévén a' fejedelem' ügyekezetit, szembe szálla a' fejedelemmel szent Simon' napján (Szeben és Schellenberg között), a' hol Mihály vajda a' hadját ellene támasztván, a' kárdinállal való népet levágatá.

Maga a' kárdinál Csíkba szalada hogy életét megtarthassa; de oh fájdalom! a' szent életü kárdinált Csíkban Szent Damokoson Pásztor' bükke nevezetü havason csúfoson a' szent damokosiak megölék; mellyet megtudván a' római szentséges pápa, szent Damokost kiátkozta, és az egész Csíkban pénteket és szombatot a' vajas ételtől is megböjtölni parancsolá.

Ölék meg András kárdinált szent Simon nap után való második vasárnapon; melly vasárnapon Háromszéken Torján a' nemesek' házait égeték és kis Apor Istvánt levágák.

1600. Pünköst nap előtt való csötörtökön elfoglalák a' két Torját a' kénköves bányával együtt Sennyei Pongrácz urnak; Mikes Benedek, Kálnoki Bálint és Imecs Mátyás voltak a' foglalók.

A' károsok voltak: Mihálcz István de Gelencze, Mihálcz Ferencz, Mihálcz Miklós, Mihálcz János, István, László, Basa Péterné Ilona, Apor Ferenczné Basa Fruzina, Apor István, Tamás, János és Lőrincz.

Az erdélyi magyar urak a' szászsággal ellene támadának Mihály vajdának 5. 6. 7), kiket a' fejedelemnek (Mihálynak) istentelensége és törvénytelensége indíta fel. Jóllehet Mihály vajda mellett állott a' székely község, de még is szörnyüképpen megverettetének (az övéi) és fegyverrel felkonczoltatának Miriszló és Décse között szent Mihály' havának 15-dik napján 8); a' vajda futva szalada; a' hadját vágták és megszalasztván Csíkszékbe mentek, de a' nemesek és szászok nyomban követték őköt; Csíkszék is a' fejedelem mellé állván, Csíkszékben is sok károk lévén, mert a' föld'népe levágattaték, égetteték és felprédáltaték.

Igy fizet az isten a' fejedelemnek istentelenségéért, és a' köz népnek feltámadásáért.

1619. Szent Bartalis nap után való vasárnapon, az az: 24-dik augusti generaliter hadba indultunk Kolozsvárhoz, és legelőbb akkor hallatott közöttünk a' tábori sátornak híre, mivel megparancsoltaték, hogy minden 10 ember egy sátort állítson. Azon hadi alkalmatossággal nyeré meg magának a' magyar királyságot Bethlen Gábor, nagy győzedelemmel felmenve szintén Bécs alá.

Ezeket jegyzettem szent királyi nagyobb Bors János.

1.

1595-ben december' 13-dik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Transalpinae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae, in generalibus eorum comitiis ad diem festum beatae Luciae, hoc est 13. mensis decembris, anno domini 1595 Albae Juliae celebratis conclusi:“

„„Kegyelmes Urunk, az Felséged' közinkbe küldött propositioit alázatosan vévén, megértettük; mellyekben emlékeztet Felséged arra bennünket, miképpen az elmult gyüléskor bövségesen elönkbe adta volna Felséged okait az pogánynyal való szövetségünknek rescindálásának, és az kereszténységgel való unionak, confoederationak követésének, és ahhoz képest minémü gondviselést és terhviselést kivánjon az dolognak continuálása mind Felségedtől, mind mü tőlünk; attól fogva penig mint áldotta légyen meg az isten az Felséged' igyekezetit és dolgait, és minémü jó successussal látogatott meg ő szent felsége, számlálja elönkbe Felséged, intvén arra bennünket: hogy meggondolván ebből való jó hírünket, nevünket, és az kereszténységnek felölünk

concipiált jó reménységit, az ellenségnek hatalmas voltát, és ez időben az Felséged' birodalma és keze alá jutott végházaknak és provinciáknak állapotját, olly gondot viselnénk mind ezekre, hogy az istentől mutatott jó szerencsét hazánknak romlására nem hagynók, hanem ö szent felségének tisztességére és az keresztyénységnek javára dicséretesen continuálhassuk.

Nagy hálaadással tartozunk azért az istennek hogy ö szent felsége nekünk olly kegyelmes fejedelmet adott, ki mindenkor az mü szegény hazánknak javát és maradását szem előtt viselvén, azon igyekezett, hogy semmi jó és hasznos occasiót ne praetermittáljon, valamit az közönséges megmaradásra illendőnek lénni itél, hanem mindegyképpen mind más képpen reánk gondot viselhessen; és azt is hálaadással kell ő sz. felségétől vennünk, hogy ő sz. felsége illyen bölcs és hasznos gondviselésre indította volt felölünk Felségedet, hogy hazánknak az török' állhatatlan barátsága miatt való félelmes és káros állapotját megesmérvén és tapasztalván, annak kemény igájától minket megmentett; melly dolgokból csak eddig is minémü sok jó redundált reánk és az mü szegény hazánkra, senki nincs közülünk, ki nem látja és érti, Felségedet nem áldja és nem magasztalja érette, holott attól fogva Felséged nem csak házakkal, örökségekkel, tartományokkal augeálta hazánknak határait, de, quod majus est: perpetua et immortalis gloriát és hirt, nevet szerzett Felséged mind magának, mind nekünk.

Könyörgünk azért az úr istennek: hogy Felségedet előttünk éltesse és sokáig megtartsa, és ennek utána is Felséged' eszét, elméjét minden dolgokban úgy igazgassa, ki lehessen ő sz. felségének nevének dicséretére, Felségednek velünk egyetemben jó

hirének, nevének, birodalmának öregbülésére; hazánknak megmaradására és az egész keresztyénségnek javára.

Nyilván vagyon Kegyelmes Urunk, az Felséged' mostani expeditiojába való gondviselésre nagy munkája, és érettünk való fáradtsága nálunk, kit szemünkkel látunk, velünk egyetemben mindenütt lévén az hadban, minden sanyaruságot és szerencséket in omnem eventum akart sustineálni Felséged; kiért istennek ő sz. felségének hálákat adunk és Felségedtől is mint illyen kegyelmes urunktól, fejedelmünktől, ki münket ollyan nagy beneficiumával afficiált, hálaadással veszszük, és Felségednek teljes életünkben való hívségünkkel megigyekezzük szolgálni.

Az mi nézi Felséged' kegyelmes intését, hogy úgy gondolkodnánk és olly gondot viselnénk az előttünk való dolgokra, hogy az elkezdett jó szerencséjét és győzedelmét continuálhatná Felséged velünk egyetemben; azért meglátjuk Kegyelmes Urunk rajtunk való időnek szükséges voltát és sulyosságát, az szegénységnek is különb különb nagy szükségét és fogyatkozásit; mindazáltal valamire isten elégségessé tészen, és az rajtunk és községünken való nagy szükséghez képest is Felségednek, és magunknak nem akarunk megfogyatkozni, és az mit cselekedhetünk, mindent jó szívvel akarunk praestálni.

Igérünk azért Felségednek udvara' népe' tartására kapuszám szerént 99 pénzt ez jövendő sz. Gergely pápa' napjára, és ismét 75 pénzt ez jövendő vagy következendő Virágvasárnapra administrálni; melly terhviselésre az székely uraink atyánkfiai is azonképpen igérik magokat; az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is azon képpen igérik magokat az feljül megirt napokra azokat fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

Az mi penig nézi Kegyelmes Urunk az praesidium' tartásra való subsidiumot: fél esztendőre rendeltünk azon kapuszám szerént egy egy forintot és 25 pénzt ad festum conversionis s. Pauli apostoli az fizető mester' vagy emberének kezébe Kolozsvárra bészolgáltatni. Melly praesidium' subsidiumához az szabad városok és faluk, mellyek Nagyságod' birodalmában vagynak, és az elmult rováskor rovatlan maradtak, az előbbi mód szerént megrótassanak.

Tetszett ez is országul: hogy az melly rovatlan városok és faluk vagynak az ő Felsége' birodalmában mellyeket az elmult gyüléskor Fejérváratt ad 16. aprilis anni praeteriti megspecificáltunk, azon mód és rendtartás szerént fizessenek az praesidium' tartásra; ezekhez annectáljuk ezeket is: Maramarosban Bocskovidéke 11 falu, kiket Prepostvári Bálint és Károlyi Lászlóné birnak, adjon 100 forintot.

Magyarországban az alá megirt falukban, kik noha rováson vagynak, de semmit nem akarnak fizetni, végeztük: hogy ezeken is megvegyék; úgy mint Debreczen az rovás szerént, Kővár' vidéke, Somlyó' vidéke, Zilah, Thasnád tartományostól, Bécsi György' jószága, Közép Szólnok vármegye, Nagy Léta, Bihar vármegye; itt Erdélyben Gyógy' vidéke az ő Felsége' jószága; könyörgünk Nagyságodnak alázatosan, hogy ezeknek is parancsolja meg Felséged, hogy szolgáltassák bé az tiszttartóknak, mert panaszolkodnak az perceptorok és ispányok, hogy meg nem hagyják senkinek venni

Az mi illeti az hadakozásban való készületünket, kire Felséged kegyelmesen int bennünket; az mint ennek előtte is, most is az elébbi articulus' tartása szerént igérjük magunkat hívséges szolgálattal; az három hóra való pénzt is kapu számra való zsoldosinkkal, élésével és húszadinkkal készen tartjuk.

Az mi az szászság' élés' hordoztatása' dolgát nézi; tetszett ez is: hogy az elébbi articulushoz tartsák magokat.

Az mi nézi Kegyelmes Urunk az székely urainak' atyánkfiainak dolgát: az Felséged' parancsolatja szerént jószágoknak, és alattvaló községeknek ötödét mindenkor készen tartsák.

Miért hogy látjuk Kegyelmes Urunk, hogy az Felséged' birodalmában az posztó is igen megdrágodott; könyörgünk Felségednek, hogy Felséged azt is adatná azon az mi az ára: karasiának singét 60 pénzen; az brassainak singét 50 pénzért; az fodor iglérnek 40 pénzen; az köziglérnek singét 33 pénzen; az brazlainak singét 25 pénzen. Könyörgünk Felségednek, hogy ezeket is büntetés alatt observáltassa Felséged.

Tetszett ez is országul; hogy az miképpen ennek előtte való időkben az arany forintot 160 pénzért költöttük és váltottuk, és az tallért egy forintért: most is Felséged observáltassa birodalmában, hogy mind az arany, mind az tallér azon járjon és keljen.

Felségednek könyörgünk mint kegyelmes urunknak, hogy ennek előtte való articulusokban az mint Felséged országával egyetemben deliberált az mives embereknek az ő mivek és mesterségek felől: azon limitatiot Felséged tartassa meg minden helyeken birodalmában, és parancsolja meg Felsé-

ged, hogy az mostani esztendőben ad 16. diem aprilis itt Fejérvártt celebráltatott büntetés alatt mindenütt tartsák meg azt az limitatiót.

Könyörgünk azon Felségednek, hogy az előtt végezett articulus' tartása szerént parancsoljon Felséged az kamaraispányoknak: házunknak elegendő sót adjanak; azonképpen az székely uraimnak is.

Végeztük azt is: hogy az új hatalmak az elébbi articulus és brevis szerént itéltessenek.

Az mi nézi Kegyelmes Urunk az székely község' dolgát, kiről országul Felségedet megtaláltuk vala könyörgésünkkel az köztök való nemes uraink' és donatariusok' panaszolkodásából; azonképpen az székely község is az főnépek és donatariusok ellen explicálták volt Felségednek; mellyeket Felséged kegyelmesen szeme' eleibe bévévén, rejiciálta volt mind a' két félt az országnak törvény szerént való meg látására, és az ország az Felséged' parancsolatjára erre fő törvényt tudó embereket rendelvén és választván, azok együtt lévén, mind az két félnek dolgait assumálták, megértették és törvény szerént meglátták és ruminálták; tetszett: hogy az minémű ratiókat az székely nemes uraink az ő irásokban exhibeálták az székely község ellen, azok mindenképpen erősek és törvény szerént valók; az székely község' irásokból penig contra semmi törvény szerént való ratio nem találtathatik, ez okon, mert az székely nemes uraink az ő jószágokat az boldog emlékezetű régi fejedelmektől és Felségedtől adatott törvény szerént való donatioban birták pacifice, és semmit nem láttunk, hogy delinquáltak volna, kiért amittálhatták volna jószágokat; hanem híven és jámboron szok-

gáltak az szükségnek idején, az mint az Felséged' propositiojából is constál, hogy non solum interfuerunt, sed etiam profuerunt; melly donatiók elsöbbek az székelyeknek mostan költ donatiojoknál, per hoc az elsöknek kell megállaniok az utolsók ellen; nam qui prior est tempore, potior est jure.

Második ratiojok ez, hogy az minémü donatiót Felséged nékik adott, conditionalis volt; mellyeknek megtartására sub amissione libertatis datae, kötelesek is voltak; de ex relatione fidedignorum hominum manifeste constál, hogy azokat az conditiokat sok képpen violálták, holott az köztök való nemességnek házokra menvén, kerteket, malmokat elvágták és elfoglalták, tavokat elvágták és meghalászták; szántóföldeket, széna- réteket occupálták, tilalmas erdöket levágták, szölöjeket azonképpen elfoglalták, magok számára megszedték és egyébféle violentiákat sokat cselekedtek, mellyeket ö nékik az ö levelek' tartása szerént patrálni igen cautum volt, et per hoc violatis conditionibus, violantur et pacta; mind ezekböl az törvény szerént való ratiokból az ö mostan nyert donatiojok penitus corruál, et ipsi in pristinum rusticitatis statum rediguntur, dominisque suis terrestribus restituuntur és az nemességnek donatiojok in vigore megmaradnak és stálnak. Quod autem ad illationem damnornm medio tempore, per eosdem illatorum attinet; tetszett nékünk törvény szerént: hogy ö Felsége bizonyos commissariusokkal megláttassa, és azok törvény szerént eligazítsák et spoliatos restituant in integrum. Executiojára elegendö executorokat adván ö Felsége.""

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra Alba Julia, 22. mensis decembris, anno domini 1595.

Lecta m p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

2.

1596-ban aprilis' 21-ik napján Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et siculorum comes. Memoriae commendamus et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam proximam post festum paschae, hoc est 21. diem mensis praesentis aprilis anno domini 1596 in civitate nostra Kolosvár celebratis conclusi:"

„„Értjük Kegyelmes Urunk az Felséged' közinkbe küldött propositiojából, hogy az miképpen ennekelőtte minden időben Felséged szegény hazánknak javát, megmaradását szeme előtt viselvén, azon igyekezett, miképpen minden szükségünknek minél hamarább succurrálhasson, azonképpen az jelen való háboru időnek állapotját és ahhoz képest az előttünk való dolgoknak szükséges voltát látván nem egyébért, hanem az végre kényszeritetett volt Felséged illyen hosszu és félelmes útat is felvenni.

Az mit azért az Felséged' elmenetelétől fogva az kegyelmes istentől szüntelen való könyörgésünkben kivántunk Felséges Urunk, hogy Felségednek

ez mostani utját kivánatos boldog successussal meg áldja, szerencséssé tégye; Felségedet ismét békével mü közinkbe meghozza, egésségben adja meglátnunk: azt ő szent felsége mostan nekünk megengedte; kiért nagy hálákat adunk ő szent felsége' nagy irgalmasságának, hogy ebben is kegyelmességét hozzánk megmutatta, és illyen kegyelmes urunkat, fejedelmünket ennyi utnak difficultásában kegyelmesen vezérlette, és néktünk békével egésségben restituálta; könyörögvén ő szent felségének: hogy ennek utána is Felségedet azon jó egésségben sok esztendőkig boldogul megtartsa, és az elkezdett jó és hasznos reánk való gondviselésében naponként dirigálja és promoveálja úgy Felségedet, ki lehessen az ő szent felségének javára, Felségednek, és az Felséged' birodalmának öregbülésére, megmaradására. Te Felségedtől is mint kegyelmes urunktól, fejedelmünktől hálaadással veszszük az Felséged' reánk való szorgalmatos és fáradhatatlan gondviselését, hogy Felséged az mü jónkért, megmaradásunkért semmi gonosz időnek injuriájával nem gondolván, semmi útat nehéznek, és semmi munkát súlyosnak nem tart; ha valamiben hazánknak előmentit esméri, mindeneket mature és indesinenter prospiciál, miképpen mostan is Kegyelmes Urunk, Felséged nem elégedvén meg azzal, hogy az elmult nyártól fogva az hadnak minden sanyaruságát velünk együtt sustineálá, török császárnak, ollyan hatalmas fejedelemnek hadát nagy fáradtsággal, munkával, vigyázással és szorgalmatos gondviseléssel istennek gondviseléséből Felséged profligálá, és onnét victoriát reportála, mellyel nem kevés securitást és minden jövendő dolgokra való jó reménységet szerze, hanem Felséged ismét jó szerivel meg sem nyugodván az hadnak fáradtságából,

még más útat vőn magára, és (II. Rudolf) római császárhoz személye szerént felment, holott minémű szent áldását bocsátotta légyen isten ő szent felsége Felségedre, és Felségednek mind ott való dolgaira, hogy mindeneket Felséged jól et ex animi sui sententia végezett el; az Felséged' kegyelmes elönkbe való számlálásából azt is értjük, és az mint illik, örvendünk rajta, és az nagy istennek nevét mindenkor áldjuk és felmagasztaljuk, mert ismerjük ebben is ő szent felségének Felségeden, és rajtunk singularis providentiáját.

Látjuk azt is Kegyelmes Urunk, hogy Felséged mind ezekben csak az mű jónkat és megmaradásunkat kereste légyen; kiért könyörgünk az mü kegyelmes istenünknek, hogy szent felsége Felségednek minden dolgaiban szerencséjét nevelje; minden ellenségén minden időben diadalmassá tégye, és nékünk teljes éltünknek rendében minden occasioban háládatossággal megszolgálhassuk, kire erölködünk is Kegyelmes Urunk fejenként, könyörögvén Felségednek alázatosan: Felséged ennekutána is ne cessáljon azon kegyelmességével, és jó gondviselésével bennünket prosequáljon, hogy ez képpen Kegyelmes Urunk az Felséged' oltalma alatt édes hazánk minden ellenségnek minden injuriája és gonosz cselekedete ellen mindenkor immunis lehessen.

Az hol penig int Felséged bennünket azoknak az mediumoknak, mellyel az had viseltetik, megszerzésére, u. m. az pénzbeli segítségre, magunk' és hadakozó népünk' készen lételére; noha Kegyelmes Urunk szegény községünk, az mint Felséged is tudja, mind ez néhány esztendőbeli háboru idők, mind penig drágaság miatt elég fogyatkozásban vagynak; mindazáltal Felségedhez való szeretetünkből most is mint ez előtt nem kimélhetjük őket,

hanem rendeltünk az praesidium' tartásra kapuszám szerént 125 pénzt ad ultimum diem mensis maji az fizető mester' kezébe Fejérvárra bészolgáltatni; Felségednek penig udvara' népe' tartására szegény községünknek illyen fogyatkozásaiban is igérünk azonképpen kapuszám szerént 99, és 25 pénzt ad 2. diem julii béadni.

Melly terhviselésre az székely uraink atyánkfiai is egyaránt igérik magokat; az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfijai is az kirendelt adót az hagyott napokra Felségednek igérik bészolgáltatni; könyörögvén Felségednek: hogy Felséged látván az szegénységnek romlott állapotját, fogadja kegyelmesen tőlünk; ezután is valamire elegek lészünk, nem akarunk semmiben Felségednek, és hazánknak megfogyatkozni.

Ezen praesidiumra rendelt segítségre Somlyó tartományával, Solyomkő tartományával kapuszám szerént fizessenek 125 pénzt; azonképpen Micske, Páczal, Zilah, Körösbánya, Vajda-Hunyad, Szent Job, Belényes, Szék, Székely Vásárhely, Kolozs, Thorda, Dézs az ő köztök való rovás szerént.

Azonképpen Ilyefelva is Sepsiben, mindenik Torja és Bereczk Kézdiben, és Kézdi-Vásárhely rovás szerént fizessenek; az kik penig rováson nincsenek, summa szerént azok ennyit fizessenek. u. m.

Egeres	adjon	florenos	125.
Nagy Almás	„	„	100.
Nagy Salyó	„	„	75.
Bethlen	„	„	35.
Offenbánya	„	„	40.
Vízakna	„	„	100.
Bánfi Hunyad	„	„	40.
Királyfalva Kolozsvármegyében			60.
Kolozsvár adjon	„	„	1000.

Fejérvár	adjon	flor.	125.
Abrudbánya	„	„	128.
Nagy Bánya	„	„	150.
Felső Bánya	„	„	125.
Nagy Szent Mihály		„	50.
Sina Fejérvármegyében		„	20.
Bethlen Thordavármegyében			10.
Gáltő	„	„	5.
Kis Gyergyód	„	„	15.

Az több városok és faluk, kik az székely földön vagynak, úgy mint Udvarhelyszékben: Keresztúr és Udvarhely; Csíkban: Szereda és Tusnád; Maros székben: Szereda városa, az minémü adót esztendőnként ez előtt császár' adójában adtanak, mostan az praesidium' tartásra adják az fizető mester' kezébe.

Az kászoniak tartományostól ezen rovás szerént fizessenek 125 pénzt, ezen kivül is ha mi rovatlan helyek találtatnak, ezen praesidiumra rendeltetett segítségre az ő értekek szerént fizessenek.

Az hódolt falukban az minémü rovás ez előtt volt: ez előtt való végezés szerént fél ennyi adót adjanak.

Az mi nézi az Felséged' propositiojának második részét, u. m. magunk személyének, lovaginknak, gyaloginknak és húszad népünknek készen lételét; mü Kegyelmes Urunk készen vagyunk, és valamit az szükség kiván, Felséged parancsolja, mindenekben ahhoz tartjuk magunkat.

Az élés' dolgából végeztünk: hogy az elébbi rendelés observáltassék.

Minthogy penig Theke Ferencz atyánkfia, kit az előtt az praesidiumban való népnek fizető mesterének rendeltünk volt, bizonyos okokból azbéli hivataljától üres akart lenni: választottuk helyébe

más atyánkfiát, Macskási Pétert azon állapottal, fizetéssel, instructioval és kötelességgel, mint szinte Theke Ferenczet; mellyre ugyan ezen gyülésünkben Macskási Pétert azon formán, mint Theke Ferenczet, hittel meg is köteleztük; melly ő tisztitől Macskási Péter is annak idején számot adjon.

Theke Ferencz atyánkfia' állapotja felől penig végeztük: az jövendő gyülésben bizonyos atyánkfiai előtt, kiket országul arra rendeltünk, tartozzék az ő perceptiojáról az országnak számot adni.

Tetszett ez is: hogy az hatalmakról való appellatiók itt az gyülés alatt ő Felsége' arra rendeltetett emberi és a' tábla előtt megláttassanak; ha kik penig itt véghez nem mehetnének, azok ezen gyülés után Fejérváratt immediate megláttassanak, ki ellen sem prorogatoriával, sem egyéb remediummal ne obviálhassanak.

Az kik penig az féle peresek közül az ország' szolgálatjában foglalatosok: azoknak infra tempus reditus dilatiojok légyen; de ha az féléknek tiszttartójok, szolgájok, vagy jobbágyok is urok' távullétében az haladék' színe alatt, valakin valami potentiát, vagy homicidiumot cselekedik, azoknak az urok' haladékja ne suffragáljon.

Panaszolkodtunk Felségednek egy néhány esztendőbeli, és főképpen az tavalyi expeditioban való hadakozó népnek szegény községünken való szertelenségek, kártételek és dulások felől; kik miért hogy ez nélkül is elég inségben és fogyatkozásban vagynak, könyörgünk Felségednek: légyen kegyelmes provisioja és gondviselése szegényekre, és parancsolja meg erős büntetés alatt, és fenyíték alatt kapitányoknak, hadnagyoknak, hogy ezféle kártételekkel őket ne bántsák; ki ellen ha ki cselekedik, és Felségedet valaki panaszszal megtalálná vagy é-

késének rendnélkül elvétele felől, vagy egyéb kártételek felől, Felséged mox et de facto vegyen ott egyebeknek példájára érdeme szerént eleget, és megbüntesse.

Miért penig hogy mindenütt az szolgáló nép és tábor bő éléssel kell hogy légyen; tetszett: hogy mind az Maroson, mind penig az Szilágyságon az Nagy Szamoson só kivül hajón, bort és minden egyéb féle élést soluta tricesima, et justo telonio szabad légyen mindennek hajón kereskedésre alászállítani; az melly nemes ember penig maga szükségére vitet, az minden fizetéstől immunis légyen.

Végeztük ezt is: hogy az szolgabiráknak és ispányoknak Királyfalván, ki most Húszár Péteré, azonképpen Hunyadvármegyébenis Gyógy' tartományában, és egyéb helyeken is az Felséged' jószágában, mind adó' felszedésében és mind egyéb törvény szerént való dolgokban legitima executiojok lehessen, és admittáltassanak mindenütt, excepta reductione jobbagionum loci Petri Húszár, et privilegiis locorum.

Továbbá panaszolkodik az maramarosi nemesség, hogy az minémü jószágok Prepostvári Bálintnak és Károlyi Lászlónak ott abban az vármegyében vagyon, ratione illorum bonorum, et excessuum inde patratorum nem akarnának sem ő magok törvénynek állani, sem jószágokat statuálni; azonképpen semmi nemü executiót nem akarnak jószágokban patiálni; kiről tetszett: hogy ez ország' régi szokása szerént mind Prepostvári Bálint, mind Károlyi László ratione omnium negotiorum ex bonis eorum in eodem comitatu maramarosiensi existentibus emergentium törvénynek álljanak az vármegye' ispányi előtt; azonképpen jobbágyokat is az vármegye' consvetudoja szerént statuálják, és egyéb executio-

kat, adófelszedést, latrok' circálását, kergetését, megbüntetését tartozzanak admittálni és megengedni.

Vagynak sokan az (ország) gyülésbe hivatalosok közül, kik az gyülésnek első napjára nem jőnek, kik miatt az kik reá jőnek, ott várakoznak, az időt hijában mulatják; gyakorta penig, mint szintén most is, occurrálnak olly dolgok, kik ezféle morát nem patiálnak; tetszett azért: hogy valaki az gyülésnek első napjára reá nem jőne, ha magát rationabiliter nem excusálja, azon gyülésben az fejedelem 100 forintot vétethessen mox et de facto rajta.

Az tallérok', és arany forintok' valora felől is az elmult gyülésünkbeli articulus tartassék, az az: hogy az arany 160 pénzért, az tallér egy forintért mindentől elvétessék, ha el nem venné, az arany és tallér jó lévén, az ára szerént vesse reá, és vehesse el az marhát; ha az árus ember el nem venné, marháját veszeszsze, pénzét is az ki feljebb váltaná.

Végeztük azt is: hogy az kiket privatim Felséged missilis levelével hívat gyülésbe, az elébbi articulus' tartása szerént, azoknak jószágok abban az pénzben, kit az választott emberek' költségére rendelnek, semmit ne contribuáljon se itt, se Magyarországban Felséged' birodalmában.

Az minémű két rendbeli adót ez előtt felvetettünk volt, az miért hogy az pénzre való szükséget látjuk, végeztük: hogy az melly vármegyékről, nem administráltattak volna, Felséged egy bizonyos napra és helyre abban az vármegyében, vagy székben való ispányokat, királybirákat és executorokat convocáltatván, tőlek számot vétessen, úgy

hogy minden felöl az adó fogyatkozás nélkül administráltassék.

Esnek illyen dolgok is, hogy az melly nemes ember, vagy szegény ember búzát, vagy egyébféle gabonát valamelly városba eladni küld, vagy vitet, az birák arra kénszerítik, hogy az vásár' napján vagy hogy eladja, vagy haza vigye; ki miért hogy felette terhes, elviselhetetlen dolog; tetszett: hogy minden ember búzáját, gabonáját, az kit valamelly városba vitet, ha egy vásáron el nem adhatja, az ollyan városban libere atque sine omni impedimento reponálhassa, quatenus non derogat privilegiis locorum.

Történnek illyen dolgok is gyakorta, hogy az féle városban lakók, és egyebek is untalan erős kötések alatt pénzt felvesznek, kiben házokat, örökségeket és személyeket kötik; melly summát mikor az creditor megkiván tőlök, ha meg nem adhatják, tehát az birák nem az debitor' kötése szerént, hanem egyéb hitvány, hijában való marhával fizetnek nékik; mellyekről végeztünk országul: hogy minden helyeken az ki mint köti magát, úgy oldassék, és minden creditornak, egyebeknek is kiknek egymással kötések vagyon, nem különben és egyéb hijában való marhájával, hanem kötése' tartása szerént satisfactio impendáltassék.

Az sáros és egyéb szükséges helyeken az hídakat és útakat az végezett büntetés alatt az ispány uraink és királybirák megcsináltassák.

Az kik fizetett szolgák: tartozzanak ez előtt való gyülésünkben végezett büntetés alatt az vármegye' zászlója alá képebeli embereket állítni; lovagjokat, gyalagjokat, kikkel jószágokról tartoznak, azonképpen oda állassák.

Az limitatio felöl tetszett: hogy mind ez országbeli posztó, 's mind penig egyéb országbeli marha, az mint meglimitaltatott, abban maradjon; egyéb idegen országbeli posztót penig, és egyébféle marhát képes árán adjanak.

Az miképpen az müves emberek az ő müveket az limitatio szerént tartozzanak eladni: azonképpen egyebek is minden rendek bört, gyapjat és egyebet az müves embereknek az limitatio szerént adjanak.

Az szabad helyekröl, azonkivül is egyéb helyekröl, az honnét az praesidiumra rendeltetett adók bé nem szolgáltattak, ha ez jövendő pünköst' napjára Kolozsvárra Theke Ferencz' kezébe éppen bé nem szolgáltatják, az vármegye' ispányi ezféle helyeket érette megdulhassanak.“‟

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni huic subjectarum et`c. Datum in civitate nostra Kolosvár, 26-a die mensis aprilis anno domini 1596.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

3.

1598-ban martius' 23-adik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et siculorum comes. Memoriae commendamus per praesentes et c.

„Articuli fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 23. mensis martii proxime praeteritum a. 1598 hic Albae Juliae celebratis conclusi:"

„„Az szent isten hogy ennyi háboru időben is, kikben az pogány ellenség miatt forgott hazánk, mostani öszvegyülésünket békességesen megengedte, nagy hálákat adunk elöször ő felségének érette, könyörögvén: hogy ő szent felsége ezután is minden időben minden hatalmas gonosz akaróink ellen paizsunk és oltalmunk légyen, ki mellett hazánknak és magunknak békességes megmaradásunk lehessen; bocsássa szent áldását gyülésünkre és engedjen ezután is ezféle gyüléseket közöttünk. Melly mostani gyülésünkben megértettük Kegyelmes Urunk, fő tanácsbeli embere által irásban közinkbe küldött akaratját, kiben javallja Felséged ő felségével az római császárral való consensusunkat és

concordiánkat; ez mellett emlékeztet bennünket ez mostani idő' állapotja, hogy ez mit kivánna, u. m. pénzbeli subsidiumot és hadban való készületet; arról gondolkodásunk és deliberationk lenne.

Azért jól tudja Felséged, Kegyelmes Urunk, ez előtt való egynéhány esztendőktől fogva ö felségével római császárral Felséged által való szövetségünket, kiben ö felsége minden kegyelmességét és segítségét, jó akaratját nem különben mint egyéb országaihoz az időnek mivoltához képest megmutatta hozzánk; mü is Felséged mellett semmiben, az kire elegek voltunk, az ö felsége' római császár' kivánságának meg nem fogyatkoztunk; most annál inkább, holott ezen elébbi unionk újabban való consensussal keresztényi mód szerént augeáltatott és confirmáltatott köztünk, örülünk szivünk szerént, és dicsérjük az úr istent érette, hiszszük is, hogy valamit az mü megmaradásunk kiván, azban jó igérete és kegyelmes fogadási szerént semmit nem praetermittál ö felsége; mellyekre mü ö felségének tehetségünk szerént fejünk fenállásáig kötelezzük magunkat, hívségünket, engedelmességünket és szolgálatunkat.

Az mi penig nézi Felséged' propositioját; arról így szólottunk: noha tudjuk, Felséged is érti sok rendbeli fogyatkozásinkat; mindazáltal hogy Felséged mostan is Felségedhez való engedelmességünket megtapasztalja, igérünk Felségednek udvara' népe' tartására kapuszám szerént 99 pénzt és 25 pénzt ad festum nativitatis b. Mariae v. Felségednek bészolgáltatni.

Az praesidium' tartásra penig 175 pénzt; egy forintját ez jövendő sz. Vida' napjára, 75 pénzét penig sz. Márton' napjára az kapuszám szerént béadni.

Melly terhviselésre az székely uraink is igérik magokat; az szászság is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az 3 forintot az megirt napra kapuszám szerént administrálják.

Az szabad városok penig és rovatlan helyek az elmult közelebbik, itt Fejérváratt celebráltatott gyülésben való articulus szerént fizessenek.

Az hódolt faluk ezen adóban fele adót fizessenek. Az praesidium' tartásra rendeltetett adónak megfizetésére mivel hogy elégtelenek voltunk és szokatlan volt köztünk: ez egy úttal az Felséged' kegyelmes intésére és kivánságára reá mentünk; de cum ea protestatione, hogy ez után attól absolutusok és immunisok akarunk teljességgel lenni.

Mihály vajda' jószágán Bolyában és tartományában az mennyi restantia az praesidiumra rendelt adóban eddig is volt: hozzánk és hazánkhoz való jó akaratjáért megengedtük, hogy ezután is ezen praesidiumra való adófizetéstől országul teljességgel eximáltuk.

Azonképpen az minémü restantiák Nagy Szent-Mihályfalván és Királyfalván ez mostani gyülésig voltanak: bizonyos tekéntetért azokat relaxáltuk; az mostani gyülésre rendeltetett adót penig tartozzanak bészolgáltatni.

Az melly restantia az praesidiumra rendeltetett adókból Theke Ferencz atyánkfia' fizető mesterségében, úgy mint 1666 forint; Macskási Péter' idejében penig 358 forint, az szegény Apaffi Miklós uram' kezénél maradott volt; végeztük: hogy az gyülés után Haller Gábor uram, Küküllő vármegyének egyik föispánya Apaffi Miklósné asszonyomat requirálja és annak az summának felét, kivel az ura liquidáltatott, tartozott, békivánja tőle;

mellyet ha az asszony kezébe ád, jó; ha penig nem adja, tartozzék Haller Gábor uram ezen articulus' erejével az Apaffi Miklós' jószágára menni, és azt rajta megvenni, és az fizető mester' kezébe sub poena 200 flor. szolgáltatni.

Az melly 167 flor. adó restantia az praesidiumra rendeltetett adókból Forró Simon' kezénél volt: haeresinek azont országul condonáltuk.

Továbbá az melly restantiák az Macskási Péter' fizető mesterségében künn maradtanak; tetszett: hogy azokat az relaxation kivül minden helyekről az jövő pünköst nap után való közelebbik vasárnapra itt Fejérváratt 200 forint büntetés alatt az elébbi articulus' tartása szerént Macskási Péter' vagy embere' kezébe szolgáltassák, de így hogy ő is tartozzék ezféle administratorokat egy hétig azon nap után megvárni.

Az Sennyei Miklós' jószágában Csúcs' tartományában az minémü restantia az praesidiumra rendeltetett adóban volt; végeztük: hogy az fizető mester számot vetvén véle, Sennyei Miklósnak salariumába deputálja és az héjával fizessen néki az ő maga kivánsága szerént.

Mivel hogy penig mind ez előtt, de kiváltképpen miolta ez háboruidőben vagyunk, sok pusztaság lett ez országban és Magyarországban is az ide tartozó birodalomban; végeztük: hogy az ispányok, királybirák azféle helyekre az exactorokkal együtt kimenyjenek; azféle pusztákat oculálják, és fide mediante inquiráljanak felölek, és comperiálván az pusztaságot, ez ideig reájok rakodott restantiákkal együtt az pusztaságokon való kapuszámot és rovásokat, azoknak adóit defalcálják; mellyet Felséged' exactori is tartozzanak az ispányoktól, királybiráktól és exactoroktól számba venni.

Az hol int Felséged hadba való készületre: az elébbi articulus' tartása szerént magunk személyében lovaginkkal, gyaloginkkal és húszad embereinkkel készen vagyunk, és valamit az szükség mutat, mindenben ahhoz tartjuk magunkát.

Az élés' dolgáról az miképpen az elmult közelebbi gyülésben végeztünk volt: azt abban hagyjuk.

Miképpen az elmult gyülésben végeztük volt, hogy az élés' dolga, kit János Deák, az thordai kamaraispány, Molnár János és Csiszár Gergely, Jakab Deák percipiáltanak, megcircáltassék és mostanra reportáltassék, az törvény szerént megláttassék: mivel hogy annak decisiojában occasionkat mostan nem látjuk, azon állapottal és móddal, az mint az előtt végeztük vala, ez jövendő gyülésre rejiciáltuk.

Az minémü juramentumot ő felsége' római császár' commissariusi: Zuhai István uram váczi püspök és magyarországi kamarának praefectusa; Istvánfi Miklós uram, Magyarországban vice nádorispány és soproni kapitány és Peczen Bertalan uram, ő felsége' római császár' tanácsi ez mostani gyülésünkben személyek szerént solenniter praestáltanak előttünk, kit kezek' irásával és pecsétekkel megerősitettek: arról való levelet ő felsége' római császár' levelével együtt közönséges értelemből az mostani gyülésünkben szebeni polgár mester Vajda János' és Süveg Albert királybiró' kezébe adván, tutioris conservationis causa Szebenbe reponáltuk.

Vagynak donatiók, statutoriák, sententiák és egyéb rendbeli különbféle parancsolatok, remissiónálok; mellyekről végeztünk: hogy azféle levelek, kik eddig emanáltanak, inexecute maradtak, azok ha nem expiráltak, mint egyébkor, ezután is min-

denkor exequáltassanak; az rescriptióik ő Felségének az mi kegyelmes urunknak Zsigmondnak sonáljanak, minthogy ő Felségéé voltanak az levelek és azt continuálják, hogy ő Felségének rescribáltassanak, melly ezféle executioknak és leveleknek minden helyeken és törvényeken helyek légyen.

Miért hogy penig az terminusoknak nem szolgáltatása miatt az potentiariusok meg nem szünnek; tetszett országul: hogy az előtt való végezésünk szerént az brevis processus mind ez idcig continuáltassék.

Azonképpen az minémü causákat ezen brevis formájára más articulusban restringáltunk: azok is eodem modo adjudicáltassanak és exequáltassanak.

Továbbá, mivel hogy egynéhány esztendőtől fogva az gonosztévők annyira megsokasodtak, hogy az úton járóknak, sőt az otthon valóknak is békességes maradások nincsen miattok; végeztük: hogy ez mostani gyülés után, mikor az nemesség' juramentuma meglészen, minden ispányok és királybirák kimenyjenek és ezféle gonosztévőket kergessék és megbüntessék; az véghelyeken penig kapitányok és viceispányok mellé ezféle latrok' kergetésére és büntetésére segítséget tartozzanak adni.

Az minémü élést Geszthi Ferencz' idejében Lugosra szállitottunk volt, kinek az árát Békes István a' szolgáló rend'fizetéséből kitartotta, megtekintvén ollyan véghelyen való szolgálatjokat, és hogy ezután is annál szorgalmatosabbak legyenek, pénz nélkül országul nékik megengedtük; mellyről könyörgünk: Felséged parancsoljon Békes Istvánnak, valakin ezféle élés' árában mit vett, mindjárást éppen nékik fogyatkozás nélkül vissza adja 's ha meg nem adná, fizető mester tartsa ki fizetéséből.

Adták értenünk, hogy miképpen az Ebesfalván való hídnak vámját az előtt való articulusokban abro-

gáltuk volt, Apaffi Miklosné és az szegény Apaffi Miklós uram' árvái nem tartanák abhoz magokat, hanem az úton járókat főképpen az szászságot, kik gyakorta urunk' ő Felsége' dolgában járnak, megvámolnák; azért minthogy ez előtt is azt az vámot mód nélkül valónak itéltük, mostan is abrogáljuk illyen okkal: hogy ha ezután az útonjárókon ez vám vétetnék, az director az jövő gyülésre Apaffi Miklósnét, vagy tutorit, vagy successorit reáhívja és 200 forinton maradjanak mox et de facto érette; mellyet minden remedium kivül az director rajtok megdúlattassa.

Ezen kivül az hol hitván hídak, vagy sáros helyek volnának: tartozzanak az ispányok és királybirák egyéb szokott büntetés alatt megépíteni.

Az kamaraispányok az sóaknáról ez elmult gyülésünkbeli articulus' tartása szerént az nemességnek házok' szükségére sót adjanak.

Az barmok' kiviteléről azelébbi articulus observáltassék; Magyarországba is kivihessék, de tulajdon csak az urunk' birodalmáig; ha ki tovább vinné, tőle elvétessék.

Vagyon panasz az articulusok' ára és váltsága felöl, hogy mód nélkül való árát kivánnák az scribák; kiröl végeztünk: hogy valaminémü az articulus lészen, másfél forint adassék az scribának érette.

Végeztük ezt is: hogy az melly atyánkfiai ez mostani gyülésen római császár ő felségéhez való kötelességről juramentumot nem deponáltanak volna, azoknak depositiojára az közel való vármegyék és székes helyek mától fogva nyolczad napra; az távul való tizenkettöd napra; magyarországbeli vármegyék penig 15-töd napra széket hirdessenek, és az ispányok, királybirák elött minden rendek az hitnek

formája szerént, kire országul megkivántuk, sub amissione bonorum suorum megesküdgyenek.

Azonképpen az ló-fejek (primipilus székelyek) is minden székes helyeken az kapitányok és királybirák előtt, az feljül megirt mód szerént tartozzanak sub poena praescripta juramentumot deponálni. Az kolcsos és szabad városok azonképpen.""

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nostrorum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 10. mensis aprilis, anno domini 1598.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg a' kolozsmonostori konvent' levéltárában, és b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

4.

1599-ben martius' 21-dik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et siculorum comes. Memoriae commendamus per praesentes et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni huic subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam Laetare, hoc est 21. mensis martii anno domini 1599 in civitate nostra Medgyes celebratis conclusi:"

„„ Mitől fogva Kegyelmes Urunk ez mü szegény hazánkat az török és tatár ellenség impetálja, az Felséged' gondviselésében semmiben, mint szintén békességünknek idején, meg nem fogyatkoztunk; melly Felséged' gondviseléséért kivántunk mindenkor Felségednek hosszu életet és békességes birodalmat közöttünk, kikről legelöször az úr istennek az ő véghetetlen irgalmasságáért ardentibus votis nagy hálákat adunk, és ezután Felségednek minden tehetséggel való szolgálatunkat, hívségünket offeráljuk; könyörögvén Felségednek: hogy Felséged meggondolván az ország' állapotját, melly is ellenségtől különb különbféleképpen körülvétetvén, ezután is minden conatusát arra dirigálja, hogy az Fel-

séged' szárnya és protectiója alatt minden időben, minden ellenségünk ellen csendességben és békességben édes hazánkban megmaradhassunk.

Továbbá minémü propositiót Felséged tanácsbeli főemberei által mostan közinkbe küldött, gyülésünkben megértettük; mellynek első részében int Felséged bennünket az készen lételre, és pénzbeli subsidium' adásra; annak utána az praesidium' tartásra, és Felségednek az elmult őszszel az hadra költött bizonyos summa aranyának megtérítésére; azért az mi az készen lételt nézi; jól tudja Felséged, hogy ennek előtte is semmiben, az mire elégségesek voltunk, Felségednek és hazánknak meg nem fogyatkoztunk; mostan is igérjük Felségednek magunkat, hogy az mire az úr isten segít, az Felséged' kegyelmes intését és hazánknak javát semmiben nem akarjuk praetermittálni.

Látván azért az szükséget, és mostani idő' állapotját, ki az Felséged' intése szerént mind vigyázást, mind készen való lételt kiván; végeztük az készen lételről: hogy ennek utána valamikor az ispányokhoz, és királybirákhoz Felségednek az felülés felől parancsolatja érkezik, napot praefigáljanak, és helyet rendeljenek, kit az nemességnek mindjárást meghirdessék; melly helyre és napra tartozzék minden nemes ember személye szerént lovasival, gyalogjival oda menni.

Az melly nemes emberek szolgák: azok jó szerrel való elegendő lovasokat személyekért az vármegye' zászlója alá állassanak; ő magok is penig semmi némü szín alatt honn ne maradhassanak, hanem az urokkal az hadba elmenyjenek a' szászsebesi táborban tavaly emanáltatott articulus' continentiája szerént; azonképpen jószágáról való lovagokat és gyalogokat tartozzanak oda küldeni.

Az melly városok az vármegye' zászlója alá lovagokat és gyalogokat szoktak adni: azok is ezen végzéshez tartsák magokat. Azonképpen az városokban lakó nemesek is, mind az kik jószágot birnak, mind penig az kik személyekben vagynak nemesek: az szászsebesi táborban költ articulus' tartása szerént az hadba menyjenek; melly végezésünkhez az ki nem akarná tartani magát vagy nemes ember, vagy város, és az praefigált napon és helyen szerestől és szerszámostól az feljül megirt mód szerént jelen nem lenne; tehát az ollyan absensnek jószágán, vagy magán az feljül megirt szászsebesi táborban költ articulus' tartása szerént az ispányok, vagy királybirák mox et de facto 100 forintot dulhassanak.

Az ki penig szegény egyház helyi nemes ember: azon 12 forintot vegyenek, de így, hogy ha az absentans rationabiliter magát nem excusálhatja; azonképpen az kik hadból generalis uram', ispányok' és királybirák' híre nélkül haza szöknének, ezen büntetéssel büntettessenek.

Az kik contumacia ducti az dúlással nem gondolván, az hadból absentálták magokat: azok' jószágokat, ipsos solos proprie et praecise concernentes, az szászsebesi táborban költ articulus szerént, elfoglalhassák.

Az hol penig Felséged adja ezt elönkbe, hogy az kiket az elmult expeditioban való absenseket az ispányok és királybirák uraink megcircáltak, azok közül az kik rationabiliter magokat nem menthetnék, azokat Felséged az mü végzésünk szerént megakarná büntetni; bizonyára Kegyelmes Urunk mü is akartuk volna mind magunk jovaért, mind hazánknak jovaért, hogy fejenként minél jobban lehetett volna, az reánk igyekező gonosz ellenség ellen

jelen lettünk volna, az végre is tettünk volt az szászsebesi táborban ollyan végezést közöttünk, hogy annak erejével mindeneket az táborba hozhatnónk; de nyilván vagyon Felségednél, mennyi időtől fogva vagyon az hadnak terhviselése rajtunk, ki miatt elég fogyatkozásban vagyunk; azt is érti Felséged, hogy az tavalyi felülésünk és táborban létünk az szükséghez képest melly hosszu ideig tarta rajtunk; ki egy esztendőben is súlyosabban nem esett rajtunk; melly idő alatt az kinek mi élése és költsége volt, az elkölt, másutt szerét nem tehette; az alatt barmaink is, kiben élésünket hordoztuk, elholtak, sokan az szegénység miatt más rendbeli barmoknak szerét nem tehették, élést nem vihettek, és az miatt elmaradtak. Mind ezeket, és ehhez járuló szükségeket és fogyatkozásokat, kiket jól tud és ért Felséged, kegyelmesen szeme' eleibe vévén; könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek országul: hogy az kik ezfélék találtatnának, kik de absentia magokat rationabiliter nem excusálhatnák, Felséged kegyelmesen nékik condonálja. Hogy Felséged kegyelmesen az elmult hadból való nemes uraink atyánkfiainak vétkeket, kik magokat az hadtól absentálták volna, könyörgésünkre megengedte: Felségednek hüséggel megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Miért hogy látjuk az húszad embereknek haszontalan voltokat, és azoknak való zsold fizetésben szegénységnek megromlását és fogyatkozásokat; könyörgünk Felségednek: abrogálja közülünk; holott az mikor az szükség kivánta, nem csak húszadát községünknek, de ugyan több részét is felvettük közülünk, mellyet ardua necessitate cogente ezután is készek vagyunk megmaradásunkért cselekedni.

Melly községünknek vagy in parte, vagy in toto felvételében, kit isten eltávoztasson, illyen mód tartassék: hogy mikor extrema, vagy ultima necessitas postulálja, és arra rendeltetett tisztviselők az szükséghez képest őket felakarják venni, az tartozzék mind az Felséged' jószága, mind penig az uraké, nemeseké személy' válogatás nélkül jó szerrel oda az napra és helyre, kit nekik praefigálnak, elmenni; melly helyre és napra ha valamelly falu az eleikbe adott mód szerént contumacia ducti, el nem menne, az ollyan egészfalu, vagy patronusi az ispányok és királybirák által 50 forintig dúlattassanak, et nihilominus az hadba való menésre kényszerítessenek; ha penig ollyan falu, ki egy néhány részre vagyon, az melly portio el nem akarna menni, ha öreg portio, modo praemisso 50 forintot vehessenek rajta, ha penig az portio kis, u. m. két, vagy három ház volna, azokon 12 forintot vehessenek, és ez felett mind az nagy mind az kis portion valók az edictum szerént, az hadba menésre kényszerítessenek, vagy ha el mentek volna-is, de az időnek előtte helyekről vissza szöknek, mindenütt prosequáltassanak és fel akasztassanak.

Mivel hogy penig az elmult őszen az féle községünket fel is kelletett volt vennünk; értjük ezt hogy voltak azféle község közül némellyek, kik előttünk járóinkra, ispányokra, Theke Ferencz atyánkfiára armatis manibus támadtanak, és csak isten oltalmazta, hogy meg nem ölték; azután öszve vervén magokat, statiojokat elhagyván seregenként haza oszlottanak; hogy azért azféle dolgok többé ne történjenek, tetszett: hogy valakik ezután azféle vakmerő bátorságot cselekedni merészelnének, ha az táborban találtatnának, az hadnak praefectusa az panaszló' instantiajára mindjárt megfogassa, és rei

veritate comperta, ha bűnös lészen, érdeme szerént megbüntesse; ha penig de loco delicti haza szaladna, tehát az ispányok és királybirák, az kiknek tiszti alatt azféle patratorok találtatnak, megfoghassák, és modo praemisso megbüntethessék.

Az mi nézi Felséged' propositiojának az második részét, kiben int Felséged kegyelmesen bennünket, hogy azokra az mediumokra is, mellyekkel az had viseltetik, gondot viselnénk és provideálnánk, hogy Felségedet in omnem eventum reánk való gondviselésre elégségessé tennők; veszszük eszünkbe Kegyelmes Urunk abban is, mint az előtt, most is édes hazánkra való gondviselését; mellyet mü Felségednek minden hüséggel megszolgálunk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek; noha azért látjuk szegény községünknek különb különbféle súlyos terhviseléseket és barmok' halála miatt illyen nagy fogyatkozásokat, mindazáltal ezt is ebben nem tekinthetjük, hanem mint ennek előtte, most is nem akarunk Felségednek és hazánknak megfogyatkozni.

Igérünk azért Felségednek udvara' népe' tartására és egyéb szükségire kapuszám szerént 99 pénzt, ad festum b. Sophiae bészolgáltatni.

Az praesidiumra való contributio noha az előtt való végezésünk és Felséged' kegyelmes engedelme szerént köztünk tolláltatott volt, mindazáltal látván az mostani szükséget, Felségedhez való szeretetünkből ez egy úton megigérjük; könyörögvén Felségednek alázatosan: hogy Felséged ezután evvel ne terheljen bennünket, mert elviselésére elégtelenek vagyunk. Végeztük azért az praesidium' tartásra kapuszám szerént 175 pénzt az fizető mester' kezébe administrálni; az százát ad dominicam Quasimodo, ki ez jövendő husvét után való közelebbik va-

sárnap esik; az 75 pénzt penig ad festum divi Jacobi apostoli; és könyörgünk Felségednek: hogy az melly pénzt Bocskai István urunktól ez mostani költségünkre kértünk volt, ezen 75 pénz adóból Felséged téritesse meg Bocskai uramnak.

Melly terhviselésekre székely uraink, magyarországi atyánkfiaival egyetemben igérik magokat.

Az szász uraink is azonképpen az ő módjok szerént igérik magokat.

Az rovatlan helyek és városok is ezen praesidium' tartásra az elébbi articulusnak continentiája szerént contribuáljanak, Király-újfalutól megválva, ki Kolozsvármegyében vagyon Huszár Péter atyánkfiáé; mellynek az praesidiumra való contributiót megengedtük.

Adja Felséged elönkbe az pater jesuitáknak Fejérvárról való kiköltözésekben conscientiájában minémü bántása lett volna és kivánná Felséged, hogy arról az elmult thordai gyülésünkben utóbbszor végezett articulusunk tolláltatnék, és helyekre, Fejérvárra ismét vissza mehetnének; azért megtekintvén ebben is az Felséged' kivánságát, végeztünk: hogy az minémü articulus in anno 1595 die 16-a aprilis Fejérváratt celebráltatott generalis gyülésünkben az pater jesuitákról iratott, in omnibus punctis helyben maradjon és annak tartása szerént az pater jesuitákat Felséged Fejérvárra bévihesse; az mi penig ebben az Felséged' Thordán tett juramentumát nézi, attól Felségedet in hac parte absolváljuk.

Az hol' Felséged számlálja elönkbe: az elmult időkben Felséged, és Felséged' becsületes familiája között ad sinistram expositionem nonnullorum malevolorum némü nemü tristissimi successusok történtenek volna, kiből generalis gyülésünkben anno 1595 16. aprilis Fejérváratt ő nagyságok felöl mi-

némü deliberatio is lett volna, mellyért Felségednek szivében és conscientiájában némü nemü nagy felháborodása lett volna, kit szóval nem exprimálhatná.

Miért hogy penig kárdinál uram ő nagysága maga és (testvér bátyja) Báthori István' képében ez országba bé jövén, és Felségeddel személye szerént szemben lévén, méltó, és elegedendő excusatiokkal az ő innocentiájokat Felséged előtt declárálta és megmutatta volna úgy annyira, hogy Felségednek szive rajta teljességgel megcsendesedett és megnyúgodott volna, ki felöl Felséged és ő nagysága között mutua reconciliatio és concordia következett volna; kivánja Felséged, hogy arról az ő nagyságok felöl lett deliberatio akkori articulusból deleáltatnék és expungáltatnék; annakokáért, mint hogy itéljük Felségednek illyen kegyes indulatját nem egyébtöl, hanem az istentöl ő szent felségétöl lenni, kinek szent parancsolatja minden keresztény embereket, kiváltképpen az atyafiakat inti az atyafiui szeretetre, istis rationibus tam jure divino, quam humano, az Felséged' kivánságát méltónak és igaznak itéljük. Végeztük azért országul, et omnibus votis et pari suffragio: hogy az országnak erröl megirt deliberatioja ex parte dominorum praedictorum illustrissimorum cassáltassék, teljességgel deleáltassék; kit mü cassálunk és abrogálunk, és ő nagyságokat a' praemissa deliberatione teljességgel absolváljuk és liberáljuk hac conditione praemissa, hogy ő nagysága is kárdinál uram sub eadem juramenti formula, nihil addendo vel demendo, de verbo ad verbum az mint mü országul irtuk es Felségednek béküldöttük, kin mind fejenként egyenlö akaratból megalkudtunk és semmi

változást benne nem akarunk, megesküggyék, és maga subscribált pecsétes levelével megconfirmálja.

Ezen kárdinál uram' juramentumát, kit maga és Báthori István' képében praestált is országul nekünk, az Báthori uram' plenipotentiájával egyetemben Süveg Albert szebeni királybiró és Boér János székbiró által Szebenbe küldöttük conservationis gratia reponálni.

Az mü abrogationk penig és absolutionk hogy erősebb lehessen; végeztük: hogy az vármegye' ispányi és királybirák innen haza menvén mindjárást széket hirdessenek, és minden nemes embernek és egyéb akármelly rendbeli vármegyékben, székekben lakó embereknek meghagyják, meghirdessék, hogy minden, valakinél ezféle articulus volna vagy pecsétes, vagy pecsételetlen, 200 forint birság alatt az ispány uraim, és királybirák kivegyék tőlök az mennyiben az articulus praedictos illustrissimos concernálja, és azt expungálván, exhibenti restituálják; iisdem articulis, exceptis praedictis illustrissimis, quantum ad reliquos proscriptos et condemnatos, salvis semper permanentibus. Az városokon penig mind kerített és mező városokban az polgármesterek, és birák ebben 200 forint poena alatt ezenképpen cselekedjenek.

Nyilván vagyon Felségednél, ennek előtte is még békességnek idején is mennyire igyekeztünk légyen az Felséged' commodumát promoveálni, u. m. mikor anno 1591 Fejérváratt való generalis gyülésünkben megértettük volna az szászság között való dézmáknak Felségedtől abalienálását, és ebből Felségednek megfogyatkozását, az Felséged' jovát viselvén előttünk: közönséges értelemből az féle abalienáltatott dézmákat Felségednek readjudicáltunk, és minden arról emanáltatott leveleket abrogáltunk

vala; mostan is azféle dézmákban azon fogyatkozást értjük lenni; ha azért tempore pacis illett az Felséged' hasznára studeálnunk, itéljük azt, hogy in hac rerum perturbatione, ki mindenfelöl sok szükséget hozott reánk, annál inkább illik az Felséged' hasznát az honnét lehet kikeresnünk. Végeztük azért országul: hogy valaminémü dézmák az szászág között eleitől fogva az fiscushoz applicáltattanak, és Felséged' számára takaríttattanak, azokban valamellyek akár kinek conferáltattanak, azon feljül megirt fejérvári generalis articulus' tartása szerént azoktól elvétessenek, és az fiscushoz applicáltassanak; mellyeket Felségednek ezen mostani gyülésünkben is teljességgel readjudicáltunk.

Könyörgünk Felségednek alázatosan mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek: hogy ennek utána ezféle dézmákat tartassa az fiscus' számára, egyebeknek ne conferálja, hanem diligenter cumulálván convertálja olly bizonyos szükségekre, hogy sok különbféle terhviseléseket könnyebíthessen Felséged vele.

Panaszolkodik Mindszenthi uram az arendator, hogy volnának olly nemes emberek, kik szent Görgy napban az dézmának szokott arendáját meg nem adnák; azután penig hatalmasul eltakarnák. Végeztük azért: hogy az melly nemes ember sz. Gyögy napban jószágáról való dézma' arendáját meg nem adná, és az dézmát sine solutione arendae eltakarná, azféle nemes embert arendator uram reá citáltatván az gyülésre, arra való causákat minden gyülés alatt Felséged' itélőmesteri és assessori eo ordine et processu, mint az dost, paraphernumat, quartalitiumat, impignoratitiumat, ez mostani időhez képest brevis szerént adjudicálhassanak és exequálhassanak.

Azonképpen az kiknek privilegiumi és egyéb akár miféle levelei relictánál, vagy kisebb atyjafiánál vagy egyebeknél is volnának, kiknek conservatioja de jure az nagyobbik atyafiakat, vagy egyebeket illetné: azok is minden gyülések alatt az brevis' tartása szerént megláttassanak.

Tetszett ez is országul: hogy az elébbi végeztetett articulusoknak tartása szerént, ha az nemesség maga majorságát és egyéb akár miféle marháját az Felséged' birodalmában egy helyről más helyre, városokra, falukra, vagy egyik házától másikhoz eladni küldi, vagy csak maga szükségére megakarja házánál tartani, azfélékről az harminczadosok és vámosok mind az folyó vizeken való hajós és egyébféle hídakan, és hajókan, és mindenféle vámos helyeken harminczadot és vámot ne vegyenek az nemesség' szekerén és barmain, és jobbágyin is, mikor urok' szolgálatjában ökröstöl, szekerestől járnak.

Annak utána az expeditiokor is az had után az melly élést vagy szászságról, vagy az nemesség' jószágáról utána visznek: azok is az féle exactioktól immunisok légyenek.

Az melly nemes ember penig nem háza' szükségére, hanem kereskedésnek okáért sót vinne, vagy vitetne: tartozzék mind vám- 's mind harminczadfizetésre.

Végeztük ezt is: hogy az elébbi articulusoknak continentiája szerént, minden kamarákról az kamara ispányok minden nemes embernek személy válogatás nélkül háza' szükségére elegendő sót adjanak.

Vagyon illyen panaszolkodás is, Kegyelmes Urunk, hogy mikor jobbágyunk vagy magok szükségére, vagy nemességére is kamaráktól sót visznek,

noha az árát megadják az sónak, de még is szekereket az kamarákon való gondviselők' nem akarják megrakatni és elbocsátani addig, mig nem ajándékat és egyéb fizetést vesznek rajtok; ki minthogy községünknek illyen fogyatkozott állapotjokban felette súlyos; tetszet: hogy ezféle méltatlan exactiókkal szegény községünk ne terheltessék.

Ennek előtte való gyülésünkben végeztük volt egyenlő akarattal, hogy az causae majoris potentiae az vármegyén az brevis processusnak módja szerént adjudicáltassanak, de minthogy látjuk sok atyánkfiainak nagy fogyatkozásokat, hogy propter absentiam et non comparitionem mindjárást finalis sententiát pronunciálnak reájok, kinek azután semmi remediuma nincsen; végeztük: hogy ennekutána mikoron ezféle causákban az inctus absentálja magát, et per non venientiam pronunciáltanak reája, tehát ha akarná az inctus, verbali prohibitione az vármegyék' notariusinál prohibeálja az sententiának kiadását egyszer, és jövendő széken primitus post exhibitionem celebranda, prohibitio mellett elsőbben is az prohibitionak adja okát, és ha az törvény méltónak itéli azokat, tehát szabad légyen causáját oltalmazni az brevisnek módja szerént, de ha méltó okát az prohibitionak nem adhatja törvény szerént, tehát indebitán maradjon az méltatlan prohibitioért, és az előbbi pronunciált per non venit sententia ad executionem kiadassék; ha penig in praemissis casibus az sententia emanáltatott volna is, de még nem exequáltatott, tehát az triumphans pars biróval, ispánynyal ad executionem mégyen, a' convicta pars az executorokat prohibeálhatja, kik ab executione supersedeálni tartozzanak, az convicta pars modo praemisso első széken tartozzék compareálni, és az prohibitionak az feljül

megirt módon okát adni és az dologban procedálni.

Vagyon illyen bántásunk is, Kegyelmes Urunk, hogy az vármegyéken adjudicáltatott sententiáknak executioját, kik ratione actus potentiarum majorum, vel minorum emanáltattak, Felségedtől extrahált missilis parancsolatokkal gyakorta az periclitans pársak interturbálni igyekeznek, és ab executione az executorokat tiltják az triumphans parsnak nagy fogyatkozására. Végeztük azért Felségednek kegyelmes tetszéséből: hogy az féle missilisek, ha contra jus regni et consvetudinem emanáltatnak, ne observáltassanak.

Találtatunk meg Balog Férencztől, rajta és házán esett tolvajok felől; az Szász Ferencz' maradékitól, Szász Ferencz' gyilkosi' kergetése felől; mellyekről végeztünk: hogy az ispányok és királybirák azokat az malefactorakat mind az Felséged' jószágán, mind az urakéban és generaliter minden helyeken, valahol azok az gonosztévők feltaláltathatnának, mindenütt szabadon persequálhassák, és érdemek szerént megbüntethessék; melly persequalásra és büntetésre tégye Felséged elégségessé is őket; ezenkivül is minden gonosztévőket az ispányok és királybirák kergessenek.

Az mint annak előtte való gyülésünkben végeztük volt, hogy az pusztult helyeket az ispány és királybiró urak fide mediante megoculálják és rajtok való adójokat defalcálnák, úgy értjük hogy az hol kellett azt immár peragálták, és arról való registrumokat az Felséged' számvévőinek bé is adták; tetszett azért: hogy azoknak defalcatioja helyén, és helyében, vagy erejében maradjon, az számvevő is acceptálja, és az szerént az adószedőnek quietantiát tartozzanak adni.

Az melly nemes embernek egy faluban egy megszegényedett jobbágya, vagy ha több volna is, ki rováson volna, és Felséged' számára, vagy az praesidiumra rendeltetett adót meg nem vehetnék rajtok; végeztük: hogy az féle paraszt ember az adókért megfogattassék, és mind addig fogva tartassék, mig vagy ő maga kiváltja magát, vagy ura, ha néki kell, kiváltja.

Mivel hogy penig egy néhány esztendőkben különbféle hadak mind vármegyékből mind székelységből való jószáginkra és faluinkra bészállván, szegénységünk' marhájában zsákmányt tésznek, szokatlan élésszedéssel és szekerezéssel terhelik őket, verik, vagdalják, pénz nélkül mindeneket elveszik, és minden violentiát cselekednek rajtok; azért könyörgünk Felségednek mint kegyelmes urunknak: ha történik felülésünk, parancsolja meg minden ispányoknak, királybiráknak, kapitányoknak, hadnagyoknak, hogy ezféle inséget az szegénységen cselekedni ne engedjék; ha ki mivel szükölködik, pénzen vegyen, azzal éljen.

Egy néhány gyülésünkben végeztünk az limitatio' observáltatása felöl; látjuk, hogy noha sok dologban az materia az mostani időhez képest bövebb és olcsóbb, mindazáltal az mesteremberek annál inkább reánk drágitanak mindent; statuáltuk azért: hogy az limitatio minden helyen observáltassék; mellyre ha polgármesterek, és városbéli birák gondot nem viselnének, az elébbi articulus' tartása szerént megbüntettessenek; hogy penig az mives embereknek is fogyatkozások ebből ne légyen, tetszet, hogy az bört communiter ez országból kivinni szabad ne légyen az Felséged' hire nélkül.

Továbbá minthogy Székely Vásárhely fö sokadalmas hely, derék ország' utja is; az Marosnak

penig ott az közepső ágán híd nincsen, ki miánт sokszor sok embereknek és marháknak halálok és veszedelmek történik, kiváltképpen az viznek idején; végeztük országul: hogy ott Vásárhelynél az Marosnak közepső ágán is hídat csináljanak úgy, hogy az melly nemes szomszédos patronusoknak határokon nyúlna az híd,azokat parancsolattal az hídnak építésére az vásárhelyiek melléjek hívják, kik ha az admonitiora az hídat az vásárhelyiekkel együtt megépítik, az híd' jövedelmének fele az ollyan patronusoké légyen; ha penig az megirt patronusok az hídnak építését modo praemisso recusálnák, az vásárhelyieknek hatalmában légyen megcsinálására, és törvény szerént való vámot vehessenek, de nemes embereket se magokat, se magok szekereit, se jobbágyit majorsága' és marhájának hordozásában fizetéssel meg ne merjék bántani.

Facsád' tartományában és Mardsina tájatt úgy értjük, hogy egynéhány esztendőben az hadi terh viselésben és szolgálatból a' szükség' idején ki vonták volna magokat közülünk; kik felől tetszett: hogy ők is mindenben velünk egyenlő terhet viseljenek. A' mi az hadakozás' dolgát illeti, az régi szokás szerént, törvényekben is a' lúgosi bánhoz hallgassanak; szabad hajdukat senkinek tartani szabad ne légyen, hanem a' féle hajduk Felséged' számára legyenek; azonkivül a' kiket hol találhat a' bán és Felségednek egyéb gondviselői, megbüntethessék.

Végeztük ezt is: hogy minden exactor tartozzék 200 forint büntetés alatt e' jövendő közelebbik szent György' napjára Kolozsvárra menni és a' fizető mesternek perceptiojáról számot adni.

A' fizető mester is a' jövendő áldozó nap előtt való vasárnapon ugyan Kolozsvártt számot adjon

Márton Deák, az itélő mester, Tholdalagi Ferencz, Thordán lakó Kolozsvári János Deák, Erdő Thamás, kolozsvári Gelyén Imreh és Budai János beszterczei biró elött sub poena praedeclarata.

Találtuk volt meg könyörgésünkkel Felségedet, hogy a' Bocskai István uram' és püspök uram' jószága illyen derék szükségünk' idején semmit nem akarna közinkbe contribuálni ez okon, hogy baronátusságok volna, és kivántuk, hogy az ő jószágok is instar aliorum mind az adót megadják, mind penig velünk mindenben egyenlő terhet viseljenek; értjük a' Felséged' választételit felöle, hogy Bocskai uram' haza jöveteléig erről vesztegségben lennénk; azért, mivel egy hazában vagynak velünk noha nem illene nekünk a' más terhét viselnünk, mindazonáltal a' Felséged' kegyelmes admonitiójára azt megcselekeszszük, hogy a' Bocskai' és püspök uram' megjövetelekig elhalasztjuk, de ea lege et protestatione, hogy mihelyt Bocskai uram megjö, azután megtartani nem akarjuk söt abrogáljuk; melly baronátusságokat és immunitásokat akkorbeli Fejedelmünktöl is megkivártuk, hogy meg ne tartsa, söt cassáltasson és tolláltasson, hogy így minden egyenlő terhet viselvén, a' közönséges szükségre alkalmatosbak és elegendöbbek lehessünk.

A' szászságtól vagyon nagy panasz az urak' és nemesség' szolgái, egyebek felöl is, kik köztök meg szállván, és sem ő Felsége' sem az ország' dolgában nem járván, sem ö Felségétöl levelek nem lévén, mind magoknak pénz nélkül való gazdálkodására, mind penig ló- és szekéradásra kényszerítenék, és ha nem adnának, szidnák, vernék őket; zabot gyüjtenének rajtok és azt hordoztatnák és házokhoz vitetnék véllek. Tetszett azért: hogy akárki' szolgája légyen, a' kiknek levele nem lészen, és

így akar hatalmaskodni, fogják meg és hozzák fejedelem' lakó helyére és ottan büntessék.

A' melly nemes ember, akár lakságon akár székelységen lakó, a' szászság között járván magát pénz nélkül tartatni akarná, e' féléknek pénz nélkül tartozásképpen semmit ne adjanak, se lovat, se szekeret; ha erővel venne élést vagy lovat, vagy szekeret rajtok, adják értésire mindjárt királybirójoknak; ki értésire adván a' directornak, a' director e' féle nemes embert híjon a' gyülésre, és ott mox et de facto az elébbi articulus' tartása szerént 200 forintig convincáltassék; de azért ha kik nálok szállnak, tartozzanak városok és faluk is ezen terh alatt nékik szállást adni, és mindent a' mi nálok találtatik, nékik pénzért adni.

A' kiknek penig ő Felségétől levelek vagyon, azt meglássák, és a' mit ő Felsége abban parancsol, ahhoz tartsák magokat; ha kik penig régi letett levéllel járnak mód nélkül, azt mind levelestől megfogják, ő Felségének hirré tegyék; ha penig a' féle saczoltatások volnának, és nem birnának velek, ő Felségének adják értésire, és ő Felsége prospiciáljon nékik felölök.

A' mint ennek előtte végeztük, hogy Thordán lakozó János Deáknak, Csiszár Gergelynek, Molnár Istvánnak és Jakab Deáknak a' lippai harminczádosnak az élés' dolgában való fogyatkozás tételek megcircáltatnék, és reportálván az ő Felsége' táblája' törvényivel megláttatnék és decidáltatnék; tetszett most is: hogy valamelly vármegyék, vagy székek akár székelységről, akár szászságról ezt a' circálást nem peragálták, tartozzanak 200 forint alatt peragálni, és a' jövendő gyülésre minden vármegyéktől az ispány uraim és királybirák reportálni, és ő Felsége' táblája' eleibe adni, mellyet az ő Felsége' széke is az előbbi articulus' tartása sze-

rént meglássa, és decidálja; ha penig Kolozsvári János Deák, és a' többi rationem reddituri akkor nem compareálnának, in actione convincáltassanak.

Adja Felséged ezt is elönkbe: a' szegény haza mostani két hatalmas császárok, német és török császár között minémü állapotban volna, minémü gondviselést kivánna; kiért és bizonyos okokért ennek tovább való gondviselését Felséged nem viselhetné, hanem kivánna Felséged reánk való gondviseléstől immunisnak lenni, és ezen birodalomban külön magának lenni, sok különbféle országunk' gondviselésében, fáradtságában nyugodalmat venni, és ezen haza' administratiojára a' Felséged' atyjafiát, nagyságos Báthori András kárdinált helyében hagyni, hívén Felséged: hogy az ő nagysága' administratiojában omni ex parte megnyughatnánk, holott et aetate, et omni denique rerum administrandarum sufficienter ő nagysága ennek respondeálhatna. Azért elég keserves szívvel hallottuk Kegyelmes Urunk Felségednek erről való kivánságát, holott mi a' Felséged' kegyes gubernatiojával contentusok voltunk, kit minden engedelmességgel való szolgálatunkkal Felségedhez meg is mutattuk. Kivántuk volna is az úr istentől, kinek hatalmában mindenek vagynak, hogy Felséged e' gubernatioban tovább köztünk megmaradott volna, 's mind penig a' mi hívségünket és szolgálatunkat Felséged annál inkább mint eddig, ezután is megtapasztalhatta volna; melly okokért Felségedet Felségednek fő tanácsbeli emberei, és egyéb az országbeli atyánkfiai által alázatos könyörgésünkben megtaláltuk és kivántuk: hogy Felséged erről való gondolkodásit deponálván, előbbi állapotjában, fejedelemségében maradván, gondviselését meg ne vonná tőlünk; de miért hogy látjuk azokat az okokat, ki-

ket Felséged elönkbe számlált, olly bizonyosoknak és méltóknak lenni, kiknek minden részibon helyet kell adnunk, ebben is, mint egyebekben, a' Felséged' tölünk való kivánságinak engedelmesek vagyunk.

A' hol jelenti Felséged, hogy Felséged ugyan itt maradna ez országban, és külön magának való helyet kivánna közöttünk, és ezután is mind békességnek, háboruságnak idején egyet akarna velünk érteni: a' Felséged' velünk való jó téteményi most is szemünk elött forognak nékünk, kiért örüljük is Felségednek ez országban létét közöttünk. Megemlékezvén azért Felségednek eleitöl fogva reánk kegyelmes gondviseléséröl és a' szegény haza' megmaradásáért való sok munkáiról, abban is ellentartók nem lészünk, hanem végeztünk: hogy az hol Felséged közöttünk e' birodalomban magának lenni akar, az a' Felséged' szabadságában légyen akár mi helyeken, akár mi módon és jövedelmekkel.

Holott penig commendálja Felséged ö nagyságát a' kárdinál uramat ez ország' administratiojára: megszolgáljuk Felségednek mint kegyelmes urunknak ebben is reánk való gondviselését, hogy minek elötte Felséged a' provinciának administrálásának abrumpálni akart, azokról, mellyek e' féle interregnumban következhetnének, idején gondolkodott, és prospiciált Felséged; jól tudjuk az ö nagysága' familiájának mind régiségét, mind becsületes voltát, kit ö nagysága is pro hac aetate sua tam apud patricios, quam exteras nationes vitae innocentia, et omnibus denique rebus clare gestis more majorum suorum megöregbítette.

Választjuk azért Felséged' tetszéséböl közönséges értelemmel ez ország' administratiojára e' mái

napon kárdinál uramat ő nagyságát fejedelemül e-löttünk; de így: hogy ő nagysága az ide alá meg irt juramentumnak formája szerént az országbeli statusoknak és azoknak szabadságoknak megtartására közöttünk publice megeskügyék; könyörögvén az úr istennek: hogy a' mi electionkat, és az ő nagysága' fejedelemségét és administratioját ő szent felsége megáldja, ő nagyságának erőt adjon, és e' szegény hazánk' administratiojára olly eszet, elmét, ki légyen az úr istennek nevének dicséretére, és szegény hazánknak csendes békességben való meg-maradására.

A' minémü parancsolatok és donatiók, statutoriák és egyébféle levelek ez ideig emanáltattanak, hanem inexecute maradtanak, azok in suo vigore tartassanak; a' rescriptiojok is ugyan Felséged' nevére légyenek, kiknek minden helyeken és minden törvényekben, ha rite et legitime peragáltattanak, erejek és helyek légyen.

Juramentum noviter electi principis Andreae Báthori cardinalis, statibus et ordinibus regni depositum:

Én somlyai Báthori András, Erdélyországnak, Moldaviának, Havasalföldének és Magyarországnak némü nemü részének fejedelme, székelyeknek ispánya, és római szent anyaszentegyháznak cardinalisa. Esküszöm az egy igaz szent háromságban lévő istennek, Szüz Máriára, mind a' sok mennyei seregekre és a' szent evangeliumra: hogy én a' meg mondott birodalmakban és országokban lévő nagyságos urakat, vitézlőket, nemeseket, kerített és mezővárosokat, et in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat recepta religiojokban, fejedelem-

ségre való libera electioban, suffragiumoknak és voxoknak libera pronunciatiojokban, régi szabadságokban, törvényekben és approbata consvetudojokban megtartok; szent András király' királyi decretumát, és Magyarországnak irt decretumát, és előttem való fejedelmeknek minden donatiójit, inscriptiójit, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriáit, consensusit, adjudicált sententionalisait és minden törvényből kiment leveleket, és az országnak minden rendbeli articulusit, in quantum per contrarias consvetudines ugyan nem cassáltattak, erejekben tartok, és mással is megtartatok; a' decretumnak és articulusok' tartása szerént mindeneknek személy válogatás nélkül az én tehetségem szerént igaz törvényt szolgáltatok és méltó executiokat tétetek; senkit sem személyében, sem marhájában törvény nélkül meg nem bántok, sem mással nem bántatok, és mindeneket, valamit e' szegény hazának és benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára, és törvény szerént való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerént azon lészek. Isten engem úgy segéljen, és a' szent evangelium.

Juramentum regnicolarum:

Én N. N. esküszöm az élő istennek és az ő szent fiának a' Jézus Krisztusnak; hogy valamiémű hívséggel, kötelességgel, engedelmességgel az előbbi kegyelmes urunknak, fejedelmünknek köteles voltam: e' mostani választott kegyelmes urunknak, fejedelmünknek is, ő felségének Báthori Andrásnak et c. azon hívségre, engedelmességre kötelezem magamat az én tehetségem szerént. Isten engem úgy segéljen."

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Trans-

silvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni eidem subjectarum benigne exaudita, clementer et admissa et c. Datum in praescripta civitate nostra Medgyes die 29. mensis martii. A. domini 1599.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

5.

Mihály vajda' levele 1599-ből november' 4-ikéről Gyulafejérvárról ráthóti Gyulafi Lászlóhoz, Közép Szólnok vármegye' főispányához.

Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacratissimae caesareae regiaeque majestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem majestatis exercitus cis Transsilvaniam et ejus ditionem, partiumque fines generalis capitaneus.

Magnifice Domine, Amice nobis honorande! Salutem et nostrae benevolentiae commendationem. Miért hogy e' mostani időhez képest az Kegyelmed' itt való jelen léte nálunk szükséges és kívántatik, Kegyelmedet intjük szeretettel 's kérjük is: hogy Kegyelmed mától fogva tizen ötöd nap előtt legyen jelen nálunk. Assecuráljuk Kegyelmedet az mi hitünkre, hogy Kegyelmednek se személyében, se marhájában és jószágában tőlünk háborgatása és bántása nem lészen; kit ha Kegyelmed superfugiál, Kegyelmeden azután ha mi esik, nem minckünk, hanem magának tulajdonítsa Kegyelmed; mi Kegyelmedet jó szívvel, szeretettel acceptáljuk. Bene valeat. Datum Albae Juliae die 4. novembris, anno domini 1599.

Generalis gyűlés' napját is végeztük ad 20. diem novembris Kolozsváratt celebráltatni; Kegyel-

med is azon az napon és helyen jelen légyen, hogy az több országunkbeli híveinkkel országunk' megmaradására concludálhassunk.

Michaël vajvoda.

m. p.

Néhai gróf Bethlen Lajos' eredeti levélgyüjteményéből.

6.

Mihály vajda 1599-ben nov. 13-kán Gyulafejérvárról Gyulafi Lászlóhoz.

Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacrae caesarae regiaeque majestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem cis Transsilvaniam partiumque eidem subjectarum fines exercitus generalis capitaneus.

Magnifice Domine, nobis honorande! Salutem et nostri commendationem. Az Kegyelmed' leveléből, és az mi jámbor szolgánktól is Ztoyka logofettől megértettük az Kegyelmed' hozzánk való hívségét, mellyet Kegyelmedtől jó neven vettünk; nem is kételkedünk semmit az Kegyelmed' hívségében, kiért mi is kegyelmességünket ajánljuk Kegyelmednek. Mi légy penig az oka hogy Kegyelmed hozzánk most nem jöhet, azt is értjük, de még is intjük Kegyelmedet, hogy az gyülésre, ezen novembernek 20-ik napjára jöjön ide hozzánk Fejérvárra; igen kedves dolgot cselekszik Kegyelmed. Bene valeat. Datum Albae Juliae, die 13. novembris 1599.

Michaël vajvoda m. p.

Az eredeti levélből, melly néhai gróf Kornis Mihály kincstári tanácsos' sajátja volt.

7.

1599-ben november' 20-dik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacratissimae caesareae regiaeque majestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem cis Transsilvaniam partiumque ei subjectarum fines exercitus generalis capitaneus et c. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum hujus regni Transsilvaniae, et partium ditioni huic subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 20. novembris anno domini 1599 hic Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentaverunt nobis quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime: ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum benevolum, pariter et assensum praebere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium Hungariae huic ditioni subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 20. novembris anno domini 1599 Albae Juliae celebratis conclusi:“

„„Minthogy minden birodalmak és fejedelemségek az úr istentől ő felségétől vagynak, hiszszük hogy ő szent felsége a' kegyetlen pogány ellenség ellen mostan mi nékünk te Nagyságod' mutatta kegyelmességéből és a' teljes kereszténységnek jó végzéséből kegyelmes fejedelmünknek lennie, kiről ő sz. felségének szüntelen igyekezünk hálát adni, hogy ez ideig édes hazánkban minden ellenség ellen kegyelmesen megoltalmazott, most is könyörögvén ő felségének: hogy Nagyságod' kegyelmes és szorgalmatos gondviselése alatt édes hazánkban megmaradhassunk az ő szent nevének dicséretére, Nagyságodnak is jó nevének és hirének kiterjedésére, nevekedésére. Melly mostani gyülésünkben megértettük Nagyságodnak e' mostani idő' állapotjához való kivánságát, tudniillik hogy Nagyságod két dolgot kiván tőlünk a' szegény hazának javára és megmaradására. — Első, hogy alkalmatos és illendő commeatus légyen olly időben és olly helyen, hol Nagyságod meg ne fogyatkozzék, se a' commeatus' dolgában, se pedig a' pénz' dolgában a' ki nervus belli, ki nélkül ugyan nem is lehet az hadakozás istennek utána.

A' mi azért a' commeatus' dolgát illeti Kegyelmes Urunk, látván országul sok fogyatkozásunkat, főképpen az abrak' dolgából: rendeltünk kapuszám szerént 8 véka lisztet és 8 véka zabot, avvagy árpát; 10 kaputól egy vágó barmot. Hogy pedig a' szolgáló rend is meg ne fogyatkozzék, végeztünk: hogy öreg kolozsvári köböl lisztiért, az az 8 vékáért adjanak egy forintot, és egy köböl zabért, az az kolozsvári 8 vékáért negyven pénzt; ha pediglen se árpája, se zabja nem lenne a' szegény embernek, vigyen rozsot oda, kinek az ára légyen 60 pénz köblinek, az árpának is azonképpen.

A' vágó barmot a' vásárbiró becsülje meg; ha barmot nem vehet a' szegény ember, három juhot vegyen rajta vagy érettte. —

Miért pedig hogy a' búza most is áros, és inkább megárosodik a' mint szemünkkel látjuk, kit az úr isten azért ne adjon: annak is az árát Nagyságod az időhöz képest e' szerént limitáltassa; az éléshordásból pedig senki' jószága, se Nagyságodé, se uraké, se nemeseké immunis ne légyen. A' szászuraim az ő módjok szerént egyenlő terhviselésre igérik magokat. A' kik pedig kereskedésre akár micsoda élést táborba visznek, azoknak bántások ne légyen, hanem a' mint eladhatják, úgy adják; mert efféle békességes kereskedés csinálja mindenütt a' bővséget; miért hogy pedig a' székelység között vagyon a' zabnak termése, találtuk volt meg arról is Nagyságodot, de a' mi Nagyságod' jó tetszése: engedelmességgel mü is azon nyugodtunk meg.

Miért hogy pedig a' székelységnek szabadságát megadta Nagyságod, azoknak régi szabadságok szerént a' memoria hominum illyen törvények volt, hogy mikoron fejedelem változott, avvagy meghá-zasodott: minden hat ökörnek egyikét a' fejedelem' számára szedték, kit ők ugyan ökörsütésnek híttak, mellyet Nagyságod most is felszedessen; udvarának és hadának jó rész szükségét Nagyságod vele megéri.

Kolozsvár pedig, Enyed és Thorda minthogy derék ország' utjában vagynak, és most is Thordán, Enyeden a' had rajtok lakik, és illyen számtalan terhviselésben vagynak, az éléshozásból és fizetésből immunisok légyenek; a' több városok az ő módjok szerént élést vigyenek a' hadnak.

A' mi illeti a' Nagyságod' kivánságának második részét a' nervust, a' pénzt, kivel a' had visel-

tetik; arról úgy szólottunk: hogy noha az országnak illyen nagy romlása és pusztulása vagyon, kit túd és szemmel lát Nagyságod; mindazonáltal hazánknak megmaradásáért, kereszténységgel való egyesülésünkért, és Nagyságodhoz való jó akaratunkból, jó kedvünkből igérünk Nagyságodnak kapuszám szerént 6 forintot; 3 forintját ad 25-m diem a die datorum articulorum computandum, a' más 3 forintját ismét ad 25-um diem azután bészolgáltatni; melly adófizetésben senki' jószága, se Nagyságodé, se uraké immunis ne légyen.

A' rovatlan jószágok a' mint az előtt három forint adóba adtanak, most, holott az adó is két anynyi, ők is két annyit adjanak.

A' szabad városok is az elébbi módjok szerént e' mostani időhez képest való adót fizessenek.

Ezen adó fizetésre a' szász uraim is az ő módjok szerént igérik magokat; ezen adóba pedig fizessenek az országban lévő ráczok is, illyen módon: hogy a' melly rácznak az országban háza vagyon sajátja, egy forintot adjon; a' kinek pedig háza nincsen, immunis légyen.

Azonképpen a' görögök és egyéb idegen országból jött kereskedő emberek is, kiki az ő marhájának és kereskedésének mivolta szerént fizessenek.

Az elégett helyek és faluk pedig, kik e' mostani had miatt elégtenek, efféle adófizetéstől absolutusok légyenek. Könyörgünk Nagyságodnak: Nagyságod vegye jó neven és kegyelmesen tőlünk; ezután is valamire az úr isten segít bennünket, Nagyságodnak nem akarunk megfogyatkozni.

Mivel hogy pedig az adó' executiojában gyakorta a' szegénységnek szüksége miatt fogyatkozások esnek; abban az ispány uraimnak illyen mód-

jok légyen: hogy a' hol ispányok a' szegénységen meg nem vehetnék, a' nemes ember' jobbágyát, a' ki azon faluban vagy portión vagyon, megfoghassák és mind addig fogva tarthassák, míg az adó meglészen; ha pedig efféle kapu puszta volna, és egyéb jobbágy sem laknék a' féle falun vagy portión, in tali casu az ispányok afféle nemes embernek másutt való portioján vehessék meg az adót és exigálhassák.

Miképpen Nagyságod kegyelmesen igéri, hogy a' hadakozó népet bizonyos helyre szállíttatja, és az ország' útait a' sok gonosz tevőktől megszabadítja; a' nemes emberek' házából szállottakat ki küldi és egyébben is a' mi jónkra igyekezik, azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak; könyörögvén Nagyságodnak: hogy Nagyságod kegyelmes fogadása szerént ezekben provideáljon, hogy így minden felől a' Nagyságod' gondviselése által békességben maradván, a' Nagyságod' és hazánk' szolgálatjára alkalmatosabbak lehessünk.

Miért hogy a' had alatt jobbágyink nem akarván tőlünk hallgatni, sok insolentiákat cselekedtenek rajtunk; könyörgünk Nagyságodnak: parancsoljon vármegyén való ispányoknak, serio hirdessék meg, hogy minden jobbágy mint ez előtt, ezután is urához hallgasson és engedelmes légyen néki, hogy így mind a' Nagyságod' adóját, mind pedig a' hadra való commeatust közöttök jobb móddal exigálhassuk és administrálhassuk, és mü is omni ex parte a' Nagyságod' szolgálatjára, és hazánk' javára elégségesek lehessünk.

Vagyon illyen panasz is Kegyelmes Urunk, hogy a' melly ráczok és futott népek ez országban laktanak, a' kóborlókhoz adván magokat, ez országban sok háborgást cselekedtenek volna; ki-

ről könyörgünk Nagyságodnak: parancsoljon generalis kapitányjának, hogy efféle embereket megbüntessen.

Mivel hogy penig az országbeli nemesség közül is némelly a' Nagyságod' hada közé adván magát, ő tétetett kárt véllek és saczoltatta is őket; végeztük: hogy efféle nemes ember tartozzék personalitar compareálni és rationem facti reddere; holott ha convincáltatik és appellálna, az appellatio admittáltassék, de ő maga intra tempus revidendae appellationis az ispány' kezénél fogva tartassék és senki' instantiájára ki ne eresztessék, az appellatio megláttatván, exequáltassék; ha penig nem compareálna, proscribáltassék, kinek efféle vétekben, könyörgünk Nagyságodnak, semmi kegyelem ne adassék. A' széklység között is azon mód tartassék.

Hogy te Nagyságod a' mü könyörgésünkre a' kozákokat és egyéb rendet, a' kik városok' hostátjára ütvén, a' mit kaphattak elvitték, a' várost is égetéssel fenyegették, compescálni és in officio contineálni akarja, azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Találtuk volt meg Nagyságodat könyörgésünkkel némelly szegény nemes atyánkfiai felől, kik noha Nagyságodnak a' fidelitást praestálták volna, mindazonáltal az illyen nemes embereknek östől maradt, vagy zálagos jószágokat egyebek Nagyságodtól elkérték volna; kire hogy Nagyságod' nékünk kegyelmes választ tett, és hogy efféle östől maradt, vagy zálagos vagy pénzen vett jószágot Nagyságod efféle atyánkfiainál és nálunk helyén hagyott, Nagyságodnak megszolgáljuk.

A' melly megholt és a' hadban elveszett emberek' jószágokat Nagyságodtól megkérték, ha ma-

radékok lészen utánok, vagy atyjafiai, há a' jószág-östöl maradt, vagy zálagos vagy pénzen vett, tehát Nagyságod kezébe a' donatariusnak ne bocsássa, és a' relictát, a' haereseket belőle ne excludálja; söt eddig a' kit a' donatariusok elfoglaltak is, a' viduáknak és haereseknek megereszszék, és Nagyságod lássa meg törvénynyel, és a' mint a' törvény találja, abban maradjon az országnak régi törvénye szerént.

Végeztük azt is az elszökött, szegődött szolgákról: hogy minden helyekről sub poena homagii az előtt való articulusok szerént megadassanak, ezt tévén hozzá, hogy a' kinek szolgája város helyekre szökött avvagy szöknék, a' féle szolgát a' biró mox et de facto tartozzék annak a' kitől elszökött sub poena homagii kezébe adni, egy nemes ember által requirálván a' birót felőle; kit ha a' biró nem cselekedném, a' szolgának díján maradjon, és ha a' biró le nem tenné a' díját, városi embert tarthasson az actor érette, et nihilominus a' szegődött szolgát mind ott, mind egyebütt azon mód szerént persequálhassa.

Végeztük azt is, hogy a' melly szegény nemes ember atyánkfiai vagy betegség miatt, vagy a' kóborlóktól való féltekben ad praestandam fidelitatem ide nem jöhettenek: azok székes helyeken az ispányok előtt avvagy kit ők arra rendelnek, egyéb hajdoni mód szerént, a' gyülés után a' hüségre meg esküdjenek; eddig való absentiájokért meg ne büntessenek.

Nem szólunk urakról és fő emberekről, kik más országba mentek, vagy gyülésre jöni ugyan nem akartak.

A' melly szegény özvegy nemes asszonyoknak vagy egyéb árváknak házokat, marhájokat Nagysá-

godtól megkérték; könyörgünk Nagyságodnak: Nagyságod szegényeket kegyelmesen oltalom alá vévén, efféle elvett marhájokat restituálja és kegyelmesen minden violentusok ellen meg is oltalmazza őket benne.

Hogy Nagyságod bizonyos atyánkfiai' jószágit, kiket a' bolyai, monorai és Nagyságod' egyéb helyeken való tisztartói elfoglaltak volt, igéri kegyelmesen megereszteni: azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

A' melly szegődött szolgák kárt tévén, vagy idejeket ki nem töltvén a' kozákok, vagy Nagyságodnak egyéb hadakozó népei közé adnák magokat; végeztük a' Nagyságod' jó tetszése szerént: hogy valahol a' Nagyságod' hada között feltaláltatnak, az ő uroknak megadassanak.

Találtuk volt meg Nagyságodat, hogy generaliter minket is országul minden privilegiumunkban, leveleinkben megtartana Nagyságod; kire hogy Nagyságod kegyelmesen illyen választ tett, hogy Nagyságod Zsigmond fejedelem adta donatión kivül minket minden privilegiumunkban, leveleinkben és szabadságainkban megtart Nagyságod: megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Tetszet ez is, hogy a' mostani időben valamelly nemes ember más szomszéd atyjafiát avvagy rendbelit személyében vagy jószágában, marhájokban megháborított volna: az ollyan nemes ember felől az ispányok az első szék' napján a' brevis processus szerint törvényt szolgáltassanak minden haladék nélkül.

Hogy pedig Nagyságod Gávai Miklósnak és Budai Ferencznek és Kakas Istvánnak ez országba Nagyságodhoz szabad béjövetelt, és őstől maradott jószágokban, és zálogos jószágokban és egyéb mar-

hájokban is békességes megmaradást engedett: Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Végeztük ezt is; hogy a' melly ős jobbágya a' székelységen való nemességnek e' mostani szabad székelyek közt voltak, kik nem a' székelyekhez valók, hanem ő saját jobbágyok volt, és az első támadás elött is békességesen birták: azok közül ha mellyek a' szabad székelyek közé írattatták volna magokat, az ő földes uroknak megadassanak; ezután pedig efféle östöl megmaradott jobbágyokat közikbe ne irják, ha szinte közökbe irták volna is, vissza adassanak. Azonképpen östöl maradt udvar házak, örökségek, hozzá tartozó szánto földek, szénarétek tóshelyek, erdök, malmok, vizek, malom helyek és mindenek, minden örökségek valamik eleitöl fogva ahhoz tartoztanak, és mind békességesen eddig birattanak, a' nemes embernek maradjanak; birhassák szabadon mint saját örökségeket.

Vagynak azon kivül olly jobbágyok is, kiket ezen nemesség ök magok szállítottak székely jószágok' közibe még akkor, mikor birták öket; kik nem székelyek, hanem ki oláh, ki szász, ki lakság magyar bennek; azok felöl is tetszett: hogy mint saját jobbágyok békével az uroknál maradjanak; — mellyekröl parancsoljon Nagyságod serio minden székeken való kapitányoknak, hogy a' székely uraink atyánkfiai a' mi felölök való végezésünkben, és Nagyságod' ebben való jó tetszésében épen megtartassanak.

A' szászság is, ki országunknak nem kisebb tagja, panaszolkodott az úton járóknak rajtok való nagy inségén és pusztítása felöl; ki felöl végeztük Nagyságod' kegyelmes tetszéséböl: hogy se úr, se nemes ember, se szolga, se egyéb rendbeli ember,

a' ki köztök jár, erővel semmit rajtok ne vegyen; hanem a' ki köztök ott szállást kíván, szállást adjanak, söt a' mi szükség, pénzért adjanak néki; ha pedig valakinek sponte valami jó akarattal és gazdálkodással akarnának lenni, az ő arbitriumokban légyen.

A' posták köztök, kik az ő Nagysága' leveleivel járnak, a' mi abban leszen megirva, ahhoz tartsák magokat: ha egy a' posta, egy lovat adjanak neki; ha kettő, kettőt; de senkinek szekeret ne adjanak, hanemha expresse volna levelében megirva; ha ki penig az ő Nagysága' levelin kivül lovat, vagy szekeret kivánna, annak semmit ne adjanak. — Effélc postáktól pedig ő Nagysága a' postaleveleket cancellarius uram által bészedesse, hogy többé a' posták efféle levelekkel ne járhassanak.

Mivel pedig történhetik hogy a' lakságon lakó jobbágyok az adónak súlyos volta miatt a' szabadság' kedviért a' szabad székelyek közé szökhetnek, kiknek adójok a' több szegénységre szállhatna; tetszett: hogy valamelly jobbágy az adó elött oda szöknék és vissza helyére nem akarna jöni, felakasztassék; kit Nagyságod mindenfelé hirré tévén, a' kapitányoknak is, kik a' székeken vagynak parancsoljon, hogy ők is ehhez tartsák magokat.

Utólszor, hogy Nagyságod egyéb keresztény fejedelmeknek szokása és módja szerént hazánk' szabadságának megtartására, a' juramentumoknak praestálására igéri magát: azt Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.‟‟

Nos itaque praemissa supplicatione annotatorum dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae huic ditioni subjectarum etc. praescriptos universos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et acce-

16*

pta habentes, praesentibusque literis nostris inseri et inscribi facientes, nostrumque illis consensum praebentes, clementer acceptavimus ac probavimus, ratificavimus et confirmavimus, prout acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus; offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per nostram ditionem firmiter et inviolabiliter observari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae vigesima octava die mensis novembris, anno domini 1599.

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

8.

1600-ban october' 25-kére Léczfalvára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos proceres, magnates, caeterique status et ordines, universitas nobilium regni Transsilvaniae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum divina nobis suffragante clementia, auxilio et felicibus auspiciis sacrae cesareae majestatis, Michaëlem vajdam, transsilvaniensem inauditae crudelitatis tyrannum regno hoc Transsilvaniae ejecissemus, partium nostrarum esse duximus primo quoque tempore in unum convenire, et de publicis regni negotiis necessitatibusque unanimi consensu, et paribus votis omnia salutifera pro patria deliberare ac constituere. Proinde ad 25-am octobris in possessionem Léczfalva in sede siculicali Sepsi congregati deliberavimus, et paribus suffragiis tenore sub infrascripto certos constituimus articulos, qui sic sequuntur:

„Miért hogy istennek kegyelmességéből Mihály vajdát, ki az országot mód nélkül occupálván rajtunk hallhatatlan kegyetlenséget cselekedett, a' császár ő felsége' segítségével az országból ki űztük, kiből istennek szent neve mindenkor dicsértessék; tetszett: hogy mentől hamarébb lehet császár ő felségét solenni legatione ab omnibus statibus et ordinibus megtaláljuk de futura administratione hujus reipublicae Transsilvaniae. Végeztük azért: hogy a'

tanács urak a' választott követeket primo quoque tempore az instructio szerént elbocsássák és utnak készítsék.

Mivelhogy az alatt szükség magunkra gondot viselni, és mindeneknek elötte az isten' dolgára figyelmezni; végeztük: hogy a' relig'onak szabadsága ez országban a' négy recepta religionak tudniillik: catholica sive romana, lutherana, calviniana és unitaria religioknak elöbocsátatott; hogy minden romana religión való patronus, és az ö falujában, az hol residentiája vagyon, tarthasson az ö vallásán és religioján való papot; ha hún penig extra eum locum noviter és violenter contra consensum auditorum introducáltatott volna e'féle pap, tehát vagy falu, vagy város az, ha nem recipiálták és tartani nem akarják: amoveáltassék, és a' melly valláson való ministert ejiciáltanak volt, azont restituálják ismét; kinek az ő szokott proventusokat a' patronusok megadni engedjék minden recepta religión való papoknak, a' mint ennek elötte való articulusokban erről végeztünk volt.

Miért penig ez elmult nagy romlások hazánkon estenek főképpen az idegen nemzetből való árus népeknek ide bé való kereskedésekből, járásokból és kémlelkedésekből, úgymint görögök, oláhok, törökök, dalmaták, örmények és ezekhez hasonló nemzetből valóktól; tetszett azért és végeztük: hogy ennek utána perpetuis semper temporibus a'féle rendbeli kereskedö nép ez országba bé ne jöhessenek, hanem locus depositionis légyen Káránsebes, Talmács, Rosnyó, Prázsmár, Radna; az két országbeli oláhok penig Brassóba, Szebenbe és Beszterczére bémehessenek, ezen belöl penig ha bémerészlene jöni, tehát kapitányok, királybirák, ispányok, városbirái és egyéb fö tisztbeli személyek

minden helyeken valók, marhájoknak elvételével büntessék. Mellyeknek az ország' végzése ellen se fejedelem, se vajda annuentiát, se immunitást ne adhasson; söt ha adnának, semmi helye ne lehessen, és ha ellene cselekednék a'féle levélnek, impune cselekedhessék, de így, hogy minden rendek in loco depositionis szükségek szerént azon áron vehessenek mindenféle marhát, mint a' kereskedő rend.

Megtekintvén továbbá illyen nagy veszedelmes állapotban hazánknak forgását, mellybe jutottunk volt a' kegyetlen és törvényrontó tyrannus Mihály vajda miatt, az tekéntetes nagyságos urnak, Csáki István uramnak ő nagyságának dicséretes magaviselését és szorgalmatos forgolódását, ki mi érettünk a' maga hasznát és minden egyéb tekénteteket hátra hagyván, jó akaratja szerént ultro teljes szivét, igyekezétét csak e' hazának tulajdonította, annak hasznára fordította, mellyben sem munkáját sem fáradtságát nem szánván, éjjeli, nappali sok fáradtsága és nyughatatlansága után sem kincsét, sem marháját nem kimélvén, életét nagy veszedelemre vetette, és ha isten, és a' szerencse úgy hozta volna, halálát sem szánta érettünk, és a' hazáért; illyen nagy jó tettiért azért nem akartunk háládatlanok lenni; noha ennél sokkal nagyobbat érdemlett tőlünk, végeztük azért: hogy valami jószágot birt Mihály vajda' adományából, mind azzal egyetemben, mellyet országul annakutána ő nagyságának adtunk, conferáltunk, teljességgel helyén maradjon; mellyeknek birásában ő nagyságát megtartjuk, söt követünk által császár ő felségét is megtaláljuk, hogy temporum in successu, ha valami impetitori lennének, kik a' jószágban valamit törvénynyel elnyernének, ő felsége Csáki István ura-

mat ő Nagyságát, avvagy az impetitorokat de aliis bonis fisci méltoztassék contentálni.

Tetszett ez is: hogy a' melly jószágot Mihály vajda a' vitézlő népeknek adott, melly ante conflictum contra eundem Michaëlem vajvodam habitum kezeknél volt, most is kezeknél maradjon; minthogy hitünkkel is megerősítettük, és ha ki mit benne idő' forgásában tőlök elnyerne, perlene, akkori fejedelem más jószágból contentálja őket.

Végeztük ezt is: hogy a' tanács urak, kik a' vitézlő rendnek meg nem esküttenek volt a' thordai mezőn, azok is mostan instar aliorum dominorum senatorum regni megesküdjenek.

Látván ezeknek utána a' mindennapi szükséget, és a' vitézlő rendnek fizetésének elközelgetését; hogy a' haza meg ne fogyatkozzék: vetettünk országul adót 3 forintot kapuszám szerént, mellyeknek felét, tudniillik másfél forintját rendeltük bészolgáltatni Fejérvárra a' tárházba mátul fogva húszad napra, a' felét ismét attól fogva más húszad napra.

A' rovatlan helyek is ehhez képest az ő módjok szerént contribuáljanak. A' szász uraim is az ő módjok szerént bészolgáltatják. Azonképpen a' székely atyánkfiai egyenlő terhet viselnek velünk.

Végeztük ezt is, hogy a' melly faluk, és egyéb helyek Mihály vajda' béjövetelétől fogva elpusztultank égetés miatt: ez mostani fele adó fizetéstől üresek legyenek.

Vagyon panaszolkodása Imecs Mátyásnak és több ló-fejeknek, hogy Mihály vajdának megverettetése és kiüzettetése után marhájikat, örökségeket és jószágokat elfoglalták volna törvény nélkül, és indicta causa; de miért hogy azért vivánk meg országul a' törvénytelen fejedelem ellen, hogy a'

törvénytelenségtől megszabaduljunk, végeztük azért: hogy a' régi szabadságunk ebben is helyre állapodjék, hogy semmi vétkes személynek jószágát, marháját, avvagy fejét indicta causa és törvény' folyásán kivül el ne foglalják, se büntessék; ha kinek eladnák is, legitime procedáljon a' donatarius, és ha tempore statutionis contradictum fuerit, erőszakkal benne ne maradjon, hanem procedáljon juris ordine; a' melly jószágot penig az alatt vagy most is levelekkel, vagy patens levéllel praeter legitimam statutionem elfoglaltak, attól megválván, kit Mihály vajda' idejében a' vitézlő népnek adott, és ante conflictum kezeknél volt, mindennek restituáltassék; ha valaki penig vétkes embereket accusálja, és eo nomine kérte meg valakinek jószágát, az ollyan accusatus személy ad 6-tum diem decembris tartozzék Fejérváratt udvarban peremptorie contra directorem fiscalem compareálni, és magát menteni; ha triumphál, megszabaduljon; ha succumbál, juxta juris ordinem luat tam in corpore quam in bonis. E' communefactio penig légyen pro legitima citatione sine prorogationis confidentia; ugyan akkor a' Szemere Zsigmond és Domokos Péter között való causa de concambio decidáltassék.

Miért hogy penig az elmult esztendőbeli elveszett notorius atyánkfiai' jószága sub jure ligato volt, és semmi actio azokban nem adatott, söt mostan is az ligatiót kivánjuk ő Felségétől confirmáltatni, mindazáltal ex pio zelo et christiana charitate azoknak maradékinak compatiálván, a' mennyire lehetett; végeztük: hogy a' mi fiscus' kezénél és arbitriumában vagyon, a' kárt vallott személyeknek e' regni gratia adassék meg jószága, úgy mint Kendi Sándor' fiának Istvánnak, Lóna

cum pertinentiis, a' mint Mihály vajdától megmaradt; Szalánczi László' fiainak, Gábor, László és Kristófnak jófűbeli portiójokat, és Bukarestet; a' kiknek penig jószágok a' donatarius kezeknél vagyon, császár ő felségénél intercedálunk, hogy ő felsége vagy a' károsokat contentálja, vagy a' donatariusokat.

Tetszett ez is: hogy a' jus ligatum observáltatván, és a' notoriusok felől pronunciált sententia helyén állván és erejében megmaradván, ex eadem gratia regni azoknak, kiknek jószágokat vagy titulo pignoris birták, vagy nomine tutelae a' vétkes személyek, azoknak actio adassék, és a' brevis processus szerént procedálhassanak dolgokban.

Végeztük a' szegődött és szegődetlen szolgákról: hogy valamelly szolga Mihály Vajda' béjövetelétől fogva urát ideje előtt és búcsuvétclen elhagyta, ha nem nemes, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, biróval meghell az urától kérni; ha megadja jó; ha meg nem adja, a' székre hívják, és ha méltó és igaz okát nem adja, 200 forinttal adja meg azután; ha penig nemes ember és residentiája vagyon, a' székre hívják, és ha méltó okát nem adhatja, 200 forinttal restituálja magát, és mindenben a' brevis articulus szerént procedáljon törvénynyel.

Azonképpen a' melly szolgák kapitányságok, hadnagyságok alatt találtatnak meg: két nemes emberrel kérjék meg; melly két nemes ember adjon relatoriát róla, és egy mandatummal annakutána vegyenek 200 forintot jószágán; ha penig jószága nincsen, a' pénzéből tartsák ki a' 200 forintot, mellyet tartozzék a' fizető mester megadni egy

mandatumra, ha meg nem adná a' 200 forintot, a' jószágán megvegyék.

Az aranyosszéki székelységnek könyörgésekre, megtekintvén az ország mellett mostani szükségében híven való forgolódásokat, végeztük: hogy a' melly örökségeket a' marosujvári házhoz potentia mediante foglalták, akár mi névvel neveztessenek, törvénynyel a' brevis processus szerént megkeresheessék.

Végeztük ezt is: hogy a' melly határon az újvári hidra menö ország' útja általmégyen, azok mint ennek elötte a' vámfizetéstöl szabadosok légyenek.

A' városoknak, és az egész szászságnak panaszolkodására végeztük: hogy udvarnál egy fö posta mester legyen, melly az országnak hütes legyen, hogy a' postáknak ö adjon czédulát, kivel járjanak; abban megirja, hány lovat adjanak néki, és kinek adjanak szekeret; azonképpen a' postáknak költséget adjon, azt is megirja, és az ollyannak semmi gazdálkodással ne tartozzanak; a' posta penig megtérvén, a' czédulát töle a' postamester elvegye, és elszaggassa, hogy többé azzal ne csalárdkodhassék; a' postalovat penig szokott határon túl ne vigye, ha penig a' posta vagy lovat ölne, vagy elvesztené, és a' felöl a' káros ember a' postamestert megtalálja, tartozzék mindjárást cognita rei veritate a' káros embert de bonis et rebus dicti cursoris sine difficultate aliqua contentálni, és ha valami törvénytelen dolgot a' posta cselekszik, azt is azon postamester tartozzék törvény szerént igazítani; in negotiis vero regni a' várbeli kapitányoknak is czédulájoknak helye és authoritása légyen.

Miért hogy a' változás miatt minden rendbelî emberek, mind nemes, nemtelen, paraszt és szolga rendek sok dúlást és kóborlást, és erőszakot cselekedtenek, ennek azért jövendő eltávoztatására és a' káros embereknek könnyebbségekre végeztük: hogy a'féle káros emberek az ispányokat, kapitányokat, királybirákat, váraknak és egyéb helyeknek tiszttartóit megtalálják, és azok egy szolgabirót melléjek vévén, cognita rei veritate, a' káros embert de rebus et bonis patratoris, vagy nemes, vagy paraszt ember lészen, non obstante nobilitatis praerogativa, vel ullo juris legitimo impedimento, megelégítsék.

Azonképpen Fogaras' földén lakó oláhok, ha kiknek kárt tettenek, a' várnak és földnek törvénye szerént a' kapitány tartozik executiót tartani.

A' ki penig szőrin marháját megtalálja, mindjárt megadassék néki sub poena 200 florenorum; a' ki penig a' patratort propter factum keresni akarja, a' prosequálja actioját a' brevis szerént in prima statim sede illius comitatus, vel judicatus, a' hol a' patrator lakik.

Végeztük azt is: hogy a' székelység között a' melly két várakat mostan destruáltanak, ismét megépítsék, és generalis urunk a' tanácsos urakkal elrendeljék azoknak építését; melly építésben senki' jószága, se fejedelemé, se nemes emberé, se lófőé, se darabont (pyxidarius) szabados ne légyen. Várhegyet a' Háromszék és Csík; Udvarhelyt Udvarhelyszék, Gyergyó és Kászon építsék.

Miért hogy a' mostani romlásunk és veszedelmünk a' két Oláhországból lett; végeztük: hogy ezután tisztessége', feje' és jószága' vesztése alatt soha senki a' két Oláhországba fejedelem' és ország'

híre nélkül szolgálni ki ne mehessen; ha ki elmenne, fejét és jószágát elveszeszsze.

Oláh pap is a' két Oláhországból soha ide bé ne jöhessen. A' kalugerek penig az országból minden helyekről teljességgel proscriptusok légyenek; ha ki találtatik, hogy béjött, vagy bé jö contra edictum regni, tehát megfogják és megfoszszák minden helyeken.

Holott penig a' vitézlő népet helybe kell osztani, főképpen ha a' hadakozás meg nem szűnik; végeztük: ha melly faluba népet szállítanak, seholt a' nemes ember' házára, azonképpen pap' és mester' házokra ne szálljon semmi rendbeli had' népe, sőt a' nemes udvarból semmi rendbeli élést, vagy gabonát, szénát, mit kihordani ne merészeljenek; ha kinek penig kárt tésznek, a' kapitányok és hadnagyok a' káros embert tiszteknek elvesztése alatt tartozzanak megelégíteni.

Mivel hogy a' nemesség székelyföldön sok károkat vallott házok' elhányatásában és elégetésében a' parasztságtól, ló-főségtől, veres darabantoktól, nemes embertől is; hogy kárvallások minden rendiben megtérjen, végeztük: hogy ha a' nemes ember jobbágya miatt kárt vallott akár mi marhájában, úgy mint jobbágyán igazat vehessen; ha penig valamelly nemes ember' jobbágya más nemes embernek kárt tett akár mi marhájában, vagy háza' elégetésében, annak megépítésében a' nemes ember, a' kié a' jobbágy, megelégítesse a' káros embert.

Ha penig nemes ember, vagy ló-fő, akár darabant más nemes embernek marháját eldullta; a' kapitány, avvagy királybiró előtt törvény szerént a' dolog eligazódván, és ha comperiáltatik a' dolog, mint hogy nemes ember, két annyin ma-

radjon, és a' potentia' terhén is elmaradjon, sőt az mint nemes ember a' hatalomért fején jószágán is; ha meg súlyosodik a' törvényben, appellatióra bocsátassék, de a' marha kárvallásért mox et de facto törvény administráltatván, igazat tégyenek a' kárt vallott nemes embernek.

Végeztük azt is: hogy a' mint régi időben az Három-széken királybiró volt, azonképpen mostan is a' kapitány mellett egy biró lehessen a' törvénynek elővételéért főképpen, és a' gondviselésnek nagyobb alkalmatosságáért, mint hogy a' több széken is úgy vagyon, de a' kapitányhoz halgasson.

Végeztük azt is: hogy valakik az hadból hír nélkül el mentek, azokon az ispányok a' nemes embereken — nem a' jobbágyin, hanem az ő maga marhájából — vegyenek annyit, hogy minden ház' jobbágyára computálván essék egy egy forint; ha ki penig jobbágyán venné meg azt a' summát, tehát az az ember a' jószágát veszeszsze el; a' kinek 6 jobbágya vagyon vagy kevesebb, 6 forintot vegyenek; ennek a' proventusából építsenek a' miriszlói harcz' helyén egy kápolnát. Ezt penig országul végeztük: hogy minden nemzet, a' ki ez országban lakik, azt a' a' 18-dik napját septembernek annuatim solenniter illő innepnek tartsák, és megüljék az istennek hálát adván illyen nagy kegyelmességéért; valaki ezt nem observálja, az ispányok megcircálják, és a' falun 12 forintot végyénck, a' városokon penig három annyit.

A' kik penig contumacia ducti el nem jöttenek, és az expeditiotól teljességgel abstrahálták magokat: a' régi végzések és a' decretumok' tartása szerént jószágokat veszeszszék el; a-

zonképpen valakik a' táborból, vagy a' seregből az harcz előtt haza mentek, avvagy egyebüvé szöktek generalis uram' licentiája nélkül, avvagy beteg, avvagy egésséges volt, si se rationabiliter non poterint excusare, jószágoktól priváltassanak.

A' melly puskákat Mihály vajda kiosztott volt a' székelységre, végeztük: hogy mind bészedjék a' kapitányok és királybirák; hüt szerént vegyék bé, és a' fiscus' számára Fejérvárra vigyék; a' kit penig maga pénzén szerzett a' paraszt ember, azt az ura tartsa meg, és tempore necessitatis - quod deus avertat - az ura elő adja.

Oláh penig és székely fegyvert, kézíjat ezután ne viselhessen, kivévén a' juhászokat, kik a' havason laknak, hanem szász és magyar viseljen fegyvert.

A' melly nemes ember jobbágyától el nem venné puskáját, fegyverét: az ispány, kapitány és királybiró 12 forintot vehessen rajta, és ezt minden esztendőben inquirálják meg.

Látván ez országban a' sok dúlást, kóborlást, ki esett a' szabad hajduk, lovag, gyalog miatt; végeztük - miért hogy Erdélyben ennek előtte is a'féle fizetetlen nép nem volt, hanem az országon kivül a' végekben laktanak —: hogy ennek utána semmi hajduság ne légyen, hanem teljességgel megszűnjék, és senki tartani ne merészelje, turmatim se falun se városon ne járjon, hanem keressen fizetést, ha az országban akar maradni; ha penig szolgálni nem akar, pénzen éljen mindenütt; az hol penig contumacia ducti csoportonként járván, falukra, városokra ütvén, dúlást, kóborlást cselekednének, tehát a' féle contumax latroknak az hadnagyjokat megfogják 's felakaszszák, a' több közlegényeket penig megfoszszák és fogsággal meg-büntessék.

Végeztük azt is: hogy az ispányok, királybirák és egyéb erre választott tisztbeli emberek a' latrok' kergetésében szorgalmatosan személy válogatás nélkül eljárjanak.

Miért hogy penig Bocskai István az ő sok titkos practicáival, és az ország ellen hír nélkül való cselekedetivel nem csak császárnak ő felségének nagy bosszujára, és szerelmes atyjafiának Maximilianus herczegnek ő felségének, söt az egész austriai háznak gyalázatjára sokat vétett, de az országnak nagy kárt és romlást szerzett ez országba Zsigmond fejedelmet ország' híre nélkül Opoliából béhíván, és titkon az ország ellen a' vitézlő népet melléje esketvén, mellyel az egész országot mindeneknél, és minden keresztény fejedelmeknél illy nagy infamiába és gyalázatba hozá; hazánkat is nagy pusztításával, dulásával sok helyeken megsértegette, rontotta; minek okáért, hogy ennek utána is e' féle nyughatatlan elme miatt hazánk hasonló veszedelemben ne forogjon, végeztük — kiről kivánjuk, hogy az ország' követi császár ő felségét ország' nevével megtalálják —: hogy itt benn Erdélyben semmi közi, semmi jószága, se birodalma ne légyen, és közinkbe soha ide Erdélybe lakóul ne szállhasson, avvagy másképpen.

Nos itaque supranominati proceres, magnates caeterique status et ordines, Universitas nobilium Trannssilvaniae praemissos articulos in omni sui parte, omniaque et singula in eisdem contenta laudantes et approbantes, tam nos ipsi inviolabiliter firmiterque observabimus, quam per alios, quorum interest, observari faciemus. Datum in possessione Léczfalva, die 4-ta mensis novembris. Anno domini 1600.

Stephanus Csáki m p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg a' szebeni városi levéltárban.